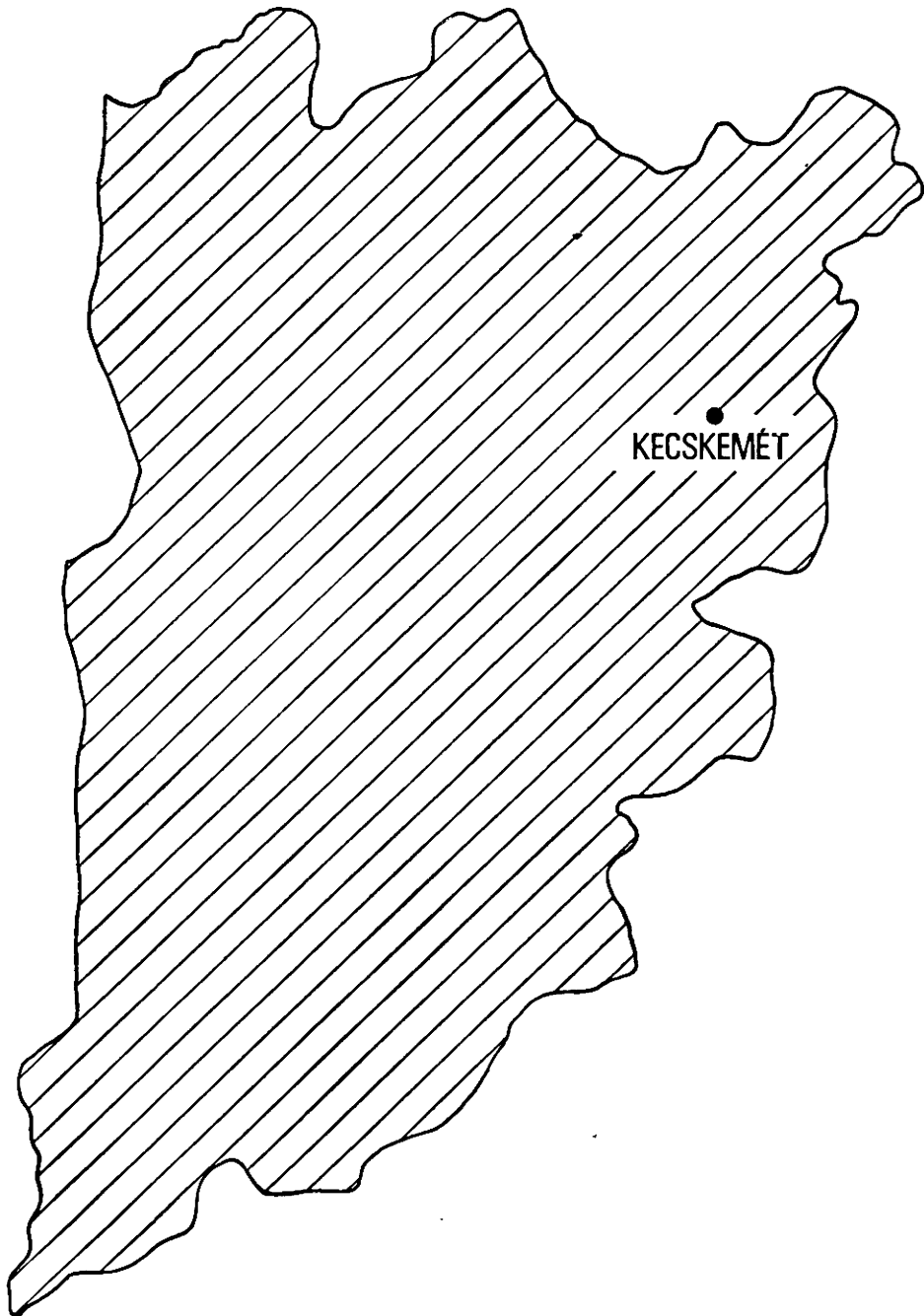
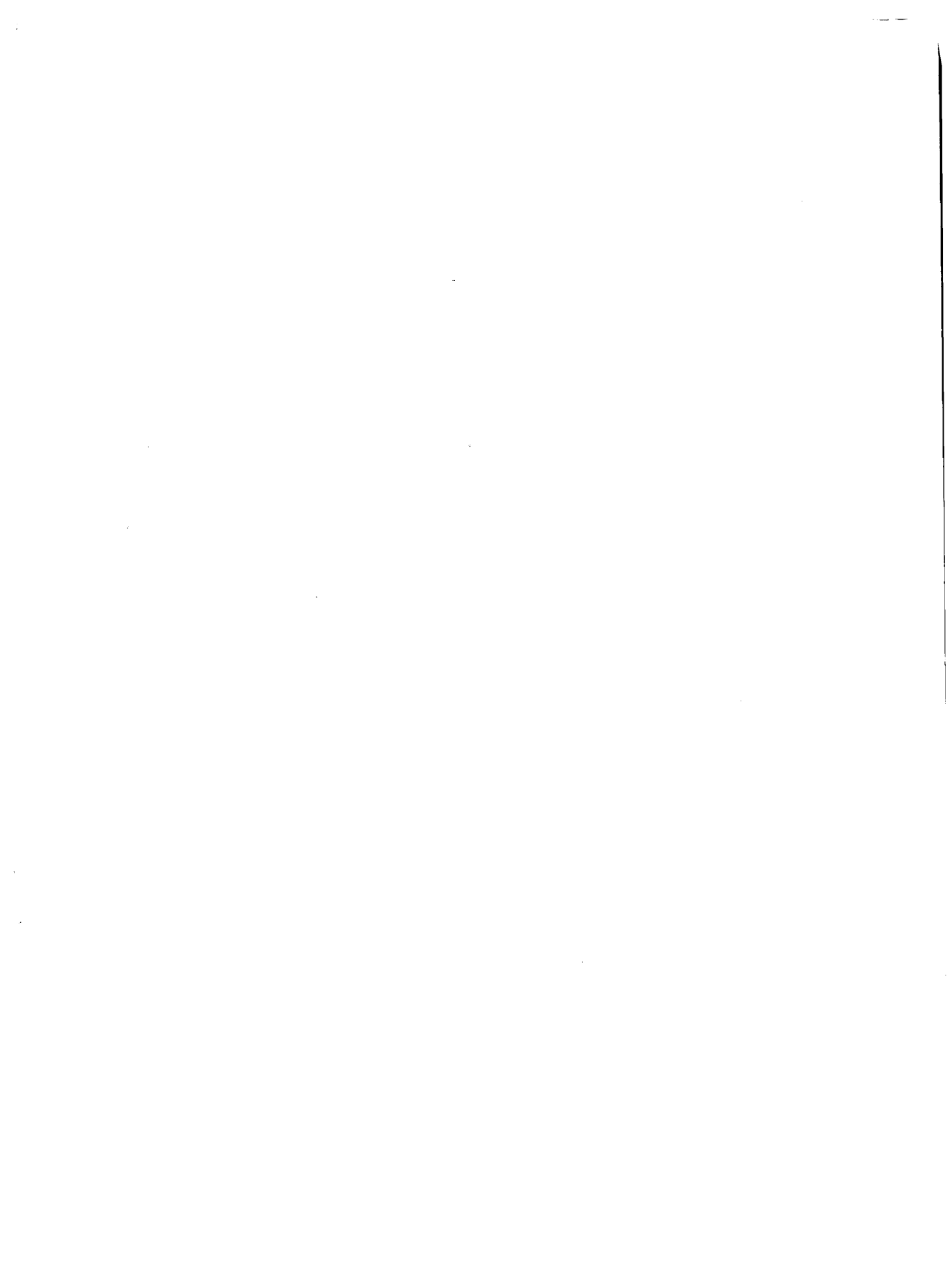

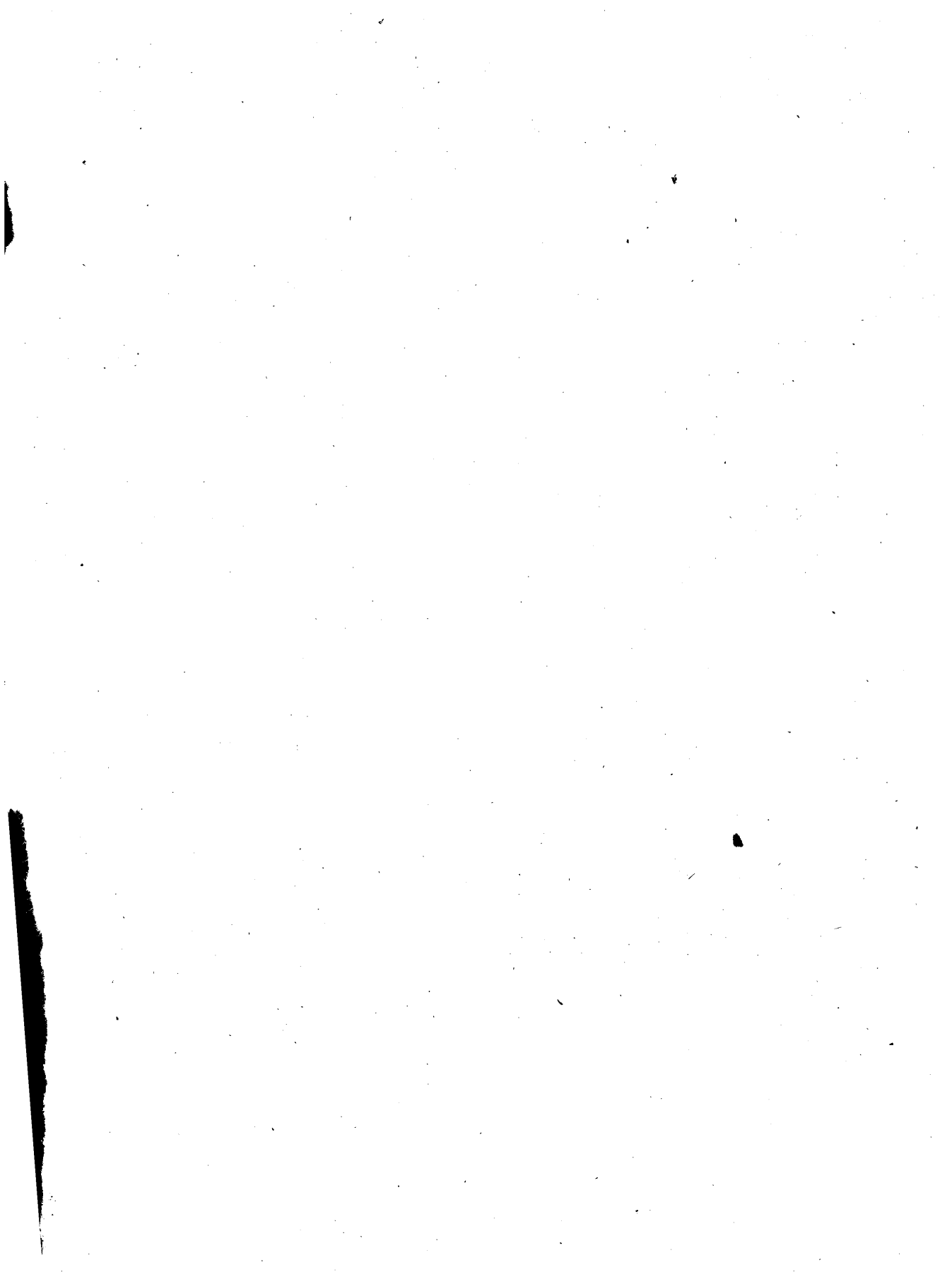
BÁCS-KISKUN MEGYEI

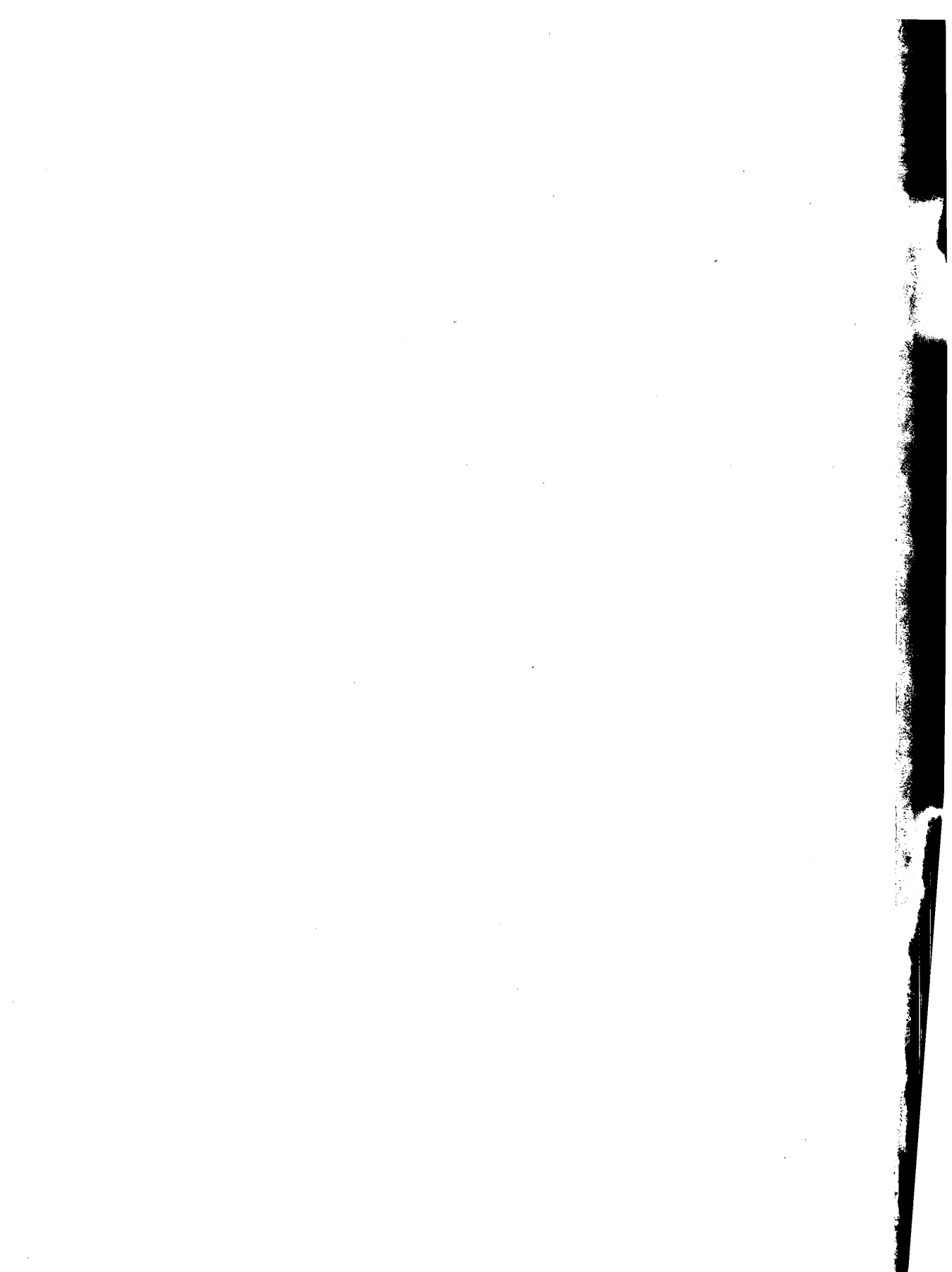
LEVÉLTÁRI FÜZETEK

I.

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET

A Jászkun kerület társadalma és önkormányzati
igazgatása 1745-1848

Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas feudális kori
levéltára

Gyula, 1991

Lektorálta:
SINKOVICS ISTVÁN
SZABÓ FERENC

LEVÉLTÁRI FÜZETEK

BÁCS-KISKUN MEGYE

I.

Sorozatszerkesztő: Iványosi Szabó Tibor

Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Levéltár

Felelős kiadó: Iványosi-Szabó Tibor

Kiadói Főigazgatóság eng.szám: 57404

ISBN 9637236058

ISSN 0238-8847

E L Ő S Z Ó

Az elmúlt két évtized során fenntartónk, a Bács-Kiskun Megyei Tanács sok tekintetben hozzájárult ahhoz, hogy a Bács-Kiskun Megyei Levéltár is minél egyöntetűbben és minél magasabb szinten tudjon megfelelni feldolgozó, feltáró és tudományszervező munkájának, minél szélesebb kör számára tegye hozzáférhetőbbé az őrizetében lévő irategyüttesek szellemi értékeit, szolgálva ezzel mind az oktató-nevelő munkát, mind a közművelődési és igazgatási tevékenységet.

Erre a segítségre megyénken belül különösen nagy szükség volt, mivel kulturális életünk ezen területe a többi megyéhez viszonyítva még feltűnően elmaradottnak bizonyult. A nagyobb tájegységek többsége az elmúlt évszázad alatt a folyamatos történeti feltárás és a levéltári anyag publikálása révén az országos történetírásban egyre nagyobb teret és hangsúlyt kapott. A Duna-Tisza közének története viszont egy-egy eseménytől eltekintve, nagyrészt csak a múlt században megírt történelmi munkák és forrásközlemények alapján bukkan fel a legfrissebb kiadványokban is. Így a pótolni valóknak rendkívül nagy. E téren az első lépéseket már megtettük.

Immár másfél évtizedre tekint vissza a Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványmunkája. Ez idő alatt megjelent legújabb kori történelmünk két forradalmi időszakának egy-egy dokumentum-gyűjteménye, és hamarosan kézbe vehetjük az 1848-49-es forráskiadványunkat is. Ugyanakkor X. kötetéhez érkezett az a sorozatunk, amelynek nagyrészt tematikus szerkesztésében megjelent kötetek tanulmányokat és feldolgozásokat adtak közzé ezen országrésznyi terület múltjából. Mindkét sorozatunknak az a célja, hogy az intézmény őrizetében lévő történelmi forrásokat minél szélesebb körben tegyük ismertté, illetve az őrizetünkben lévő hatalmas forrásbázis alapján készült feldolgozások segítségével valamelyest csökkentjük a megye történetének kutatásában felgyülemlett súlyos adósságainkat.

Senki sem vonhatja kétségbe, hogy ezek a sorozatok az igazi "levéltári műfajok" közé tartoznak, olyan munkák, amelyeket mindenképp a levéltárosok tudják legigényesebben és legkönnyebben elkészíteni. Megyénk történelmére vonatkozó páratlan kincset, illetve annak egy-egy részét így tudtuk az oktatás-nevelés, a közművelődés és az igazgatás számára hozzáférhetőbbé tenni.

A sokoldalú levéltári munka több területe eddig kiszorult a fenti két sorozatból. Ezért vált szükségessé, hogy az országos levéltárakhoz és a legtöbb megyei levéltárhoz hasonlóan végre mi is legalább az első lépéseket megtegyük ezen hiányok pótlásának útján. Kétségtelen, hogy a levéltárosok egyik legfontosabb teendője a már feldolgozott irategyüttesek minél szélesebb körben történő ismertetése, a kutatók ezirányú tájékoztatása. Új sorozatunk ezt a célt szolgálja. Első kötetében megyénk két igen jellegzetes városának feudális kori levéltáráról és történetének egy szletéről kap az olvasó rendszerezett és elemző ismertetést. Ennek segítségével Kiskunhalas és Kiskunfélegyháza története iránt érdeklődő történészek, egyetemi és főiskolai hallgatók, a művelődéstörténettel foglalkozók sokkal könnyebben tudnak tájékozódni, és elmélyültebben tudják megszervezni kutatásaikat.

Annak reményében bocsátjuk útjára ezt a sorozatunkat, hogy az egyes kötetek által levéltári anyagunk újabb és újabb irategyütteséről több és részletesebb tájékoztatást tudunk nyújtani, mint amit az eddigi segédletek biztosítottak. Bízunk abban, hogy az egyes kötetek segíteni fogják szellemi és kulturális értékeink feltárását, és inspirálni fogják az ezek jobb megismerésére irányuló törekvéseket, kutatásokat.

Szerkesztő

A JÁSZKUN KERÜLET TÁRSADALMA ÉS KÖZIGAZGATÁSA

1745-1848

Bevezetés

A közigazgatás-történeti kutatás feladata egy-egy igazgatási egység hivatal-szervezetének és ügyintézésének bemutatása mellett feltárni a közösség politikai életének alakulását, a hatalom érvényesülésének mechanizmusát, társadalmi és gazdasági bázisát. A közigazgatás-történeti feldolgozások ismertetnek meg a helyi önkormányzatok és központi irányítás kapcsolatrendszerével, hozzájárulnak a társadalmi rétegződés megismeréséhez. Az igazgatási funkciók vizsgálatakor kaphatunk választ a hatalom összetételére vonatkozó kérdésekre, a helyi jogalkotás és jogalkalmazás mechanizmusának alakulásá-
ra.

Az önkormányzatok szabályalkotási, végrehajtási és jogszolgáltatási tevékenysége nemcsak a politikai, hanem a gazdasági élet számos területén is érvényesült. Az igazgatási szervezet egyik fontos funkciója éppen a gazdálkodás szervezése, hiszen a feudalizmus e késői szakaszában is a termelés és értékesítés bizonyos mértékig közösségi keretek között történt. Igazgatás-történeti kutatásaink ezért gazdasági, társadalmi összefüggésekre is rávilágíthatnak.

A fentiek figyelembevételével a Jászkun Kerület igazgatás-történetének tanulmányozását az is sürgeti, hogy alig található irodalmunkban olyan feldolgozás, mely a kiváltságos kerületekkel, ezek közül is a Jászkun Kerület közigazgatásával foglalkozik.

A legrégebbi irodalomból megemlítendő Palugyay Imre, Fényes Elek és Gyárfás István¹, akik a Jászkunsággal foglalkozó történeti munkáikban az igazgatás történetét is tárgyalták, ugyanide sorolható Horváth Péter². Az összefoglaló, Magyarország történetével, igazgatás vagy jogtörténetével foglalkozó művek alig egy-két oldalt szentelnek e témának³.

Részletesebben foglalkoznak a kérdéskörrel a jogtörténeti irodalomban Wenzel Gusztáv, Tárkány Szűcs Ernő, Csizmadia Andor. Csizmadia, 1976-ban megjelent összefoglaló munkája viszont ismét csak érintőlegesen említi a kiváltságos kerületek közigazgatás- és jogtörténetét⁴.

Lényegesen bővebb és részletesebb a szakirodalom a városi igazgatás történetéről. A kutatók jelentős része foglalkozott a szabad királyi városokkal

és a mezővárosokkal. A kevésbé kidolgozottak ezek közül a mezővárosi közigazgatás-történeti feldolgozása tekinthető, bár a várostörténeti monográfiákban legtöbbször helyet kap e téma is legalább egy fejezet erejéig.

A megjelent városmonográfiák közül példamutató részletességgel tárgyalják a közigazgatás történetét a hajdú városok monográfiái, de jelentek meg tanulmányok Gyöngyös, Győr, Székesfehérvár, Nagykőrös, Debrecen, Esztergom, Szombathely, stb. közigazgatás-történetéről is⁵. Átfogóan ismerteti a mezővárosok, különösen az egyházi mezővárosok jogi helyzetét Csizmadia Andor, ugyancsak önálló kötetben jelent meg Nyíregyháza önkormányzatának története⁶.

Elismerésre méltó Kiss József ilyen irányú tevékenysége, valamint az 1980-ban megjelent "Adatok Szolnok megye történetéből" c. kötet, mely a jáász városok és községek közigazgatásáról is szolgál adalékokkal⁷.

A néprajzi irodalomban is találhatunk a Jászságra vonatkozó értékes közigazgatás-történeti vonatkozásokat. Ki kell emelni Szabó László munkáit, aki a jáász etnikai csoportot vizsgálva elemző részletességgel foglalkozik a jáászág organizált társadalmi struktúrájával. A jáász öntudat alakváltozatait vizsgálva pedig a közjogi és a közigazgatási tudat kialakulását is bemutatja. Érintőleg foglalkoznak a témával a Kiskunságról, Nagykunságról és a Jászságról megjelent néprajzi kismonográfiák⁸.

Mindezek ellenére ma is érvényes Vissi Zsuzsa 1975-ben⁹ tett megállapítása, mely szerint számos kérdés vár még tisztázásra. Ezek egyike a teljességgel fel nem dolgozott Jászkun Kerület és helységeinek közigazgatás-története. Tanulmányomban néhány, Vissi Zsuzsa által felvetett problémára is megpróbálok választ keresni. Arra, hogyan befolyásolta a gazdasági, társadalmi szerkezet alakulása a feudális kori helyi önkormányzati szervek működését? Milyen volt és hogyan funkcionált a gyakorlatban e különleges jogállású közösség igazgatása, a kerület és a benne található mezővárosok és községek igazgatási kapcsolatrendszere? Bemutatom a vezetésben résztvevők társadalmi hovatartozását. Szükségesnek tartom annak megvizsgálását, hogyan érvényesültek az udvar központosítási törekvései, rendelkezései, valamint a magyar di-kasztériumok intézkedései, s ugyanekkor milyen helyi törekvések, kezdeményezések vagy éppen visszahúzó erők hatottak az általam vizsgált terület és időszak közigazgatásában.

Munkám során részletesen kitérek az egyes hivatalok, önkormányzati egységek működési mechanizmusára, és azok mozgató erőire. Külön fejezetben mutatom be a rendészeti igazgatás hatáskörét és szervezetét.

I. A JÁSZKUN KERÜLET JOGÁLLÁSA, VISZONYA A VÁRMEGYÉKHEZ, A SZABAD KIRÁLYI VÁROSOKHOZ ÉS A MEZŐVÁROSOKHOZ

A jászok és kunok partikuláris joga az 1848-as szabadságharc előtt teljes mértékben elkülönült a vármegyéktől, s ténylegesen 1853-ig létezett.

A kunok különleges jogállásának alapját az 1279. évi privilégium tartalmazta. A jászok "kiváltságos rend"-ként való elismerését 1323-as privilégiumuk tette lehetővé¹⁰. A két népcsoport közjogi összekapcsolását az 1514-ben elszenvedett közös jogfosztás indította el. A 16., 17. században már több oklevél keletkezett, amely közösen említi a jászokat és kunokat, különösen jelentősek e téren I. Lipót kiváltságlevelei, aki a jászokat és kunokat együtt részesíti a privilégiumokban¹¹. Erős összekovácsoló hatása volt a közös jogsérelemnek, a kerületek 1702-ben bekövetkezett eladásának, melynél csak a jogfosztás megszüntetéséért folytatott közös harc bizonyult még hatásosabb egységesítő erőnek. A közös fellépés eredményeként 1745-ben mindhárom kerület /Jászság, Kis- és Nagykunság/ visszanyerte szabadságát, s közösen vettek részt a redempcióban.

A Jászkun Kerület partikuláris joga Mária Terézia 1745. május 6. privilégiumán, annak az 1751. évi országgyűlés által is megerősített változatán, valamint az 1799. évi statútumokon alapult. E fő privilégiumok és a statútum lényegében azokat a viszonyokat legalizálják, részletezik és szabályozzák, melyek a redempció következtében a jászkunok között kialakultak, s amelyek egyben régebbi privilégiumaik alapelveivel is megegyeztek, azokra és a szokásjogra támaszkodtak. A jogokból itt elsősorban az önkormányzati életet befolyásolókat és irányítókat tárgyalom s csak ahol elkerülhetetlen, térek ki az élet egyéb területeinek jogi szabályozóira.

Az 1745-ben kiadott kiváltságlevél negyedik pontja szól a tisztségviselők szabad választásáról: nádori főkapitányt maga a nádor nevezhet ki, s ennek elnöksége alatt választják a lakosok kerületi tisztjeiket, a bírákat s a helységek más tisztviselőit a lakosok minden más befolyás nélkül, maguk közül vagy máshonnan szabadon választhatják. Ugyanezen kiváltságlevél a jászkunok polgári igazgatására vonatkozóan még két sarkalatos pontot rögzített, nevezetesen, hogy mind a jogok gyakorlásában, mind a teher viselésében minden lakos egyenlően osztozik, semmi kivételnek helye nem lévén. A felügyeleti szervekre nézve kimondta, hogy minden polgári dolgaikban, melyek privilégiumaikat vagy polgári és fenyegető pereiket illetik, csak az ország nádor-

rától függenek, a közigazgatási kérdésekben országos főhatóságuk a helytartó-tanács¹².

1751-ben az országgyűlés által is megerősített 24 pontból álló rendtartást adott ki a királyné, mely részletesebb ugyan az 1745-ben kiadott privilégiumnál, de lényegében megegyezik azzal.

A Jászkun Kerület függetlenségét fennállása alatt mindvégig megtartotta, azt csupán II. József törölte el, amikor a kerületeket 3 évre Pest vármegyéhez csatolta. A jászkunok a jogsértés megszüntetését kérve az 1791. évi 67. tc-el kiküldött országos bizottságnak bemutatott elaborátumban 46 privilégiumot mutattak fel szabad kiváltságolt jogi helyzetük és önkormányzatuk bizonyítására. Ismételten leszögezték, hogy "1. Az ország nádorának fennhatósága alatt, úgy a közigazgatás, mint a bírászkodás tekintetében a vármegyektől független autonómiával és jurisdictióval bírtak, amely jurisdictio gyakorlásában az országos nemesekkel egy tekintet alá estek... 3. Mint "Universitas" az országos nemesek közé számláltattak... 6. Tizedet, kilencedet, avagy egyéb taxát jószágaik után nem fizettek, valamint vám és harmincad fizetésétől is mentesek voltak... 7. Jus patronátus illetve őket... 8. Italmérségi joggal bírtak... 9. Földesúri hatalom alatt nem állván, birtokaik a magyar korona hatósága alatt álltak"¹³. Az országgyűlés visszaállította a Jászkun Kerület régi jogállását, sőt országgyűlési képviselőket is nyertek. Ez újonnan elnyert jognak is megvoltak a történelmi gyökerei, ugyanis a jászok és kunok mint universitas az 1292. és 1298. évi országgyűlésen már résztvettek, de később egészen 1791-ig nem gyakorolták az idők során feledésbe merült jogot. A nádor főbírói tisztét szintén korábbi jogszabály, az 1485. évi Articuli de Officio Palatinatus - a nádori törvények - 11. cikke szabályozta, mely a kunok főbírájának hivatalát, törvény szerint is, a nádori hivattal kapcsolta össze. A nádor főbíró szerepe a Jászkunság eladatásakor lényegében megszakadt, s ezt az 1745. évi privilégium állította vissza.

Az 1799-ben keletkezett, József nádor által megerősített, jászkun statútum 13 pontja 1876-ban a kerületek különállásának eltörlésekor hatályát veszítette, egyes pontjai azonban tovább éltek a szokásjogban, s így a megyei szervezetbe való beolvadás után is érvényesültek. Papp László, Kiskunhalasi népi jogéletről¹⁴ szóló munkájában a két világháború közötti gyűjtésre hivatkozva, számos olyan jogszokást talált, melyek a jászkun statútumokhoz vezethetők vissza. Leggyakrabban az öröklésről szóló cikkelyt alkalmazták.

Az említett jogszabályok alapján szembetűnő, hogy számos olyan jogot él-

veztek, melyek a nemesek vagy a szabad királyi városok jogaihoz hasonlóak, vagy azokkal azonosak. Valóban, a kiváltságos kerületek lakói a nemességhez tartoztak, de e joguk csak együttesen, mint "Universitas"-ra volt érvényes. Nemesi jogukat csak helyileg érvényesíthették, az országgyűléseken követik útján vettek részt, a nemesi felkelésben viszont minden birokos lakos kötelesség volt katonáskodni, ha a kerületre jutó csapat kiállításához szükség volt rá. A kerületek a nemesi felkelés céljára külön insurrectionális pénztártartottak. Földesúri adót nem fizettek, a szabad királyi városok polgáraival és az ország nemeseivel egyenlően - az 1840. évi 28. tc. szerint - a vásári taksáktól is mentességet nyertek.

A kiváltságos kerületek és a szabad királyi városok, - közös földesuruk a király - belső ügyekben egyaránt önállóan intézkedhettek, bírójukat, papjukat, tisztviselőiket maguk választhatták, s mindkét közösség élvezte a királyi kisebb haszonvételeket, a beneficia regaliákat. A vám- és harmincadmentesség szintén közös kiváltságuk volt. Árumezállítási joggal viszont a Jászkun Kerületek nem rendelkeztek, igaz, ezt a szabad királyi városok sem mindenkor kapták meg.

A független önkormányzati élet egyik leglényegesebb pontja a gazdálkodás szabadsága. A szabad királyi városok szabadon dönthettek jövedelmeikről, csupán számadásaikat kellett évente jóváhagyatni a kancelláriával. A jász és kun városok ezzel szemben jövedelmeik felhasználásában elsősorban a kerületi közgyűléstől és a nádortól függtek, számadásaikat a hármaskerület számvevő hivatala hagyta jóvá. A szabad királyi városokhoz hasonlítja a kerületeket, annak egyes mezővárosait sőt községeit is, hogy nemesi jószágot szerezhettek. A Jászkun Kerületi mezővárosok és községek - s együttesen a hármaskerület is - pusztákat vásároltak meg és idegenítettek el. A vármegyék mezővárosai nemesi jószágot nem szerezhettek.

Mivel a mezővárosok közössége nem volt nemes, képvisellete sem lehetett, s így közvetlenül nem állt kapcsolatban a nemesi vármegyével. A Jászkunság mezővárosai és községei azonban a hármaskerület közgyűlésein képviselőikkel részt vettek. Könnyen kínálkozik tehát a következtetés: a Jászkun Kerület és annak közgyűlése, valamint a nemesi vármegye és közgyűlése közé párhuzamot vonhatunk. A képviselati rendszert és a hatáskört részletesen megvizsgálva azonban már kiütözköznék a különbségek a kiváltságos kerület és a nemesi vármegyék között. A kerületi közgyűléseket, mintegy demonstrálva a városok egyenlőségét, esetenként más-más városban tartották. Ugyanakkor törekedtek a központosításra, s az egyes helységek önállóságát csorbítva igyekez-

tek általános irányelvekkel szabályozni a belső életet. A generális congregatio a helységek önkormányzatának legfontosabb ellenőrző fóruma lett. Utasításainak, irányelveinek meghozásában azonban a kerületek minden helysége tevőlegesen részt vett. E tekintetben a jászkunsági helységek igazgatása nem a vármegyékkel, hanem a Hajdú Kerülettel és városaival mutat rokonságot.

II. A JÁSZKUN KERÜLET TÁRSADALMI RÉTEGZÖDÉSE, AZ EGYES RÉTEGEK SZEREPE AZ ÖNKORMÁNYZAT IRÁNYÍTÁSÁBAN

A jászok és kunok társadalmi helyzetét a XVIII. század elején a Német Lovagrendnek történt eladás jogilag megváltoztatta. Ezzel az akcióval a jászkunok az örökös jobbágyság közé süllyedtek. A gyakorlatban a lovagrend nem érvényesítette az "örökös jobbágyság rendszerét", majorsági gazdálkodást nem folytatott, tevékenysége az adók és árendák behajtására szorítkozott. Megmaradtak és működtek az önkormányzati szervek, melyek egyik fő feladata volt a helységenként egy összegben kivetett adók beszedése. A jász és kun parasztság gazdasági és politikai élete a gyakorlatban nem jobbági, inkább szabad paraszti úton haladt.

Az 1745-ben létrejött redempcióval a jászok és kunok visszanyerték kiváltságait. A jogfosztás időszakával Kiss József részletesen foglalkozott, ezért arra a továbbiakban nem kívánok kitérni¹⁵. Tény, hogy, mint Bellon Tibor írja¹⁶, a redempció a Jászkunság egészét juttatta különleges jogállapotba, s az e területen lakókat felmentette a jobbági kötöttség alól.

A földesúri függés megszűnése, minden, a területen élő személyre vonatkozott, de e pillanatnyi jogegyenlőség már a redempció gyakorlati megvalósulásakor felbomlott. A megváltás terhehez való hozzájárulás mértéke a hozzájáruló jogait is megszabta. Azok, akik a redempció alkalmával maguknak és utódaiknak tényleges összeg lefizetése mellett földet szereztek, redemptusok lettek. Ez a réteg képezte a teljesjogúakat.

A redemptus birtokosság kezdettől külön jogi személyként létezett, s helységenként azonos volt a politikai községgel. A kiváltságlevelekbe foglalt jogok összessége csak a redemptusokat illette, választási és választhatósági joggal csak ők rendelkeztek. Díjtalanul használhatták a legelőket, gyakorolhatták - évi 3 hónapig - a bormérés és vadászat jogát, vásár és piac taksát nem fizettek, s mentesek voltak a rév és vám fizetésektől is. Minden

birtokszerzésnél elsőbbségük volt az irredemptusok felett, az irredemptusoknak az inquilinusok felett.

Arról, hogy ténylegesen kik tartozhatnak a redemptusok közé, külön statútum szólt, mely szerint: "Kik a redemptio alkalmatosságával katonai állításban concuráltak, és földeket váltottanak, de azokat az időnek mostohaságával, vagy eladták, vagy másképpen meg váltak tőle, redemptusoknak száma közé vétessenek"¹⁷. Amíg ezek a személyek éltek, a redemptusokra vonatkozó kiváltságokkal élhettek, de maradékaikra e jogok már nem terjedtek ki, viszont őseik érdemeiért az egyéb idegeneknél és irredemptusoknál a földvásárlásoknál elsőbbségi joguk lehetett. Továbbá: "Az emptorok pedig az kik redemptionnak ideje után maguknak örökben örökséget különös személyektől szerettek, mivelhogy az ilyen forma eladásával az adó minden egyéb hozzá járt praerogativákat is által adni gondoltatik, a Districtusokban indubitatus igaz redemptusoknak, még az ő maradékaikra nézve is tartattatnak"¹⁸.

Később, a XIX. században, mivel a földek erősen aprózódtak, általában azokat tekintették valódi redemptusoknak, akik legalább 25 forintos vagy 10 köblös föld tulajdonosai voltak¹⁹. 1752-ben a kerületek rendszabása szerint, ez a határ még 20 forint értékű földnél volt. Akik legalább 20 Ft értékű földet nem redimáltak, a districtusok privilégiumaival és útlevelével nem élhettek²⁰. A két rendelkezés közötti eltérés mutatja a redemptusoknak azt a törekvését, hogy redempcióhoz fűződő jogokat egyre inkább a vagyonosabb rétegnek biztosítsák. A kerületek útlevelében feltüntették a redemptusi jogállást, így az ilyen útlevelet felmutatók a kerületeken kívül sem fizettek vásári helypénzt, vámot és díjtalanul közlekedhettek a réveken.

A társadalmi rétegződésben a következő jelentős csoportot az irredemptusok alkották, akik különös, köztes helyet foglaltak el a redemptusok és zsellérek között. Az irredemptusok vehettek földet és házat, de a közösen megváltott földekből, pusztákból nem részesülhettek, s az azokhoz fűződő jogokat nem élvezhették. E réteg azokból alakult ki, akik bár vállalták a megváltást, de arra csak alacsony összegig voltak képesek, esetleg elszegényedtek, vagy később vándoroltak be.

Csekély társadalmi mobilitásra lehetőség volt a redempció után is, de a redemptussá válást számos intézkedéssel akadályozták. A redemptusi jogok elnyeréséhez nem volt elég a megfelelő földtulajdon birtoklása, a redempciókor vállalt katonatartási és egyéb közterheket is meg kellett váltani. Ezért Halason már 1759-ben statútumot alkotott a tanács, mely szerint a redemptus ember halála után örököse, felesége, esetleg annak második férje,

még ha a redimált birtokot örökölte is, redemptussá nem lehet, csak ha a katonaillesítési költséget leteszi, s a redempcionális kasszába a város eddigi költségéből a reá jutó összeget kifizeti. Az, aki beházasodás útján kívánt a redemptusok közé kerülni, szintén akadályokba ütközött, ha a fenti fizetési feltételeket nem teljesítette. Az olyan irredemptusok viszont, akik "redemptusoknak özvegyeit, vagy leányait /feleségül veszik/ a kik szántóföldet vagy acquisitio, vagy coaquisitio, propter communionem iuricum, successoraik is redemptusoknak tartassanak"²¹. Ez az 1762-es intézkedés tehát enyhítette a 3 évvel korábbit, házasság révén megkönnyítette a felemelkedést, de megszigorította a nagykorú gyermekek redemptussá válását. Kimondta, hogy "akik egy házban élnek redemptus ipával, napával és ígéletük, van a redimált jókból részesülni, amíg azokat kezükhöz nem kapják, ha egy kenyéren vannak is, irredemptusok".

A szigorú korlátozás szükségszerű következménye a politikai jogok féltésének, de még inkább a gazdasági előnyök csökkentésétől való félelemnek. Mivel a tanácsban s az azt választók között is csak redemptusok, esetleg nemesek - erről külön szöveg - lehettek, a státúumokban és egyéb rendelkezésekben is elsősorban e két réteg érdekei érvényesültek.

1794-ben a kerületi közgyűlés elrendelte, hogy a földtelen vagy irredemptus emberek, akik juhokat tartanak, minden darabtól terragium név alatt a községi pénztárba 12 krajcárt fizessenek, s ezen kívül még a jószágokra eső adót is fizessék²². Egy évvel később az irredemptusok szülőjét terheltek taksával, minden egyes négyesgöl után 1 dénárt kellett fizetniük²³. A redemptusok csupán a három kerület által közösen váltott Kömpöcz és Mérges puszták használata után fizettek fűbért, míg az irredemptusok minden legelő után, s az általuk fizetett összeg is rendszerint magasabb volt a redemptusok kömpöczi vagy mérgesi fűbérénel.

Gyakran hoztak olyan intézkedéseket az egyes helységek, amelyek átmenetileg korlátozták az irredemptusok állattartását. 1814-ben a jászkisériek, mivel az árvíz miatt a legelők csökkentek, az irredemptusok ló- és marhatartását kívánták korlátozni. Ekkor a tanács határozatát az irredemptusok kérésére a kerületi közgyűlés nem hagyta jóvá. A juhok tartásának korlátozására viszont már korábban is közgyűlési határozat volt. 1802. évi kerületi rendszabás szerint az irredemptus lakosnak 60, fejős juhásznak 30, nyáj juhásznak 60, öreg bojtárnak 30, kis bojtárnak 15, irredemptus vagy zsellér árendásnak pedig csak negyedrésnyi juhot lehetett tartani²⁴. Különbséget tesznek tehát a lakosok és bérlők között, bár mindketten irredemptusok.

Visszatérő probléma volt a helységekben a házhelyek szerzése. Irredemptusok a közös földekből semmilyen körülmények között nem kaphattak, a redemptusok is csak akkor, ha egyébként nem tudtak építeni, és legalább 20 hold redempcionális földjük volt²⁵.

A redemptusok is irredemptusok mellett jelentős számú zsellér élt a Jászkunságban. A zsellérek a gazdasági életben az irredemptusoknál is hátrányosabb helyzetűek, politikailag pedig jogtalanok voltak. Ennek ellenére - mivel földesúrtól nem függtek - jóval szabadabban éltek, mint a vármegyékben. A földnélküliek szívesen és nagy számban költöztek a redempció után gazdaságilag is fellendült kerületbe. Ingatlanvétel vagy beházasodás esetén akár a redemptusok közé is emelkedhettek, természetesen ha leküzdötték az irredemptusok esetében már említett megszorításokat. Némi előnyhöz jutottak, ha sikerült a lakosi jogot megszerezniük.

Házat, szőlőt vagy földet csak lakosi jussal rendelkező vehetett. A már egyszer honosítottnak maradékaik örökölték a jogot, s mint "valóságos hazafiak" tekintettek. Ezért a sokszor évtizedekre terjedő várakozás, a fiak életének megkönnyítője lett. Mesterek esetében céhtag szintén csak lakosi joggal rendelkező személy lehetett. A cétagság megszerzése viszont már ismét egy lépcsőfokot jelentett a társadalmi ranglétrán, melynek legfelső fokán a redemptusok álltak.

A lakosi jog megszerzésének előfeltétele volt, hogy az illető helységben a folyamodó legalább 10 évig zsellérkedjen, s ez idő alatt kifogástalan magatartást tanúsítson, a közterheket viselje. Szükség volt a munkáskézre, különösen az újonnan népesült települések, Félegyháza és Majsza esetében. Ennek ellenére igyekeztek a jobbágyok külső vármegyékből történő beköltözését megakadályozni. 1797-ben a kerületek közgyűlése úgy határozott, hogy az incorporationis taksát ezentúl a kerületekben egyenlően szedjék, s az összeg egységesen 12 Ft legyen²⁶. Arról, hogy a folyamodót felveszik lakosnak vagy elutasítják, a tanács döntött. Ismerünk olyan eseteket, amikor a folyamodó fellebbezésére a Jászkun Kerület megsemmisítette a tanács elutasító határozatát.

1814-ben a jászkiséri tanács úgy határozott, hogy mivel az árvíz miatt a határ szűkebb lett, "ennek utánna lakosnak senki be ne vétessen, és ha valami idegen helyben találtatna, s a szükség úgy kívánja, katonának adattasson, más esetben pedig hazájába utasíttasson"²⁷. A határozatot a kerületi közgyűlés megsemmisítette azzal az indoklással, hogy ha "valamely megyebéli közönségben már 6 esztendőig lakott s azon idő alatt valamely szolgálat-

ban is volt, és a conscriptio alá fel vétetett, az olyant többé az helybéli előljárásnak ki tiltatni szabad ne légyen, hanem tartozzanak az ollyant továbbá is lakóul meg szenvedni"²⁸.

Ugyancsak tanulságos egy 1808-ban történt halasi eset, melyben Horváth Mihály a tanács kétszeri elutasítása ellenére a főkapitánytól kérte lakosnak bevételét. Kérelmében leírta, hogy 21 éve Halason tartózkodik, magát becsületesen viselte, s a közterheket is vitte, tehát a törvény által kívánt 10 évvel szemben 21 esztendei zsellérkedésével jusst szerzett a polgárjogra. A tanács az elutasítás okait részletesen közli a főkapitánnyal. Elsődlegesen hivatkoznak a privilégiumra, mely szerint az új lakos bevételének joga a tanácsot illeti. Továbbá hivatkoznak arra, hogy a lakosok száma Halason 60 év alatt 336 familiáról, házasodás, mesterek és mások bevétele következtében 1300 familiára szaporodott, ugyanekkor a város határa egyre inkább folyó homokká változik. A lakossági juss megszerzésénél - írják - a 10 év helytelen értelmezés. Az 1802. évi országgyűlés határozatai arra vonatkoznak, hogy 10 esztendei domicilium /állandó lakóhely/ szolgáljon zsinór mértékül ahhoz, hogy az idegen születésű embert valamely törvényhatóság katonának adhassa. A kérelmező soha nem lakott Halason csak commorans /tartózkodó/, juhászodó, és a "más jószágába zsellér", árendás. Egyébként is Halason insurrectio formában katonáskodnak. "Köszönje inkább /.../ a maga szerencséjét a Kun Földnek a holott gazdagsága által fényes tollakat szerezvén magának már most szégyell a maga seregéhez vissza menni, és szokatlan tehernek tartja, hogy szülötte fölgyén törvényes földes urának minden jószágából dézsmát adjon, a vármegyének az uraságnak és helységnek szolgálatára jószágot tartson, 100 és több napokat szolgáljon"²⁹.

Úgy véli a tanács, hogy a Halason tett "százzorta kevesebb szolgálata" nem jelenti, hogy jutalmat érdemel, azaz lakosnak nem veszik be. Ez az eset a kerületek bármely helységében előfordulhatott volna, mint ahogy számos alkalommal elő is fordult. Az 1800-as évek után egyre gyakrabban utasították el a lakosi jogokért folyamodókat. Viszonylag könnyebben kaphatták meg ezt a mesteremberek, amennyiben a helybeli céh úgy ítélte meg, szükség van a tevékenységükre.

A redemptusok, irredemptusok, zsellérek, lakosi joggal rendelkezők és nem rendelkezők mellett, viszonylag népes s egyre gyarapodó réteg a jászkunságban a nemeseké. Helyzetük különösen alakult, hiszen míg másutt általában a társadalmi hierarhia legfelső szintjén helyezkedtek el, itt e helyet a redemptusok foglalták el. Érdemes ezért különleges helyzetüket kissé részle-

tesebben megvizsgálni.

A szabadabb politikai és gazdasági légkörű kiváltságolt kerületbe szívesen költöztek az armális nemesek. Amíg kevesen voltak egy-egy helységben, különösebb probléma nélkül illeszkedtek be a gazdasági és politikai hierarchiába, szokásrendszerbe. A redempció körüli gondok, az a tény, hogy a már kerületeken belül élő nemesek maguk is részt vettek a megváltásban, átmenetileg elterelte a figyelmet a súrlódási lehetőségekről. A redempciót követő időszakban egyre több armális nemes költözött a Jászkunságba, s a már ott élők közül is többen kaptak nemességet. A létszámbeli változást szemléletesen tükrözik az összeírások eredményei.

Az 1699-es összeírás idején összesen 70 családfő igazolta nemességét. Közülük 14 volt helybeli, 56 idegen, jövevény³⁰. 1720-ban 79 nemes élt a kerületekben, de sokan a korábban ott élők közül elmentek, mások beköltöztek. A kerületi közgyűlés 1761-ben rendelte el először a nemesek összeírását.

Az 1784-87. évi első magyarországi népszámlálás eredményét az alábbiakban közöljük³¹:

H e l y	Nemes	Polgár	Paraszt és polgár örököse
KISKUNSÁG			
Dorozsma	10	351	301
Félegyháza	176	431	365
Fülöpszállás	20	217	162
Halas	225	564	470
Lacháza	24	181	161
Majsa	34	195	181
Szabadszállás	16	270	214
Kunszentmiklós	34	252	215
Összesen:	539	2461	2069
NAGYKUNSÁG			
Karcag	382	945	609
Kisújszállás	50	542	312
Kunhegyes	117	317	205
Kunszentmárton	38	269	148
Madaras	150	467	285
Túrkeve	124	447	273
Összesen:	861	2987	1832

H e l y	Nemes	Polgár	Paraszt és polgár örököse
JÁSZSÁG			
Apáti	249	402	393
Alsó Sz. György	46	217	191
Árokszállás	108	507	468
Dósa	16	143	148
Felső Sz. György	3	73	63
Fényszaru	14	224	180
Jákóhalma	26	162	138
Jászberény	230	1110	1034
Kisér	92	202	201
Ladány	6	250	222
Mihálytelke	32	110	91
Összesen:	822	3401	3130

A "polgár" fogalom e népszámláláskor a kézműveseket és földtulajdonos családfejeket foglalta magába, a paraszt és polgár örököse a fentiek családjából 1-1 fiú, ideértve az özvegyeket is. A nemesek esetében viszont összeírták a család minden férfi tagját. Az adatokat összesítve tehát a redempció után 40 évvel már 2222 nemes férfi élt a hármaskerületben. Ezt összevetve a polgárok és azok örököseinek együttes számával, a nemesek száma, azok 13,99 %-a. Ugyanezt az összevetést kerületenként elvégezve látható, hogy a Nagykunságban, 17,86 % volt nemes, a Jászságban 12,58 %, a Kiskunságban pedig 11,89 %. A Jászság helységei közül a legtöbb nemes élt: Apátiban 219 fő, Jászberényben 230 fő, Árokszálláson 108 fő. A Nagykunságban: Karcagon 382 fő, Madarason 150 fő, Túrkevén 124 fő, Kunhegyesen 117 fő. A Kiskunságban: Halason élt 225, Félegyházán 176 nemes. A kerületek többi helységében 3-50-ig terjedt a számuk. A számbeli növekedés szembeütő, s ez megteremtette a szervezkedés lehetőségét is, melynek célja a teljes adómentesség és a közszolgálatok alóli felmentés elnyerése volt.

A jászkunok kiváltságai, bár jelentősek voltak, az egyes személyekre vonatkoztatva elmaradtak a nemesi privilégiumok mögött. Ennek ellenére saját particuláris jogokra hivatkozva a Jászkunságban rendszeresen hangoztatták, hogy a kerületeken belül minden polgárra vonatkozik az egyenlő teherviselés kötelezettsége. Ezek tömören összefoglalva a következőkből álltak: a jászok

és kunok személyük után adómentesek voltak, de vagyonuk után nem, fizették az állami contributiokat, viselniük kellett a katonai beszállásolás terheit, és az önkormányzat költségeit. Az adók elosztásáról önkormányzatilag intézkedtek.

A nemesek jogi helyzetét a terület kiváltságos jogi helyzete behatárolta. Földesúri jogokkal nem élhettek, mert a polgárok /lakosok/ sorába felvett jobbágyok az összes lakossággal egyenlő szabadságot élveztek, az 1753-ban keletkezett nádori rendelet 22. pontja szerint: "Mivel a nemes Districtusokban nemesek is vannak, és laknak, ezek magok nemességét a főkapitányok előtt, más törvénytudók jelenlétében is legitimálhassák, és ezen investigatio nekünk felküldetessen. Ezzel mindazáltal semmi jurisdictiont magokra ne vehessenek, hanem a többi lakosokkal egy sorban álljanak míg a Districtusokban laknak"³².

Az elszórtan előforduló, a nemesi előjogokat, adómentességet és személyes szabadságot hangoztató megnyilvánulások eredményeként a kiskunhalasi nemesek írásos beadványban kérték a tanácstól és egyidejűleg az országgyűléstől is nemesi jussaikba s szabadságaikba való visszatételüket. A beadványban felpanaszolták, hogy mint "eddig úgy mostanis a törvények a Felséges Királyi parancsolatok rendelkezései ellen nemesi praerogativáknak sértésére és elnyomására jószágainknak a királyi adó fizetésére való beiratására és azon Királyi adónak megfizetésére kényszerítettünk"³³. A Jászkunországban ugyanis a nemesek személyüktől nem adóztak, de józágaiktól igen.

A tanács e fontos és az egész Jászkun Kerületet érintő kérdésben nem mert dönteni, a kérést a közgyűlés elé terjesztette. A kiskunhalasi tanács úgy vélte, hogy a nemesek felmentése a királyi adózás alól, a kerületek kezdektől gyakorolt szokásai, igazgatása és rendtartása ellen van. Ugyanakkor veszedelmes is, mivel a kerületek portáinak meghatározásakor a nemesek jószágait is felvették, s ha azokat most kihagynák, a teher a kevesebb személy bíró és tűrőképességét erősen próbára tenné.

Oly fontos döntés előtt állt tehát a közgyűlés, mely a helységek belső békéjét, gazdasági és politikai életét egyaránt befolyásolhatta. Az évtizedekig meglévő egyetértés, a közös jászkun sors elismerése többé nem állt helyre, csupán nyugalmasabb és viszályoktól terhesebb időszakokról beszélhetünk.

A mozgalom nem volt egyedülálló az országon belül. A nyíregyházi nemesek, akik addig szintén belenyugodtak a közös teherviselésbe, 1785-től kezdték jogaikat követelni. A halasi nemesek beadványára a kerületi közgyűlés egyre

halogatta a döntés meghozását. Érdekes, hogy ugyanabban a közgyűlésben, mely vonakodott a nemesi kiváltságok érvényét a kerületeken belül elismerni, számos nemes ember vett részt, hiszen a redemptusok mellett, közülük került ki a közigazgatás vezető rétege. A kapitányok szinte kivétel nélkül, a jegyzők és táblabírák jelentős többsége nemes volt.

1795-re a kérdés annyira elmérgesedett, hogy a halasi nemesek megtagadták a közzsolgálatok viselését, s az őket megdorgáló tanács bíróságát nem ismerték el³⁴. A Jászkun polgárok és az ott lakó nemesek harca valamennyi kerületbeli helységere áttérjedt.

1802-ben végre az országgyűlés felkérésére, a rendek kívánságára a főkapitány ígéretet tett, hogy az ügyben a "privilégiumainkkal meg edjeztethető és a törvényeknek is eleget tevő lépéseket" megteszi³⁵. Felkérte a tanácsokat, dolgozzák ki javaslataikat.

A több mint tíz éve húzódó vitában 1803. november 7-én született döntés. A közgyűlési határozathoz előzetesen, 1803. október 29-én, a nádor - a kunok legfőbb bírója - hozzájárult. A határozat szerint, hogy a nemesek személyes szabadságát illetően a törvények érvényben maradjanak, de a Jászkun Kerület 1745-ös privilégiumait se sértsék meg, elismerték, hogy méltán kívánhatja a nemesség személyes szabadsága megtartását, de nem kívánhatja, hogy a közterhektől "mellyek a privilégium szerint minden lakost egyformán érdeklik" kivétessenek³⁶. A kerületbeli nemesek ennek értelmében a szokásban volt személyes szabadságokban megmaradhattak. A határozat kimondta:

- a. Személyektől adózni nem köteleztetnek.
- b. Senkinek a kérésére büntetőjogi ügyekben nem vethetők börtönbe, míg törvényesen be nem idéztetnek s el nem marasztaltatnak. Polgári dolgokban a többi polgártársaikkal egy törvény és bíróság alatt állnak.
- c. Quartélyost házaikban nem szállatnak, a helységben tartózkodó katonaság ételmezését pénzzel válthatják meg.
- d. A katonai forspontozástól mentesek, de nem mentesek a gazdasági élethez vagy a polgári igazgatáshoz kapcsolódó forspontok alól.
- e. Az olyan utak és hidak töltésére, amelyből gazdasági hasznuk nem származik, nem köteleztetnek.

Intézkedett a közgyűlés a katonatartás megváltásának módjáról is, kikötve, hogy a megszabott összeget azon helységek nemesei is fizessék, ahol nincs katonaság, hiszen "az immunisatio közönségesen minden nemesre tartozik, ... s nem tsak a quartély adástól hanem a quartélyadásának köteleességétől is feloldoztatnak"³⁷. További megszorítás volt, hogy a háború vagy nagyobb

katonai átvonulás idején a mentesség nem érvényes. Az utolsó "e" pont engedményeit egyidejűleg meg is semmisítették, hiszen kikötötték, hogy mivel a kerületekben minden töltés a földek vízmentesítését szolgálja, az ezeknél végzett munkáktól a nemesek sem mentetnek fel, minthogy ebből a többi lakossal egyenlő hasznuk vagy káruk lehet. Köteleztettek azokra a munkákra is, "melyek a communitas közönséges szükségére és hasznára tételni szoktak". A halasi nemesek ez irányú kérelmét tehát elutasították. Minden említett mentesség csak a publikált nemesekre vonatkozott.

Az 1803. évi határozattal új fejezet kezdődött a jászkunsági nemesség életében. A polgárok mindvégig jogalpnak tekintették a megállapodást, míg a nemesek sorozatosan lázadoztak a döntés ellen, mely lényegében nem a közterhek alóli felmentést eredményezte, csupán módot adott arra, hogy a közteherviselést személyes szabadságukkal összeegyeztessék.

Félegyházán 1804. december 8-án hirdették ki a határozatot, hogy a nemes személyek a kerületekben a forspontozás, quartély adás és közönséges töltések javításától évi 3 forint, a katonatartástól pedig minden domesticális 1 forint után 6 krajcár megfizetése mellett felmentetnek. A város munkáit a helyben szokásos napszámბérekkel válthatják meg³⁸. A félegyházi nemesek elfogadták a feltételeket. Ugyanezt a megváltási összeget fogadták el Halason is, azzal a kikötéssel, hogy minden évben év elején nyilatkozzanak, pénzzel kívánják megváltani a közterheket, vagy maguk, illetve napszámosaik közreműködésével ledolgozzák azt. Az erről dönteni hivatott tanácskozások bepillantást engednek a halasi nemeseknek a város társadalmi életében betöltött szerepébe. 1806-ban 30 nemes jelent meg azon a tanácsülésen, ahol a megváltás módjáról döntöttek. Közülük egy személy a főbíró, öt pedig szenátor volt, két személy a kerületeknél töltött be tisztséget³⁹. A saját és a közösség érdekeinek képviselője tehát a tanács felénél ütközött egymással, hiszen a megváltás egy része közvetlenül a város jövedelmét gyarapította. A nemesség igyekezett a megváltás összegét csökkenteni, vagy legalább állandó összegben rögzíteni, ami nem igazodott a változó napszámბérekhez, s így a város sorozatosan károsodott. A tanács polgári tagjai, illetve a csak polgárokból álló tanácsok ragaszkodtak a közterhek természetbeni viseléséhez, ami újabb összeütközéseket eredményezett. 1807. áprilisában a nádor még a jászkun polgárok mellett foglalt állást, kijelentve, hogy a "nemesség mind azon privilegiális köz terhek viselésére köteleztetik, valamelyeket a más rendű lakosok viselni tartoznak, minthogy a nemesség által kívánt szabadságok a Districtusokban sok zavarodást okozhatnának"⁴⁰. Augusztusban azonban ismét

hozzájárult a közmunkák folyó áron történő megváltásához. A félegyházi tanács megtagadta a taksák beszédését, s az "egyenlő teherviselés" szabadságát hangsúlyozva tiltakozott a nádornál⁴¹. Az ellenállás hatására a Jászkun Kerület minden helységében elrendelték az 1803. évi megállapodás teljesítésének ellenőrzését.

A vizsgálatból kiderült, hogy a Kiskunságban: Szabadszálláson, Fülöpszálláson és Majsán a nemesek a szolgálatokat "in natura" a régi szokás szerint a többi polgárokkal együtt viselik, míg Halason és Félegyházán vitáztak e fölött⁴². A Nagy-kunságban, a Túrkevéen lakók sem pénzben, sem természetben nem hajlandók viselni a terheket. Ez utóbbiakkal kapcsolatban a nádori állásfoglalás úgy szólt, hogy amennyiben nem teljesítik az 1803. évi megállapodást, "magok tulajdon jószágainak elbecsülése mellett a Districtusokból is kiküldendőik legyenek"⁴³. Talán éppen a túrkevei nemesek ellenszegülése miatt, az előző engedékenyebb határozatokkal ellentétesen, 1808-ban megszületett a jászkunoknak tetsző döntés, mely a katonatartás terheit kivéve, a Jászkunságban élő nemeseket "semmiféle szabadságok /.../ semmi szín alatt nem illetvén minden némű kézi és szekeres munkáknak a maga természetében leendő vitelére" kötelezte⁴⁴. Ekkor a félegyházi nemesek már négy éve sem pénzben, sem természetben nem viselték a közterheket, bár nyilvánosan még nem tagadták meg annak rájuk vonatkozó kötelezettségét. A Nagy-kunságban többen szintén a passzív ellenállást választották. Túrkevéen, Márjás József, Sárkány László, Szabó János, Katona Sándor, Mihályi Benedek, Endrey Mihály, Kunhegyesen: Szőgyi István, Madarason: Biró János, Ujj István és Ujj Péter, Kunszentmártonban: Palásti János és Palásti József, Karcagon pedig az összes nemes "a közönséges szekeres szolgálatokat és királyi forspontozásokat természetiben a felsőbb rendelések ellenére elmulasztották"⁴⁵.

Nyilvános ellenszegülésre 1814-ben került sor Félegyházán. Szegesdi Mihály, Bánhidy Gáspár, Széniczey Ádám és Ficsór János a kerületi deputáció előtt kijelentette: "Ők készebbek lesznek a Districtusokból kiköltözni, mint sem az érdeklött köz terheket viselni"⁴⁶. A kijelentés következménye per lett, melynek eredményeként a nemesek megfizették a tartozást. 1818-ban Halason került sor nyilvános összeütközésre. Tegzes Mihály és Ajtai Nagy János a bírói idézésnek ellenszegülve megüzente a tizedestől, "hogy nem tartoznak a város házához feljöni a bíró parancsolatjára, hanem ha a bírónak vele dolgavan, mennyen hozzá, e mellett semminemű szolgálatot tenni nem akarnak"⁴⁷. A nádori táblabíró jelenlétében megtartott tanácsülésen végül Ajtai Nagy megígérte az engedelmisséget, ezért csupán megfeddetett. Tegzes

Mihály nyakasságát a kerületeknek jelentették, mivel mint "Más hűséges kun polgár úgy a kun földből magát tápláló nemes ember is tartozik a bíróság parancsolatjára személyesen megjelenni, s a goromba vissza izengetésektől magát tartóztatni"⁴⁸. Átmeneti nyugalom után, 1841-ben, a karcagi nemesek megtagadták a közadók fizetését, a jászárokszállásiak nem teljesítették a város közszolgálatait, a szabadszállásiak nem mentek forspontra. Kunszentmártonban Palásti Sándor sem katonát tartani, sem annak megváltását fizetni nem akarta. A Jászkiséren lakó nemesek pedig azt kérték, hogy a katonatartás alól mentességet kapjanak, és az ingó javaktól ne kelljen adózniuk. Az 1848-as szabadságharc előtt ez volt az utolsó próbálkozás, mely ismét a kerület győzelmével végződött. A közgyűlés elfogadta, hogy "a nemesek mind azon köz terheket és szolgálatokat mellyeket a többi jászkun lakosok tellyesíteni köteleztetvén következképpen minden fekvő és ingó javaktól adózni, felsőbbi úgy kerületek és közönségek szolgálatait, gyalog és kotsin tellyesíteni tartoznak, kivéve az 1808. évi intézkedés szerint megengedett katona quartély és tartás megváltását"⁴⁹.

Az 1841-es határozat világosan mutatja az 1792-ben megindult nemesi mozgalom - mely a nemesi kiváltságokat és előjogokat kívánta érvényesíteni - csekély eredményét.

Nem érhettek el teljes sikert, hiszen a jászkun gazdasági és politikai viszonyok eleve kizárták követeléseik jogosságát. A vármegyékben és a szabad királyi városokban a nemesek taksa fizetés mellett szabadon éltek. A Jászkunságban ez nem valósulhatott meg. A redempciókor a jászkunok közös tulajdonába került legelőket, a közföldek jövedelmeit a nemesek is élvezhették. A helységek közjövödelmének, - melyből a házi adók jelentős részét fedezték - gyarapítása minden lakos közös feladata volt. Máshol a nemesek személyesen és saját költségen katonáskodtak, itt viszont a közös kassa terhére állítottak katonákat. Ugyanakkor a helységek vezetésében oly nagy volt a számszerinti arányuk, hogy sokszor ugyanazoknak a személyeknek kettős érdeket kellett volna képviselni, tudniillik az egész közösséget és a nemesekét. S bár a tanácsokban sokszor jelentős számú nemes volt, a személyes érdekekkel szemben mindig a közösségi győzött, vagy kompromisszum született. A jászkun társadalomban olyan erős volt a kiváltságotl jogállás hangsúlyozása, s ennek közvéleményt formáló ereje, hogy még a viszályokkal terhes időszakokban sem merült fel a külön nemesi igazgatási szervezet létrehozása, mint ahogy az pl. Nyíregyházán vagy Sarkadon bekövetkezett⁵⁰. Sőt, amikor az országos koordinációs bizottságok tevékenysége nyomán 1836-ban felmerült, hogy a

Jászkunság nemeseit a szabad királyi városokban élőkkel jogilag azonos kategóriába sorolják, a halasiak kijelentették, hogy a kerületekben nincs a különbözőségekből sűrűlódás./!/ "...a szabad földnek egyenlően szabad művelése s az ezekből eredő közös érdek, egy morális egészre alkotó öszve a lakosok egyetemét"⁵¹.

E "morális egész" azonban, mint láttuk, belülről rendkívül bonyolult, sokszor ellentmondásos képet mutat. Az önkormányzat egyik legfőbb feladata éppen e sokszínű társadalom érdekeinek egyeztetése, a közös cél: a kiváltságolt jogviszony s a belőle fakadó előnyök megőrzése érdekében.

III. A JÁSZKUN KERÜLET KÖZIGAZGATÁSI SZERVEZETE

III. 1. Testületi szervek

A Jászkun Kerületbe 25 communitas tartozott, 17 mezőváros és 8 falu, amelyeknek összesen 55 pusztájuk volt.

Tanulmányomban a községek és mezővárosok megnevezés helyett többnyire a communitas vagy a helység kifejezést használom. Ennek az a magyarázata, hogy az egyetlen lényeges különbség a vásártartási jog elnyerésében volt, melyet a mezővárosok megkaptak, a községek pedig nem. Az egyéb igazgatási különbségek csupán az egyes közösségek nagyságrendi függvényeként jöttek létre, a jogok élvezetében és a köteleességek gyakorlásában lényeges eltérés nem mutatható ki.

III. 1.1. Jászkun Kerület közgyűlése

Valamennyi helység legfőbb hatósága a generális congregatio, a három kerület közös közgyűlése volt. Összehívását, nádori leirat hatására vagy amikor az események úgy kívánták, a főkapitány rendelte el, ő határozta meg a közgyűlés helyét és idejét.

A közgyűlésben minden helység küldöttséggel képviseltette magát, melynek tagja a főbíró és a nótárius mellett, más, a helyi tanács által megbízott személy is lehetett, de nekik jelen kellett lenni. Megjelentek a generális /Jászkun/ és particuláris /Jász, Kiskun, Nagykun/ kerületek elöljárói /magisztrátus/ és a nádori táblabírák is. Az üléseket a főkapitány, illetve annak távollétében az alkapitány elnökletével tartották.

A közgyűlések hatásköre az élet minden területére kiterjedt. Legfőbb hatóságként működött az igazgatási, a rendészeti és jogszolgáltatási önkormányzatok felett.

A közgyűlések időpontját a helybeli előljárók kihirdették a lakosságnak, hogy a közgyűlési elintézést kívánó kérelmeket időben beadhassák. A kérelmeket a particularis kapitányok terjesztették elő a magisztrátusbeli tisztek észrevételeivel, jelentéseivel együtt⁵².

A közgyűlés előtt kellett az egyes kasszák perceptorainak számadást adni, s felmentést is onnan kaphattak. E számadásokat tovább terjesztették a nádori kancelláriára.

A közgyűlés határozta meg az árakat és béreket, a helységek előljáróinak kötelességeit, engedélyezte a tanácsok kérésére kölcsönök felvételét, a nagyobb építkezéseket, új tisztségviselők kinevezését. Megszabta a használható mértékeket, az ügyintézés módját, az egész kerületre érvényes statútumokat alkotott. Kerületi rendszabások óvták a tanácsokat a túlköltekezéstől. A 20 Ft-ot meghaladó költséget csak a kerület engedélyezhette.

Az egységes ellenőrzést megkönnyítette, hogy a helységek havonként meghatározott témáról adtak jelentést. E kötelezettséggel egyben az előljárók tevékenységét is igyekeztek egységesíteni. Pl. januárban kellett megvizsgálni a kéményeket, nyitva levő vermeket, rossz kutakat, az utcára ganajhordókat, májusban feladat volt a tavaszi szántás-vetésről táblázatos jelentés készítése, a kémények és a házak előtt tűzoltási céllal tartott vizek ellenőrzése⁵³.

Igen fontos feladata volt a közgyűlésnek a tisztválasztások lebonyolítása.

A Dicastérimokkal és más felsőbb szervekkel, valamint a törvényhatóságokkal a Jászkun Kerület 1836-ig a közgyűlésből, de a főkapitány neve alatt levelezett, az 1832/36. évi 22. tc-vel azonban törvényhatósági önállóságot nyert, s ettől a kerület neve és pecsétje alatt folytatott levelezést, s viszont a hazai igazgatóságok és a többi törvényhatóságok levelezéseiket közvetlenül a kerülethez intézték⁵⁴.

A közgyűlés elé tartozó ügyek intézése kicsit hosszadalmas volt. Egy-egy közgyűlési határozat meghozása előtt minden helység tanácsa megtárgyalta a kérdéses ügyet, és véleményét, javaslatát a particularis kapitányon keresztül eljuttatta a generális congregatiohoz. A javaslatot a magisztrátusból megbízott deputáció összegezte, s a saját véleményével együtt terjesztette a közgyűlés elé, ahol a minden helységre kötelező érvényű határozat megszületett.

Egészen kis ügyektől kezdve, tehát egy-egy jászkun polgár ügyének elintézésétől, a nagy közösséget érintő döntésekig széles skálája alakult ki a közgyűlés hatáskörének, melynek határozatait a legkritkább esetben fellebbezték meg a nádornál.

Két példát ismertetek az ügyintézés szemléltetésére. Az egyik az egyének kérelmeinek elintézési módját mutatja be.

Minden instancia először a helyi tanácshoz került. A beadványra rávezették a tanács intézkedéseit, ha az instáns a döntéssel nem elégedett meg, kérését kerülete kapitányához továbbították, aki megvizsgálásra kiadta annak az asszesszornak, akihez a helység tartozott. Amennyiben az ügy így sem nyert megfelelő elintézészt az újabb véleményt ismét feljegyezték a beadványra, és egyben a helység jegyzőkönyvébe is, az instanciát pedig visszakapta a kérelmező. Ezután, ha az ügy politikai jellegű volt, instanciáját a kerületek, azaz a közgyűlés elé terjeszthette, ha jogi jellegű volt, akkor a bírósági úton vihette tovább⁵⁵.

A másik példa azt mutatja be, hogyan születtek az egész közösséget érintő döntések, pl. az országgyűlési követ utasítása.

Az 1843. év novemberében került a helységek elé az ősiség kérdése. Dönteni kellett, megmaradása, vagy eltörlése mellett szálljanak síkra. Minden helység tanácsülésen vagy nagyobb gyűlésen megtárgyalta a kérdést és írásos véleményét a particuláris kapitányon keresztül továbbította a kerületekhez⁵⁶. A közgyűlés által kiküldött deputáció már a kerületi kapitányok által összegezett véleményeket vizsgálta, de rendelkezésére állt minden egyes beadvány is.

A jászok "ragaszkodva kiváltságos azon jogaikhoz, melly szerint lakosnak csak a tanácsok által érdemesnek ítélt egyéneket vehessék be jövendőre is, és a vételekben idegenyeknek jogot engedni nem kívánván, az ősiséget továbbá is mint jelenleg áll, azon épségben megtartatni s hagyatni óhajtva akarják". Ettől részben eltért a jászkisériek véleménye, akik az ősiség megtartása mellett azt a módosítást kívánták, hogy a leányok az ősi földekből is részesüljenek, legalább annak árából.

A kiskunok szintén az ősiség megtartását akarták, egyes helységek némi módosítással. Félegyháza, Kunszentmiklós, Szabadszállás fenntartani kívánta azzal a kikötéssel, hogy ha nincs fiúörökös, a leányok örökölhessenek az oldalág előtt. Lacháza, Majsa és Dorozsma minden módosítást ellenzett. Halas a megtartás mellett döntött, de a módosítások kidolgozására időt kért. Fülöpszállás több kikötést is tett, amennyiben az eltörlés mellett döntenek,

s a birtok szabadrendelkezésűvé válik, e szabály visszaható erővel ne bírjon. Az örökös neveletlen gyermekek részére, nevelésükre, a birtok 1/4-részt fenn kell tartani. Végrendelet nélkül elhaltak után mindkét nembeliek egyenlően örököljenek. A helybeliek vételi elsőbbsége az idegenek előtt megmaradjon, valamint lakosi jogot továbbra is a tanács adhasson, mi nélkül a vett birtokot használhatják ugyan, de az egyéb birtokosi jogokat nem élvezhetik.

A kor nemesi reformmozgalmához legközelebb állt a Nagykunság véleménye. Közülük is a kisújszállásiak értették meg leginkább, hogy a polgári fejlődéshez szükséges hitelképesség csak a szabadrendelkezésű tulajdonnal érhető el. Ezért - írták - : "legyen minden embernek tulajdona, mivel bir, legyen arra nézve szabad rendelkezési joga, s ha végrendelet nélkül halna el, osztozzanak javain mindkét nemen lévő gyermekei: a helyesen s törvényszerűleg tétetett örökleadások állandóak és felbonthatatlanok legyenek". A birtokszerzésre nézve: "Minden magyarul beszélő keresztyén polgárnak szabad legyen fekvő birtokot venni, kit érdemesnek tartanak taxa mellett lakosnak bevenni". A betelepülő mestereknek, művészeknek 3 év elteltével engedtessek meg a birtokvétel. Kisújszálláson kívül még 2 helység, Karcag és Madaras is az ősiség eltörése mellett szavazott. Ellene szavazott Túrkeve, Kunhegyes azzal a kikötéssel, hogy fiúk nem létében lányok is örökölhessenek, a magva szakadt pedig szabadon rendelkezessen. S végül Kunszentmárton, bár kívánta az ősiség megtartását, pártolta azt, hogy a nemtelenek nemesi javakat is bírhasanak.

Ezek után 1844 februárjában terjesztette a küldöttválasztmány a közgyűlés elé javaslatát, mely szerint a "kerületeket illetőleg nem kívánná ... /a/ választmány az ősiség eltörlésével a pazar, s bosszús atyának kezébe adni azon eszközt, melly által saját gyermekét a nem maga által szerzett javaktól is kénye szerint megfoszthassa, - nem találja itten a birtok biztosítása, becsének emelése, és hitel szilárdítása nézetéből sem /.../ annak eltörlését szükségesnek, - mivel az ingatlan birtok becse a Kerületekben a nemesi illy nemű javak becsén átaljában túl hágván, a vétel után vett birtok 15 napok múltával, és a 3. évre szorított elévüléssel biztosítottatik, mi által a hitel is eléggé szilárdítottatik". A közgyűlés megszavazta e javaslatot, s ennek szellemében adták ki utasításukat az országgyűlési követnek.

A határozatok meghozatala tehát viszonylag demokratikus úton, de rendkívül hosszadalmasan történt.

A legtöbb közgyűlési téma anyagi természetű volt. Itt döntöttek a külön-

féle közös költségek - katonatartás, katonaállítás, adók, stb. - szétosztásáról. Az elosztás kulcsául minden esetben a redempcionális összeg szolgált. A jászkunság 125 palatinális porta után fizetett királyi adót, de közös költség volt a nádor évi 3000 arany tiszteletdíja, a kerületek tisztségviselőinek fizetése, a székház fenntartása. A királyi adót a kerületek contributionális kasszájában, vagyis a közös adópénztárban, míg a nádor fizetését, a közigazgatási költségeket, a kerületek generális házipénztárában kezelték. Közös insurrectionalis pénztárat is fenntartottak, melybe évi 5000 forintot fizettek. A költségek csökkentését szolgáltatta a közösen megváltott Páka és Mérges puszták jövedelme, melyet a kerületek oeconomicus pénztára kezelt. Ezt az összeget fordították a tisztviselők napidíjaira, a község lovainak tartására, forspontok kiegyenlítésére, s szükség idején a szegény nép segélyezésére. Pénzügyi természetű kérdés tehát szinte mindig szerepelt a napirendi pontok között.

III. 1.2. A particularis kerületek közgyűlése

Élén a particularis kapitány állt. Tagjai a kerületi magisztrátuson kívül a hármaskerület magisztrátusának képviselői és a kerület helységeinek főbírái, nótáriusai és egyéb küldöttei.

Ezek a gyűléseken kerültek napirendre a csak egy kerületet érintő ügyek, melyek legtöbbször pénzügyi természetűek voltak. Visszatérő témaként szerepelt a közigazgatási költségek s a különböző adók és közmunkák elosztása, a közbiztonság, a katonák beszállásolásának, élelmezésének kérdése. Mivel minden alkalommal más helységeken tartották a gyűléseket, a költségeket mindig a fogadó helység viselte, s az aránylagos elosztás és kiegyenlítés a következő évben szintén particularis gyűlésben történt. Szerepe büntető ügyekben volt a legjelentősebb, mivel a büntető bíraskodás első fórumaként szolgált.

A kerületi közgyűlések korszakunkban változatlanul működtek, kivéve az 1787-1790. terjedő időszakot. Ekkor II. József rendelettel Pest vármegyéhez csatolta a Jászkunságot, s eltörölték a kerületi közgyűlést és a nádori főkapitányi hivatalt. A kerületek vezetését egy jászkun kapitányi ranggal felruházott személy látta el, s hozzá intézte Pest megye rendeleteit. E kapitányi hivatal hatásköre kizárólag közigazgatási ügyekre terjedt⁵⁷.

III. 2. Egyedi szervek

III. 2.1. A Jászkun Kerület magisztrátusa

A hármaskerület főkapitányának és tisztjeinek választásáról az 1745. évi privilégium 4. és az 1751. évi privilégium 10. articulusa rendelkezett.

Ezek szerint a főkapitányt a nádor "választja", vagyis a kerületek beleszólása nélkül nevezte ki. "... Districtualis nótárius, generalis perceptor, és fiscalis az generalis districtusok congregatiojában" választatnak, a kerületi kapitányok, asszesszorok és komisszáriusok pedig az egyes kerületek particularis gyűlésében választatnak "azonban mind a két izben az palatinális főkapitánynak praesidiuma alatt"⁵⁸.

A Jászkun Kerület legfőbb bírója a nádor, rendeletekkel, leiratokkal kormányzott. Ténylegesen a kerületek élén a nádor által kinevezett főkapitány állt, ezért is nevezték palatinális, azaz nádori főkapitánynak. A főkapitány kinevezése annyira szuverén joga volt a nádornak, hogy még jelölést sem fogadott el. A főkapitány legtöbbször a saját lakóhelyén lakott, szerencsés esetben az a Jászkunságban volt.

A főkapitányhoz hasonlóan történt a nádori alkapitány kinevezése, bár itt többször előfordult egyes kerületek kívánságainak figyelembe vétele. Így már 1746-ban Almási Pál vicekapitányi kinevezése a jászok és kunok kívánságára történt. A főkapitány ekkor Almási János volt. Ugyancsak az egyes kerületek "alázatos felírására" az 1829-ben, Horváth Péter halálával megüresedett hivatalra a nádor a nádori táblabírói hivatalt betöltő Fazekas Andrászt nevezte ki, figyelembe véve az ajánlások mellett 38 éves szolgálata alatt szerzett érdemeit is⁵⁹.

A fő és alkapitány hivatala életfogytiglan szólt. Beiktatásuk ünnepélyes keretek között a közgyűlés előtt történt. A főkapitány a nádor előtt tett esküt. Beiktatásakor a közgyűlésen elmondott beszéde körvonalazta elképzeléseit az igazgatással, gazdálkodással, általában a belső élet előmozdításával kapcsolatban. E beszédeket rendszerint kinyomtatták és eljuttatták a helységekbe, ahol tanácsuléseken vagy nagyobb gyűléseken ismertették. Az alkapitány külön e célra kinevezett választmány vagy a közgyűlés előtt tett esküt. Az alábbiakban az 1746. évi eskü szövegét idézzük, melyet Almási Pál, a nádor által e célra delegált Grassalkovics Antal comes, Luby István prelatus, Almási János főkapitány, Trestyánszky János és Jeszenák János ítélmester, valamint a kerületek küldöttei előtt tett le:

"Én, Almási Pál esküszöm az egy élő Istenre, Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden Szenteire, hogy Méltóságos Palatinus urunk elő Exelentiája engemet Jászok és Kunok Vice Kapitányának resolválni méltóztatván, mindenemű dolgokat, a mellyek hivatalomat illetni fogják igazán országunk élő Törvénye szerint végben viszem, az igazságot minden respectus nélkül adminisztrálom, Nemes Jász és Kun Districtusok privilegiumjait, szabadságait és articulusait meg tartani és oltalmazni igyekezem, felvetendő quantumokban és fizetésekben proportiót observálok, Méltóságos Palatinus Urunknak mint fő bíránknak fejünknek mindenekben valóságos relatiót teszek, Isten engem úgy segéllyen."⁶⁰

A generális nótáriusok, perceptorok, ügyészek, a levéltárnok és számvevő hivatalát minden esetben választás útján töltötték be, a privilégiumnak megfelelően 3 évenként.

A tisztújítást minden alkalommal a generális közgyűlésből kelt rendeletével a nádor rendelte el. A tényleges választást igen hosszadalmas kandidáció előzte meg. Minden helység hivatalonként 6-6 személyt jelölt e célra összehívott tanácsülésben. A jelöltek listáját írásban felküldték a nádornak, aki e listák alapján kiválasztotta saját jelöltjeit. A nádor által készített lista így ismét visszakerült a helységekhez, ahol ebből a tanács most már minden tisztségre 1-1 főt választva pecsétje alatt beküldte jelöltjei nevét a közgyűlésnek, ahol e jelöltek nevének szavazásra bocsátásával megtörtént a tényleges választás⁶¹. A jelöltek között mindig szerepelt az éppen hivatalban lévő, őt kihagyni nem is lehetett, de a többiek is már vagy valamely kerületben vagy helységben töltötték be tisztséget. Mindig olyanokat kandidáltak, akik bizonyos mérvű tapasztalattal rendelkeztek, és munkájukat, személyüket ismerték. Igyekeztek a magisztrátus tagjait úgy választani, hogy minden kerület képviselve legyen, de ez sokszor nem sikerült.

1760-ban Halas, Fülöpszállás, Szabadszállás, Kunszentmiklós és Lacháza lakosai panaszolták a főkapitánynak, hogy 1753 óta kerületi tisztségviselőket közülük nem választottak, ezért kérik, hogy a közterhekhez hasonlóan a hivatalokat is osszák fel⁶².

1790-ben miután II. József január 28-án kelt rendelete a kerületeket ismét régi állapotukba helyezte, több választással kapcsolatos sérelem került napvilágra.

Kisújszállás, Karcag, Túrkeve, Madaras, Kunhegyes, Kisér, Kunszentmiklós, Halas, Szabadszállás, Fülöpszállás és Lacháza együttesen tiltakozott az el-

len, hogy a generális, nagy- és kiskunságbeli hivatalokat is jászok viselik. Ugyanekkor azt is kérték, hogy a generális tisztségek felét reformátusokkal töltsék be, mivel a lakosság fele református. A nagy- és kiskunságbeliek kérték továbbá, hogy a nádori fő és alkapitányságra is javaslatot tehessenek⁶³.

A privilégium szerint, négy asszessor "mint a vármegyében szokott lenni az kik főkapitánnyal széket üllyenek az öregbektől és érdemesebbek közül úgy mint kettő, a Jász és kettő a Kun Districtusokból választatni" engedtetett⁶⁴. Az idők során azonban ezek választása teljesen elmaradt, a nádor a helységek megkérdezése nélkül nevezte ki őket, palatinalis asszessor vagy nádori táblabírák nevezett alatt, sőt még egy ötödik asszesszort is rendszeresen kinevezett. 1790-ben a tisztújításokkal kapcsolatos sérelmek között a táblabírák kinevezése ellen is tiltakoztak. Kérték, hogy a 4 táblabírót a többi magisztrátusbeli tiszttel együtt 3 évenként a helységek választhassák, az ötödik hivatal pedig szűnjön meg.

A nádor mereven elzárkózott a helységek kérelme elől, a táblabírák kinevezéséről nem mondott le, sőt magát a kérdésfelvetést is elutasította. Egyedül az ötödik táblabíró hivatalának szükségességével kapcsolatban kért további felvilágosításokat. Sérelmezték a helységek azt is, hogy a közgyűlésben a hivatalban levő magisztrátusnak a tisztválasztáskor szavazata van. A nádor e sérelmet is elutasította, leiratában közölte, hogy továbbra is az 1767. évi április 23-i utasítás érvényes, vagyis a nádori kapitányokon és táblabírákon kívül a nótáriusoknak és perceptoroknak is szabad voksuk legyen⁶⁵.

A generális magisztrátus választásával kapcsolatban, a privilégium által biztosított jogok fokozatosan torzultak, a nádori táblabírák száma egyre szaporodott, hivataluk örökössé vált, s alig negyed század elteltével egyes jogok gyakorlatilag megszűntek. A sérelem azonban elevenen élt. Minden lehetséges alkalommal megpróbálták a kiváltságlevél által biztosított választási szabadságoknak érvényt szerezni.

Az 1790-ben benyújtott sérelmeket a nádor nem orvosolta. Hasonló eredménnyel zárult a belső változások és közjogi javaslatok tekintetében az 1790-1791-es országgyűlés is. Viszont ezen az országgyűlésen az 1791. 67. tc-kel kiküldték az úgynevezett "Regnicolaris deputatit", mely 9 albizottságban megkezdte az ország kívánásainak és sérelmeinek tárgyalását. A bizottságok egyikének a közpolitikai bizottságnak a hatáskörébe tartozott többek között a közigazgatási reformjavaslatok megvizsgálása, s új törvénytervezet elkészítése.

A Jászkunság lakói nagy reményeket fűztek a "rendszeres bizottsági" munkálatokhoz. A törvényhatóságok jogi, igazgatási szerkezetének alakítása, módosítása azonban évtizedekig nem került ismét országgyűlés elé, csak az 1825-ös országgyűlés tűzte napirendre. A régi indítványok akkorra elavultak. Így az 1827. 8. tc-vel újabb 9 bizottságot választottak, hogy az előző munkálatokat átvizsgálják, és új javaslatokat készítsenek. A kerületek koordinációjáról készült javaslatot 1828. október 24-én tárgyalta az országos deputáció⁶⁶.

A közgyűlés több ponton nem értett egyet az országos deputációval, de ez a javaslat nem is érintette a tisztségviselők választásának kérdését, az csak 1843-ban egy nagyszabású mozgalom eredményeként került a javaslatok közé. E mozgalom keretében kaptak hangot mindazok a sérelmek, melyek részben már 1790-ben is léteztek, s a közben eltelt időben csak erősödtek.

A sérelmek egy részét ismét a nádori táblabírák számának szaporodása okozta. Ekkor már a privilégium ellenére 16 nádori táblabíró volt, akik a magisztrátus többi tisztjeivel és a helységekkel azonos szavazati jogot élveztek. Az a lehetetlen helyzet alakult ki, hogy azok a táblabírák, akiknek a választásából a jászkunsági lakosok teljesen kizárattak, a magisztrátussal együtt 35 szavazatot bírtak, így a 25 kerületbeli helységet bármikor leszavazhatták. Igaz e táblabírák közül fizeteses csak 5 volt, a többi pedig tiszteletbeli, de szavazati joggal ők is rendelkeztek, s ez súlyosan sértette a jászkunsági igazgatás lényegében demokratikus rendszerét. A választások formálissá váltak, több tisztség a gyakorlatban örökös lett, a restaurációnak tehát csak a neve maradt fenn, hiszen a magisztrátus önmaga által választatott⁶⁷.

A tisztségviselők választásának privilégium szerinti visszaállítását követelő mozgalom kibontakozásához 1843 nyarán a végső lökést maga a közgyűlés adta. Június 19-én közgyűlési határozat hívta fel a közönségeket, készítsék el javaslataikat a polgári önállást biztosító belrendezésről⁶⁸.

A helységek azonban nem bíztak az előterjesztésükben foglaltak elfogadásában, hiszen azok jelentős része éppen a magisztrátus törvényellenesen kialakult jogait sértette, ezért mozgalmat indítottak javaslataiknak közvetlenül az országgyűlés elé terjesztéséért.

A mozgalom minden kerületre átterjedt. A jászberényiek folyamodványát - melyet az országgyűléshez el is juttattak - Pethes József, egykori jászberényi tanácsbeli és főbíró szerkesztette. E folyamodvánnyal néhányan végigjárták a Jászság helységeit, vásárokon, lakodalokban, házaknál, kocsmákban

ismertették, és gyűjtötték az aláírásokat. Mihálytelken, ahol a jegyző kifogásolta az instancia sértő hangját, a szervező Pethes megígérte, "hogy majd Pesten a folyamodást újságíró Kossuth Lajos ural közlendi, s ha mi kihagyandók lesznek az instanciából, ki fognak hagyattatni". Összesen 4000 jász lakos aláírását jegyezték fel⁶⁹.

A Kiskun Kerület 4 felső helységében, ahol ügyvédek és tanácsbeliek szervezték a lakosságot, hogy a belrendezés ügyében a privilégiumokhoz ragaszkodjanak, 900-an írták alá a folyamodványt. Később, amikor szeptember 4-én a nádor kívánságára a közgyűlés kivizsgálást rendelt el, már 2000 aláírásról szóltak, de a vizsgálat során az a gyanú is felmerült, hogy sokan nem is önszántukból csatlakoztak, sőt meghaltak nevét is feljegyezték⁷⁰.

A jászberényiek folyamodása után a nádor vizsgálatot rendelt el. Utasítása szerint a beadványt készítőket nem sújthatta megtorlás, mivel rájuk is érvényes az, hogy akik valamilyen ügyben az országgyűléshez folyamodnak, "mentességet élveznek"⁷¹.

A Nagykunságban a szervezkedés központja Kisújszálláson alakult ki. S bár itt a jászok és kiskunok mozgalma után indult meg az instancia készítése, a későbbiekre mégis ennek lett legnagyobb hatása. Az első tervezetüket, melyet Kisújszálláson tartott "nagygyűlésben" fogadtak el, 139-en írták alá⁷². Folyamodványukat küldöttség vitte a nádorhoz, aki ekkor úgy nyilatkozott, hogy véleményét mindenkinek jogában áll kimondani, ezért bántani senkit nem lehet, de hogy az a vélemény helyes-e, felső bíró dönti el.

A közgyűlés szeptember 4-én tárgyalta a coordinatio ügyét. A hivatali tudósítások között ismertették a jász és kiskun petícióval kapcsolatban lefolytatott nyomozást. E szerint a Jászságban azzal ámították a lakosokat, ha az országgyűlési kérelmet aláírják, szabad bor és húsmérés lesz, csökken az adó, hiszen a mostani adómentesek is fizetni fognak. A vizsgálat eredményeként lázításért felelősségre vontak 4 személyt, 2 egyházi alkalmazottat - tanítókat - hivatalukból kivettek.

A Kiskunságban az aláírók tömegestől mentek a kivizsgálást végző bizottság elé, s nem engedték meg az egyénenkénti kérdőre vonást, ismét vállalták a petíciót. A kerületi magisztrátus, akit a beadvány sértett - hiszen többek között adómentességét is eltörölni kívánta - a sértést büntetéssel akarta megtorolni, de ezt a nagykun kapitány megakadályozta. A végső döntést ezért a nádorra bízták.

A vizsgálat mellett ugyanezen a közgyűlésen tárgyalták meg a belrendezés kérdését is. A tisztikar adómentességével kapcsolatban a nagykun kapitány

javaslatát fogadták el, vagyis ingó és ingatlan vagyona után mindenki egyenlően viselje a terheket, a kerületi és községi hivatalnokok azonban a közszolgálatoktól mentesek legyenek.

A másik fontos kérdés volt, a képviseleti rendszer bevezetése. Minden helység írásban beadta véleményét a közgyűléshez. Kisújszállás nézetével egyezően - ők javasolták a helységeknek - elfogadták a képviseleti rendszer bevezetését, de a kivitelezés részleteiben eltérő vélemények alakultak ki.

14 nagyobb helység és 5 tiszviselő - Illéssy János nagykun kapitány, Bathó Ignác kerületi főjegyző, Várady, Balajthy és Hajdú esküdtek - a választásoknál és a közigazgatásban is képviseleti rendszert akartak.

3 község véleménye megegyezett az előzőekkel, de a főbíró a nép és nem a képviselők által kívánta választani.

8 kisebb helység és a többi tisztek támogatásával végül azt a változatot fogadták el, mely szerint: minden tisztségviselő választásában résztvegyen a nép. Hat évenként minden tanácsnokot és jegyzőt, évenként főbíró és pénztárnokot válasszanak. A képviselőket 3 évenként, 100 lélek után 1 főt, az összes népesség válassza. A kerületi hivatalokra a tanácsok és képviselők választanának, a népesség és a birtok szerinti meghatározott szavazatok arányában. A közgyűlési tanácskozásokban minden község 2 követének 2 szavazata, a tisztikarnak fejenként 1 szavazata legyen⁷³.

Úgy tűnik, sikeresen lezárult a vita, s már csupán az országgyűlés jóváhagyása hiányzott az új belszerkezeti szabályhoz. A kerületi előljáróság azonban nem nyugodott bele a döntésbe. Haragjuk Kisújszállás ellen fordult, hiszen az irányadó javaslatot ők készítették, és küldték el a helységeknek. Igaz, a közgyűlésen a magisztrátus tagjai lemondtak örökös tisztségükről, néhány nap múlva mégis folyamodványt írtak a nádorhoz, annak megmaradása érdekében és Kisújszállás ellen.

József nádor november 4-én kelt levelében sértőnek találta a kisújszállási javaslatot és ismét vizsgálatot rendelt el. A kisújszállásiak ezért december 4-én újabb beadványt küldtek a nádorhoz, melyet 85-en írtak alá, hangsúlyozva javító szándékukat ismételten vállalták tettüket.

A kerületek belrendezésének kérdését 1844. március 26-án tárgyalta az országgyűlés alsó táblája, mely a törvényjavaslatot elfogadta. A tisztikar nem nyugodott bele, s bár már előzőleg is támogatásért folyamodtak a törvényhatóságokhoz, annak sikertelensége miatt most a főrendekhez fordultak. Felkeresték a nádort, a primást, az országbíró, a személynököt, a horvát

bánt, tárnokmestert és a királyi kincstári elnököt, akik meg is ígérték támogatásukat⁷⁴. Az országgyűlés két táblája közötti viták tisztázódására azonban nem maradt idő, az országgyűlés bezárult. Az igazgatási szervezet maradt a régiben, változást csak az 1848-as szabadságharc eredményezett.

A Jászkun Kerület élén álló magisztrátus tehát időszakunkban a következőkből állt: kinevezett fő és alkapitány, választott 1 fő és 2 aljegyző, 1 levéltárnok, 3 pénztárnok, 1 fő és alügyész és 1 számvevő. A három pénztárnok közül egyik a generalis perceptor, másik a generalis domesticus perceptor, a harmadik pedig a particularis kasszák perceptora volt⁷⁵. Amint már említettük is, a tanácsok minden tisztségre 6-6 főt jelöltek. Megvizsgáltuk a kiskunhalasi tanács által jelöltek listáját 1790-től 1840-ig⁷⁶. Amint az táblázatunkból is kiderül, az 50 év alatt alig fordult elő új név. Egyes személyek évtizedekig viselték hol ezt, hol azt a hivatalt. Részben tehát maguk a tanácsok is elősegítették jelölésükkel a hivatalok szinte örökletessé válását, hiszen mint ezt az 1-es táblázat is tükrözi, volt olyan személy, akit a halasi tanács 27-szer jelölt különböző kerületi hivatalra. A vizsgált 50 évben összesen 155 főt jelöltek a halasiak, s ezek közül csupán 27 személy neve fordult elő egyszer, a többiek legalább kétszer vagy annál többször jelölték.

A 2-es számú táblázat ugyanannak a listának a felhasználásával készült, s bemutatja, hogy egyes családokban mennyire örökletessé vált a tisztségviselés. A 3-as táblázattal pedig a leggyakrabban jelölt személyek esetében mutatjuk be azt, hogy az illető személyt melyik évben milyen tisztségre jelölték.

1. sz. táblázat

Kiskun és Jászkun Kerület tisztségviselői közé 1790-1840-ig összesen jelöltek a kiskunhalasiak 155 főt.

Ebből:

Jelölés száma	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	21	23	27
Jelöltek száma	27	31	14	14	20	11	6	3	3	3	3	4	1	-	3	4	1	1	2	1	2	1

2. sz. táblázat

Család	Helység	A családból kit hányszor jelöltek 1790-től 1840-ig Kiskun vagy Jászkun Kerületben tiszt- ségre
Baky	Kunszentmiklós	Ignác: 9, János: 2, Mihály: 1, István: 6, József: 5, ifj. János: 2
Bartsik		László: 1, Márton: 5, József: 19
Balajthy	Félegyháza	Vendel: 18, Imre: 12
Bathó		Ignác: 8, Ferenc: 2
Besnyey	Halas	Antal: 2, József: 11, Zsigmond: 4
Deák	Lacháza	Ignác: 4, Péter: 5
Endre	Félegyháza	László 8, ifj. László: 1
Gózon	Halas	László: 17, Sándor: 3, Imre: 2, ifj. Imre: 5, János: 3
Horváth		Antal: 11, Lázár: 4, Mihály: 6, Pál: 3, Pé- ter: 7
Illésy	Kisújszállás	János: 4, ifj. János: 4, József: 5
Küry		András: 13, József: 6
Maár	Kunszentmiklós	Benedek: 12, András: 10, János: 15
Makó	Lacháza	Lőrincz: 4, ifj. Lőrincz: 5
Márk	Majsa	Ádám: 6, Imre: 2
Mihálovits	Félegyháza	József: 7, Márton: 16

Család	Helység	A családból kit hányszor jelöltek 1790-től 1840-ig Kiskun vagy Jászkun Kerületben tiszt- ségre
Muharay		András: 9, István: 5
Pethes	Berény	Antal: 5, János: 6, Mihály: 3
Péter	Halas	Ferenc: 11, László: 5, Imre: 27, Zsigmond: 12, István: 21, ifj. István: 2, ifj. Imre: 2
Sipos	Halas	Gergely: 7, Sándor: 23, György: 1
Szabó	Félegyháza	István: 12, József: 16, László: 2, János: 2, Károly: 3, Sándor: 4, ifj. Mihály: 1, Menyhért: 2, ifj. Pál: 1
Tóth		János: 6, Károly: 6, Mihály: 2
Vágó		Ignác: 2, Pál: 5.

Név	Első jelölés ideje, akkori tisztsége	Összes jelölés	Kiskun Kapitány	Kiskun kerülethez Első esküdt	második esküdt	commissárius	nótárius	perceptor	Jászkan kerülethez físcalis	levéltárnok
Balajthy Vendel	1829	18	1839	1829 1835 1839	1829 1839	1829 1835 1839	1831 1835 1839	1831 1835 1839-2	1829	
Gózon László halasi prókátor	1804	17	1835 1839				1831 1835 1839	1831 1835 1839-2	1804, 1839-2 1831-3 1835-2	
Dartsik József v.fiskalis	1804	19					1810, 1829 1814, 1831 1821, 1835	1814 1821 1829	1804-3, 1821-2 1810-2, 1829 1814-2	
Fazekas András táblabíró	1792	23					1792, 1810 1798, 1814 1801-3 1804		1792, 1810-2 1798-4, 1814-2 1801-3 1804-2	
Máár János lacházi notárius	1790	15		1804 1810 1821	1790-2 1814 1821	1792, 1804 1798, 1810 1801, 1814	1798	1804		
Mihálovits Márton commissárius	1790	16	1790, 1804 1798 1801	1790, 1804 1798 1801	1790 1792	1790 1792		1804 1804	1801 1801	
Nagy Ferenc lacházi notárius	1821	15			1829 1835 1839	1835	1831 1835 1839	1835 1839	1829-2, 1835 1821, 1839 1831	
Lacka János v. notárius	1792	19					1792-3, 1804 1798 1801-2		1792-3, 1810 1798-2, 1814 1801-2, 1821 1804	
Kármán Pál halasi notárius	1790	16	1814, 1829 1821	1801	1790-2	1790, 1804 1798-2	1798, 1804-2 1801-2, 1810			
Péter Imre Dt. cancellária	1790	27	1821, 1829 1835	1798, 1814 1801, 1821 1804, 1829 1810, 1835	1790 1814	1790, 1804 1792, 1810 1798 1801	1798-2 1801-2	1804, 1835 1814 1831		
Péter István se dr. assessor	1790	21	1790, 1839 1792 1798	1829 1835 1839	1821 1839	1821 1835 1839-2	1831 1835-2 1839-2	1835 1839-2		
Szabó József hon.fiscalis	1804	16	1829, 1839 1835			1810	1810, 1835 1829, 1839 1831	1831 1835	1804, 1821-2 1810 1814	
Zseni József halasi prókátor	1829	16		1839		1829, 1839 1835	1835 1839	1839	1829, 1835-2 1831, 1839-2	1835 1839
Bibó Károly halasi prókátor	1829	15		1839		1835 1839	1835 1839	1839	1829, 1839-3 1831 1835-2	1835 1839
Sipos Sándor halasi notárius	1921	23		1829 1835 1839		1835 1839	1831 1835-3 1839-2	1832-2	1821 1829-2 1831-2 1839-2	

Választás alá nem kerülő táblabírákra is jelentős feladatok hárultak. Ők nem konkrét hivatalok élén álltak, hanem eseti megbízás alapján mint delegáltak vettek részt az ügyek kivizsgálásában. Egyes kérdések közgyűlési tárgyalása előtt javaslatokat készítettek, látogatták a helységeket, választások alkalmával a tanácsok ülésein elnököltek, valamint akkor, ha ott fontos, a szélesebb közönséget érintő ügyeket tárgyaltak. Részt vettek a jogszolgáltatási tevékenységben is. A konkrét hivataloktól független kerületi tisztek között felosztották a helységeket, s egy-egy tiszttel, illetve asszesszor így különös figyelemmel kísérhette azok belső életét. Rendszerint a felügyelete alá tartozó község valamelyikében lakott, így értesülései is közvetlenebbek voltak. Példaként idézzük az 1774-es felosztást⁷⁷:

n é v	felügyeletére bízott helység
Jurassor Paróczai András	Jászladány, Jászsalsószentgyörgy, Jászkisér, Mihálytelek
Jurassor Petes Antal	Jászberény, Jászfelsőszentgyörgy, Jászfényszaru
Jurassor Makó Lőrinc	Jászapáti, Jászárokszállás, Jászdózsa, Jászkóhalma
Jurassor Veres Ferenc	Kisújszállás, Túrkeve
Jurassor Jászai Mihály	Karcag, Madaras, Kunhegyes
Jurassor Hampel József	Félegyháza, Majsa, Dorozsma
Jurassor Halász Pál	Fülöpszállás, Szabadszállás, Kunszentmiklós, Lacháza
comissario: Bozóki András	Kunszentmárton
kiskun kapitány: Herpay Mihály	Halas

A kinevezett és választott tisztségviselők egyaránt adómentességet élveztek, s ezt bárhogy szerették volna a jászkun polgárok, nem tudták eltörölni. Az adómentesség mellett meghatározott összegű fizetést is kaptak, kivéve a honorárius tiszteket, de az adómentesség őket is megillette.

A hivatali apparátus működését segítették a különböző szakalkalmazottak és szolgák. Őket meghatározott időre és konvencióra fogadták. Jelentőségénél fogva kiemelkedett a kerületi orvos, akit 1769-től alkalmaztak, az erdőinspector, akit 1813-ig alkalmaztak, és a kerületi komisszárius.

A szolgák és egyéb kisegítő személyzet létszáma és összetétele változó volt, s a kerületi rendészeti alkalmazottak száma is szükség szerint vál-

tozott. Állandóan alkalmaztak háznagyot, aki a jászberényi székház gondnoki teendőit ellátta és 8 kerületi hajdút, akik a tisztviselőket segítették feladataik végrehajtásában⁷⁸.

III. 2.2. Az egyes kerületek magisztrátusa

Az egyes kerületek élén kapitányok álltak, választásuk az esküdtekkal és komisszáriusokkal együtt, a helységek kandidációja alapján a generális magisztrátus választásánál már leírt módon, particularis ülésben történt. A választott tisztségviselők mellé a nádor kinevezett kerületenként 2 tábla-bíró.

Az asszessorokról a közgyűlés 1810-ben úgy határozott, hogy minden kerületben annyi számú törvényszéki asszessor legyen, ahány helysége van. Honorarius asszessor, hogy a közönségek terhei ne szaporodjanak, minél kevesebb legyen, s csak a huzamosabb ideig tett szolgálatok és érdemek jutalmául nyerhesse el azt a folyamodó. Ilyen szempontok alapján ajánlotta 1810-ben a közgyűlés honorarius fiskálisnak Horváth Lázárt, akit nemcsak saját tevékenysége, de "Attyának huzamos esztendőök alatt érdemeire tekintve" is méltónak találtak⁷⁹.

A szaktisztviselők közül minden kerületben megtalálható volt az orvos, a híd komisszárius, akinek feladata az utak, hidak és töltések állapotára felügyelni, és az erdő inspector. Ezek kinevezéséhez a hármaskerületnél alkalmazott hasonló szaktisztviselő hozzájárulása is kellett. Munkájukért meghatározott évi bért, lakást és más, elsősorban terménybeli juttatást kaptak.

Kerületenként a konvenciósök között található a rendészeti igazgatás alkalmazottai, a várnagy, és a különböző szolgák.

IV. AZ EGYES HELYSÉGEK KÖZIGAZGATÁSI SZERVEZETE

IV. 1. Testületi szervek

A Jászkun helységek önkormányzata a királyi mezővárosok és hajdúvárosok önkormányzatához hasonlóan fejlődött, de több vonatkozásban a szabad királyi városokkal is hasonlóságot mutat. A hajdúvárosokhoz hasonlóan a jászkun helységek belső életük szervezeti rendjét önállóan alakították, abba csupán a generalis congregationak, a hármaskerület közgyűlésének volt beleszólási

joga. A közgyűlés döntéseit viszont a helységek küldötteinek közreműködésével hozták.

A jászkun önkormányzatot biztosító legfontosabb privilégium, mely szerint tisztségviselőiket maguk választják, Hunyadi Mátyástól származott, s az a későbbiek során többször is megerősítést nyert. Legfontosabb közügyeiket tehát már a redempció előtt - sőt a Német Lovagrend földesúri hatalma alatt is - önállóan saját maguk közül választott tisztségviselők útján intézték. A helységek tanácsainak működése is visszamenően folyamatosnak tekinthető, csupán hatáskörük és létezésük szabályozása módcsult időnként.

IV. 1.1. A tanács

A tanács, mint testület, a közigazgatási, gazdasági és politikai élet minden területén kiemelt feladatot látott el, s a helyi önkormányzat élén állt. Bellon Tibor írta, hogy a Nagykusnában a tanács a "redemptio után egyértelműen birtokon belül került, tehát a redemptus lakosság érdekeit fejezte ki, de az általuk elfogadott és betartatott magatartási normák az egész közösségre vonatkoztak"⁸⁰. Megállapítása az egész Jászkusnágra helytálló.

A testület tagjai kizárólag redemptusokból vagy nemesekből, redemptusnemesekből kerültek ki, a választójoggal rendelkezők szintén e társadalmi csoporthoz tartoztak. Az 1751. évi kiváltságlevél 10 articulusa lényegében megerősítette az előljárók szabad választási jogát. Mivel a kiváltságok a gyakorlatban csak a redemptus lakosokat illették, így természetesen adódott, hogy az aktív választójog is csak rájuk vonatkozott.

A tanács választása

A tanács általában 12 szenátorból, más néven esküdtekből vagy tanácsnokból állt, akiket évenként a testület élén álló bíró választásával egyidejűen választottak. Ez nem jelentette a teljes testület évenkénti cseréjét, csupán a halálozás vagy egyéb ok miatt megürült helyek betöltését. Előfordult, hogy a tanáccsal elégedetlen választók minden szenátort szerettek volna kicserélni, de ezt a főkapitány megakadályozta. Almási János főkapitány levele, melyet az 1749-es tanácsválasztással kapcsolatban intézett a halasiakhoz, a későbbiekre is irányadónak bizonyult. Almási megbotránkozva értesült arról, hogy a választás előtt minden törvényes ok nélkül kihagytak a jelölésből olyan tanácsnokokat, akik a redempciókor érdemeket szereztek, eré-

lyesen figyelmeztette a halasiakat: "... ok nélkül kegyelmetek az ilyen érdemes embereket ki nem hagyhattya, és csak felét szabad magok közül választani, azokat is úgy, hogy ha az réghiek között valók valami kárára voltak volna a városnak"⁸¹.

Majd miután a halasiak nem látszottak ebben megnyugodni, egy hét múlva ismét levelet intézett hozzájuk: "az excessuosusok nyilván való botránkozottok, és szemlátomást való kár csináló Tanács helyébe is választhat a község mást, tanult embert, de olly formán, hogy előbb az ollyanok bé adattassanak, reájok meg bizonyíttassék, másképp ha mondatik reájok, s megh nem bizonyíttatik, a' semmit sem ér"⁸².

A nemkívánatos személyek tanácsba kerülése ellen a megürült szenátori helyek be nem töltésével is védekeztek. A kapitányok igyekeztek ezt megakadályozni. Szokás volt a tényleges megválasztás előtt a kiszemelteket "bejáróként" alkalmazni. Őket időnként - szavazati jog nélkül - meghívták a tanácsba, sőt egy-egy régebbi szenátor mellé beosztva, deputációba is küldték, hogy az ügyek intézését tanulják. Félegyházán már 1750-től választottak időnként ilyen "bejáró candidatusokat"⁸³. A bejárókból nem minden esetben vált tanácsnok. A tényleges megválasztást általában egy évi, esetenként hosszabb idejű bejárás előzte meg.

Ahhoz, hogy valaki szenátorjelölt lehessen, számos objektív és szubjektív feltételnek kellett megfelelnie. Az 1763. évi választás előtt a kiskun kapitány figyelmeztetett, hogy "midőn eskütteket bé választanak a Tanácsba ne válasszanak ifju értetlen embereket, hanem meg ért ideüeket"⁸⁴.

Ugyanakkor a józan életmód, a tanultság, s a jó egészség is követelményként szerepelt, hogy a terhes deputációkat végezni tudják. Rendszeresen visszatérő figyelmeztetés volt a választások előtti körlevelekben, hogy "érdemes írástudó személyeket" igyekezzenek esküdtté választani⁸⁵. E követelmények a XIX. században sem változtak.

A választás konkrét lefolyása nem volt egységes a Jászkunság területén. Ez összefüggött azzal, hogy az egyes helységekben a külső tanácsok nem egyszerre alakultak meg. A kerületi rendelettel 1781-ben létesített "electa communitas" csak fokozatosan alakult át külső tanácscsá, melynek feladatai között a "rendes tanács" választása is szerepelt.

A szenátorok megválasztását mindenütt jelölés előzte meg, egy-egy tanácsnoki helyre több személyt kandidáltak. Halason 1793-ban 2 tanácsnoki helyre 10 főt jelöltek, Félegyházán egy-egy szenátori helyre 3 főt⁸⁶. A kiválasztottak nevét a restauráció előtt egy héttel felterjesztették a kerületi

kapitányhoz jóváhagyásra. Annak megtörténte után a kerületi magisztrátus képviselőjének jelenlétében választottak. A jelöléseket a belső tanács végelte, a választásban azonban a külső tanács tagjai is résztvettek, sőt a XIX. században fokozatosan elterjedt, hogy közülük kerültek ki az új szenátorok⁸⁷.

Az egyszer megválasztott tanácsnok tisztsége általában élete végéig tartott, kivételes esetben betegségére való tekintettel lemondhatott. 1823-ban a főkapitány kérdést intézett a helységekhez, "Nem volna-e tanácsos a nép helybéli előljáróinak, vagyis a tanács tagjainak meghatározott időszakban történő megújításával" tökéletesíteni a választást? Javaslatára teljes elutasításra talált⁸⁸.

Az elutasító véleményeket természetesen a tanácsok adták, a lakosokat nem kérdezték meg ez ügyben. Lakossági felmérés esetén bizonyára más vélemény alakult volna ki, hiszen pl. Jászberényben, amikor 1797-ben a lakosok vizsgálatot kértek a tanács rossz gazdálkodása és atyafiságos összefonódása miatt, a tanácsnokok választási módján is változtatni kívántak. Azt kérték, hogy "a tanácsbéliek és nótáriusok a Ns /nemes/ Districtusok által feltalálható mód szerint, valamint a Dts /Districtualis/ Magistratus, minden 3 esztendőben restauráltassanak"⁸⁹. Kérésük sem akkor, sem később nem talált meghallgatásra.

1834-ben Halason végzett felmérés szerint

Tasi István szenátor 1788-tól

Péter László szenátor 1807-től

Thorma Mihály szenátor 1807-től

Baki József szenátor 1812-től

Zseni János szenátor 1821-től

Besnyei Zsigmond szenátor 1822-től

Szuper József szenátor 1828-tól

Bikádi János szenátor 1830-tól

Benedek István szenátor 1832-től

Szekér István szenátor 1834-től töltötte be tisztségét⁹⁰.

Félegyházán Móczár István 25 évi szenátorság után öregségére hivatkozva mondott le, Csernák Mihály 30 évi szenátorság után hasonló okok miatt távozott⁹¹. Tudunk olyan esetekről is, amikor 50, 40, illetve 37 évi szenátorság után mondtak le öregségükre hivatkozva. Az így eltávozottak továbbra is bejárhattak a tanács üléseibe, sőt immunitásukat is megtarthatták.

Szerteágazó munkájukért a szenátus tagjait a kerületek minden helységében

felmentették az adófizetés és a közmunkák alól, kivéve a háborús időszakokat, amikor a mentességet eltörölték⁹². Az immunitas az aktív szenátorokat illette, s azokat akik betegségük vagy öregségük miatt kiléptek ugyan a tiszteletből, de legalább 20 évig viselték a tisztséget. A honorarius vagy számfeletti tanácsnokokra mindezek nem vonatkoztak.

A kerületek igazgatása igyekezett megakadályozni a tanácsok familiálissá válását, mert "ahol a tanácsba sok atyafiak vagynak, attól az igazság kiszolgáltatásában tökéletességet várni nem lehet"⁹³. Ugyanakkor az is szempont volt, hogy minden arra érdemes család hivatalhoz jusson. Ezt soha nem sikerült teljes mértékig betartani.

Amint már említettem, a jászberényiek 1797-ben a tanács atyafiságos összefonódása miatt is panaszkodtak. Kimutatták, hogy a szenátorok közül: Nagy Mihálynak fia Nagy Antal, násza Kiss Pál, annak fia Kiss Ferenc. Ezek mellett sógorok és atyafiak voltak még: Molnár Mihály, Molnár András, Bartsik János, Kállai László, Dziany Imre és Balog Mátyás. A 12 tagú tanácsból tehát összesen 10-en⁹⁴. Ilyen nagymérvű összefonódás nem tekinthető általánosnak, de néhány tanácsbeli rokoni kapcsolata máshol is felfedezhető. Fülöpszálláson 1793-ban az esküdtek között egy időben 2 Csaplárt is találunk, 1826-ban az ordinárius bíró Bankós János, ugyanekkor a szenátorok között van idős Bankós János⁹⁵. Kiskunmajsán 1831-ben ifj. Varga János az ordinárius bíró, öreg Varga János szenátor és borbíró⁹⁶. Sorolhatnánk a példákat a kerület minden helységéből. Általánosnak tekinthető, hogy helységenként néhány módosabb redemptus családból kerültek ki a tanács tagjai. Igaz a tiltás miatt legtöbbször megtartották, hogy egy időben egy családból csak egy szenátor legyen, de a dinasztikus tisztségviselést nem lehetett megakadályozni.

A tanács ülései

Az üléseket kezdetben rendszertelenül tartották, előfordult, hogy egy-egy panaszos ügyet, kérelmet hónapokig, sőt évekig sem tárgyaltak. A lakosság e miatt nem egyszer panaszt tett a kerületelnél, ezért 1764-ben közgyűlési határozat született arról, hogy minden hónap elején és végén, "és ha a szükség úgy hozná magával gyakrabban is", tartsanak tanács gyűlését, "hogy a szegénység ne panaszkodgyék szükséges minden ember causáját meghallgatni"⁹⁷.

A tanácskozásokon a főbíró elnökletével a szenátorok voltak jelen, de

sokszor nem teljes számban. Félegyházán 1761-ben vezették be a jegyzőkönyvbe az üléseken jelenlevők nevét, s ettől kezdve találkozunk a hiányzó szenátorok megintésével, illetve megbüntetésével.

Amikor a tanács olyan ügyet tárgyalt, amely a lakosság szélesebb rétegét érintette, - értve ezen elsősorban a redemptusokat - a szenátorokon kívül másokat is meghívtak, s úgynevezett "nagyobb gyűléseket" tartottak. Ilyen alkalmak voltak a számadások, a közös döntést kívánó gazdasági ügyek, a XVIII. században az adókiivetés. A kerületi igazgatás tárgyalásánál említett 1843-as koordinációs javaslatokat a helységek 90 %-ában nagyobb gyűlésben tárgyalták, a helyi statútum érvényű határozatokat szintén így hagyták jóvá.

A XVIII. század végére rendeződött a tanácsülések időpontja, általában heti 2 alkalommal tartották meghatározott napokon. Az ülésekről minden helység jegyzőkönyvet vezetett, melynek tisztázatából 1 példányt évenként a kerületek archivumába helyeztek el.

A tanács feladata, hatásköre, tagjainak fizetése

A tanács bíraskodási és közigazgatási feladatokat végzett, de gazdasági irányító és szervező funkciója sem elhanyagolható.

A testület részt vett a particularis és a Jászkun Kerület magisztrátusának kandidálásában, megbízottain keresztül a választásban. Helyi érvényű statútumokat alkotott, lakosi jogot adományozott. Végezte az adóigazgatási, a katonaillesztéssel és tartással kapcsolatos feladatokat, felügyeletet gyakorolt a céhek felett. Hiteles helyként tevékenykedett, bizonyoságleveleket adott, tanúkihallgatást végzett. Előtte zajlottak az adásvételek, kezelte a végrendeleteket. Ellátta a közgyámi feladatokat, s mint ilyen felügyelt az árvák vagyonára, a kijelölt gyámokat elszámoltatta. Felügyelt a birtokviszonyok alakulására, a földfelmérésekre, a gazdasági feladatok rendszeres időszakokhoz kötött ellátására. Házhelyet adományozott, elvégeztette az összeírásokat. A tanács előtt fogadták a közösség csikósait, gulyásait, juhászait. Kezelte a beneficiumokat, felügyelt a piacok és vásárok tartására, az ár és bérlimitációk megtartására.

A lakosok kérelmeit tanácsülésekben vizsgálták, az elintézés a tanácsból kiküldött bizottság feladata volt, de a határozat mindig az egész testület nevében született. A közösség érdekképviselete a kerületek előtt, valamint az onnan kelt rendelkezések és utasítások végrehajtása vagy végrehajtatása szintén kötelességei közé tartozott.

A felsorolt feladatokat tagjai, a szenátorok segítségével látta el. Közülük kerültek ki a tisztségviselők is. Halason és Fülöpszálláson volt olyan időszak, amikor még a nótárius is szenátor volt⁹⁸. Jászberényben Anvander Mihály, aki 1775-ben lett tanácsbeli, 1797-ig 2 évben perceptor, 7 évben másodbíró, 4 évben főbíró volt⁹⁹, Halason Bessnyei Ferenc 1788-1797-ig 2 évben perceptor, 3 évben másodbírói és más conductori szolgálatokat teljesített¹⁰⁰. Az esküdtek kiválasztásánál már eleve arra törekedtek, hogy azok bizonyos tisztségek ellátására képesek legyenek. Valamennyi helységben a tanácsnokok közül választották a főbíró, másodbíró, perceptort, árvák kurátorát, sokszor a bor és székbírákat is. Ez utóbbiak és a városgazda nem mindenkor volt tagja a tanácsnak, de több évi hivatalviselés után előnyt élveztek a szenátori választásban.

A legfontosabb feladatok végzése és a kasszák kezelése tehát a szenátorok kezében volt. Ügyeiket a tanács elé terjesztették, s a testületi döntést hajtották végre. Számadással a különböző kasszák a tanácsnak, a helység lakosságát képviselő nagyobb testületnek /electa communitas, majd külső tanács/ és a kerületeknek tartoztak.

Tagjai közül gyakran küldött ki a szenátus 2 vagy több főből álló bizottságot egy-egy panaszos ügy elintézésére, a politikai rendszabások megtartásának ellenőrzésére. A gazdasági vagy politikai feladatokat ellátó bizottság, deputáció élén, különösen, ha tevékenységét a helységekén kívül folytatta, plenipotentarius, azaz a tanács által teljhatalommal felruházott szenátor állt. A XVIII. században a szenátorok rendszeres fizetést nem kaptak, de bizonyos időszakokban igen.

1772-ben a Kiskunságban: Halason	30 Ft
Félegyházán	30 Ft
Szentmiklóson	20 Ft
Szabadszálláson	20 Ft
Fülöpszálláson	15 Ft
Dorozsmán	15 Ft
Lacházán	15 Ft
Majsán	15 Ft

az évi fizetésük az immunitas mellett¹⁰¹. 1775-ben viszont már azt jelentik a halasiak a kiskun kapitánynak, hogy a tanácsbelieknek se fizetésük, se napidíjuk nincs, de még a mentességet sem kapják¹⁰². 1780-ban évi 50 Ft fizetés megadására tettek javaslatot¹⁰³. Félegyházán 1770-től a deputációba rendelt tanácsnokok napidíjat kaptak, fél napra 5, egész napra 10 garast¹⁰⁴.

A vidékre kiküldött költségeit minden helységben a házipénztár fedezte.

1811-ben a jászberényiek és félegyháziak évi rendes fizetés jóváhagyását kérték a közgyűléstől, de a többi 23 helység leszavazta a kérést, "mivel a szolgálatoktól való menté tétel fel ér azzal"¹⁰⁵. A XIX. században a kezdeti ellenkezés után mégis általánossá vált, bizonyos fizetés, s ugyanekkor mint tisztségviselők szintén meghatározott évi összeget kaptak.

IV. 1.2. Külső tanács

A redempció előtti időkre visszanyúló szokás a Jászkun Kerület helységeiben, hogy a nagyobb közösséget érintő, pénzügyi vonatkozású, vagy szabályalkotó tevékenységet folytató tanácskozásokba, a szűkebb tanácson kívül más birtokos lakosokat is meghívtak. Ezeket a gyűléseket egyszerűen "nagyobb gyűlésnek" nevezték. Az úgynevezett nagyobb gyűlések mellett léteztek még az "ősgyűléshez" hasonlatos tanácskozások is, ahol minden lakos résztvehetett. Ilyenek voltak pl. a bíróválasztások, vagy a népesség közös földjeinek adás-vételével kapcsolatos tanácskozások. A redempció után a kör szűkült, s az "ősgyűlés" jellegű tanácskozásokon is csak a birtokos lakosok szavazati joga maradt meg. A tanács vagy szenátus szintén redemptus birtokosokból állt, s mivel a tanácsbeliség életre szóló megbízás volt, a közösség irányítása egyre kisebb csoport kezébe került.

A lakosok szélesebb rétegeinek bevonásával tartott tanácskozások tehát lényegében elhaltak, még mielőtt formális keretek közé kerültek volna. A lakosság számbeli növekedése már eleve kizárta az egykori "ősgyűlések"-hez hasonló tanácskozások tartását, annak helyettesítésére azonban nem jött létre megfelelő szervezeti keretek között működő testület.

Kiskunhalason 1766-ban zendülés tört ki, melyben a redemptusok egyik csoportja, köztük a vezető szerepet vállaló nemes Józsa Péter, a tanács elleni panaszával a főkapitányhoz fordult¹⁰⁶. A gazdasági jellegű panaszok mellett azt is kérték, hogy "Portio felvetésben, bíró választásban, annak számadásában és egyéb efféle dolgokban a közzöld közzül is egyenlő számmal légyenek". A beadványra a főkapitány feljegyezte: "Számadásban, portio felvetésben, bíró választásban igen is az egész város legyen jelen. A többiben pedig minden tizedből kettő legyen jelen"¹⁰⁷. Olyan állandó képviselő létrehozására törekedtek, amely esetenként a tágabb közösség véleményét közvetítette volna, a döntési joggal feruházott tanácshoz. A beadványra hozott kerületi határozat értelmében Halason még 1766-ban elhatározták, hogy éven-

ként és tizedenként jelölnek olyan személyeket, akik a szenátusba bejárjanak¹⁰⁸. Az elkövetkező évben mégis úgy döntött a kibővített gyűlés, hogy az előző évben megválasztottak továbbra is maradjanak, mivel "egy esztendő nem elég volna a publicumoknak ki tanulásra, szükség azonban, hogy jó fundamentumot vehessenek kiváltképpen az ifjabbak és jövendőre alkalmasabbakká tétessenek város közönséges szolgálataira"¹⁰⁹.

1769-ben a kerületi kiküldöttek részletesebb irányelveket is adtak. Javasolták, hogy tizedenként 3 személyt válasszanak, akik esküt tegyenek, a főbíró hívására megjelenjenek, s közülük lehessen másodbírókat is választani¹¹⁰. Az így megválasztott "communitasbeli személyek" szintén a redemptu-sok közül kerültek ki, az irányelvek szerint tizedenként 3-an. Az eskü - melyet a tanács előtt tettek - a következőképpen hangzott:

"... esküszöm az egy élő és örök Istenre ... hogy én a N /emes/ Magistratusból, és a községtől communitasbeli személynek felválasztván szentül és igaz hittel fogadom, hogy a Felséges Király, /s az/ Ország, fő és all tiszt uraink és előljáróink ellen suttogókat annyival inkább gonoszra igyekezőket, káromkodókat bejelentem, város hasznára célzó dolgokban, fő bírámnak és a nemes tanácsnak mint elől-járóimnak engedelmeskedem, parancsolattyaiknak engedek, Város belső dolgait mellyek velem közöltettnek; e mellett amit látok, hallok, kivált idegenek előtt ki nem beszéllem, semmit fel nem fedezek, sőt telyes tehetségem szerént, akar becsüre, vagy más város dolgaira küldettvén félre tévén atyafiságot, barátságot, szomszédtságot, az egyes igazságra vigyázok, midenben igaz relatiót tészek és az igazság szerint szállítani, s itélni igyekezem, Isten engem úgy segélyen"¹¹¹.

Az eskü szövege lényegében megvilágítja nemcsak a választottakkal szemben támasztott követelményeket, hanem a testület létrehozását kiváltó erőket is. Azokat az erőket, amelyek lázadtak a belterjessé váló tanács ellen, annak vélt vagy valóságos visszaélései ellen, s akár a közhangulat befolyásolásával is igyekeztek véleményüket érvényre juttatni. Halason az első választottak között megtalálható 4 olyan személy, akik a tanács elleni lázadásban aktívan részt vettek, de később csendességüktől reverzalist adtak, ezért a súlyosabb büntetést elkerülték.

Az így megválasztott testület még igen képlékeny. Élén nem állt vezető egyéniség, feladata volt, hogy bizonyos mértékig védőpajzsként szolgáljon a szenátorok és a község között. Volt a közösségnek tágabb képvisellete, de az a gyakorlatban teljes mértékig a tanácstól függött, ha meghívták, véleményt mondott, de nem tudunk arról, hogy bármilyen belső döntést megváltoztatott

volna. Alakulására sem került sor minden helységben, bár, ha időbeli eltéréssel is, később általánossá vált létezése.

A szabad királyi városokban ebben az időszakban már léteztek az úgynevezett külső tanácsok, élükön a szószólóval. Éppen ebben az időszakban az államtanács a városi igazgatás reformjával kapcsolatban arról határozott, hogy a szószólók fizetést is kapjanak. A szabad királyi városokban a XVIII. század első felében a külső tanács tagjait a szenátus nevezte ki, korszakunkban viszont már választás útján jutottak a testületbe. Tanácsadó szerveként működtek a polgárság egészét érintő kérdésekben, résztvettek az adókulcs megállapításában, számadások felülvizsgálatában. Egyes tagjai gazdasági jellegű tisztséget is betöltöttek¹¹².

A Jászkunságban lényegében hasonló szerepet szántak a "választottaknak". Azok részt is vettek a tágabb közösséget érintő, elsősorban gazdasági jellegű tanácskozásokban, de formailag nem alakultak külső tanácsokká.

Újabb határpontnak tekinthető a népképviselőtestületi szervek alakulásában 1781. Ekkor rendelte el a kerületek közgyűlése, hogy minden helységben tizedenként válasszanak olyan személyeket, akik a bíróválasztásokon kötelesek megjelenni¹¹³. A választások meg is történtek. Az augusztusi rendelet hatására Halason szeptemberben 46 főt, Félegyházán októberben 39-et választottak¹¹⁴. Ezek a testületek is kizárólag redemptusokból álltak. A convocatum ugyan elsősorban a bíróválasztások miatt hozták létre, de átvették az előző electa communitas vagy ahogy korábban emlegették a választott "communitasbeli személyek" szerepét is. Így halason 10 szenátor és 40 választott "selecti incolae" szavazatát jegyezték fel, amikor arról kellett dönteni, hogy a bormérés a lakosok vagy a város kezébe kerüljön. Tehát már nem csupán véleményezők, hanem szavazati joggal is rendelkeztek. E mellett helyenként továbbra is léteztek népgyűlés jellegű tanácskozások. Az elnevezés sem egységes, nevezték a tizedenként kijelölteket választottaknak és külső tanácsnak is, sőt a kistanács elnevezéssel is találkozhatunk. Esetenként külön testületet hoztak létre a bíróválasztások segítésére, s létezett egy 12 tagú külső vagy kistanács is.

A végső lökést a külső tanácsok általános megalakítására ismét egy zendülés adta. 1797-ben a jászberényi lakosok vizsgálatot kértek tanácsuk ellen, hibául róva fel annak rossz gazdálkodását és a nagymérvű atyafiságos összefonódást¹¹⁵. A vizsgálatot végző deputáció ekkor javasolta, hogy amint a királyi és privilegiált városokban, úgy a kerület helységeiben is a kerületi magisztrátushoz hasonlóan a tanácsbeliek és a nótárius 3 évenként újra vá-

lasztassanak. Ez nem valósult meg, viszont megszületett a közgyűlési határozat a külső tanácsok felállításáról. A végrehajtás még csaknem 2 évig húzódott, de 1799-re helységenként megalakultak a 12 tagú külső tanácsok.

A közgyűlésben elfogadott és kötelezővé tett eskü szövege lényeges különbségeket mutat, a kiindulópontot jelentő 1766-os "választottak" esküjéhez viszonyítva. A választottak esküjében a felsőség elleni suttogók bejelentése, és az engedelmesség kapott hangsúlyt. A külső tanács tagjai esküjükben már nemcsak engedelmességet fogadtak, hanem a közösség érdekeinek védelmére is esküt tettek: "lelkem esmérete szerint vigyázok arra, miképpen folytatattik a köz jóvedelem, és ha észre veszem, hogy az valamimódon vesztegettetik, törvénytelen helyekre költetik el, el nem hallgatom"¹¹⁶ hangzott az eskü szövege.

A külső tanács választása a tanács és más gazdák közreműködésével történt. Esküt a tanácsgyűlésben tettek. Jogaik is bővültek. Részt vettek a tanács tagjainak választásában, sőt a másodbíró és perceptor választásában is teljes szavazati joguk volt. Közülük is gyakran választottak szenátort, gazdát, vagy inspectorokat. 1823-ban már minden kerületbeli helységben a külső tanács tagjai közül választották a szenátorokat, s gyakran a bírójelöltek is közülük kerültek ki. A közgyűlés rendelkezése szerint "a törvényes dolgoknak kiszolgáltatásában" is helyettesíthették a más ügyben elfoglalt szenátorokat¹¹⁷.

1826-ban a Jászkun Kerület közgyűlése egységesíteni kívánta a választásokat, s ezért a rendszabás kiadása előtt felmérést végzett, s kikérte az egyes kerületek javaslatát. Az 1826-ban végzett felmérésre a Kiskun Kerület azt javasolta, hogy a másodbíró, borbíró, perceptor, árvák tutora, és politikai inspector választásánál a kandidálás joga legyen a tanácsé, maga a választás pedig a tanács és a kistanács által egy magisztrátusbeli tiszt jelenlétében történjen. Tanácsnokot ne csak a kistanácsból, hanem az érdemesebb birtokos lakosok közül is válasszanak. A Nagykun Kerület azt kérte, hogy a szenátorokat a kistanács voksával válasszák. A Jász Kerület jelentésében külön kitért a kistanácsbeliek választására, s javasolta, hogy azokat a helyben lakó tiszt vagy ahol ilyen nincs, járásbeli tiszt közbejöttével válasszák, mivel ezekből a jövőben szenátor lesz, s "ha itt eltévesztődik a választás, hátramaradást szenved az egész Kormány"¹¹⁸. A közgyűlés nem foglalt állást a választási módot illetően, csupán a megfogyatkozott testületek restaurációkori kipótlását rendelte el.

A restauráció alkalmával mindenkor kiegészítették a külső tanácsot is 12

főre. A szenátorokhoz hasonlóan megbízásuk életük végéig szólt, s csak öregség vagy betegség miatt mondhattak le. A kistanácsbeliek semmiféle immunitást nem kaptak, a heti soros kocsik kiszolgáltatásán kívül minden egyéb közszolgálatot kötelesek voltak viselni¹¹⁹. A két tanács kapcsolatának szorosabbá válásával ezt sok helyen nem tartották meg, és a szenátorokkal egyenlő jogokat, azaz minden királyi és városi szolgálat alóli felmentést kaptak. A fülöpszállásiai kérelmére azonban 1821-ben a kerületek közgyűlése határozattal szüntette meg immunitásukat.

A külső tanácsok működését összehasonlítva más városok hasonló testületi szerveivel, több különbséget állapíthatunk meg. Legszembetűnőbb, hogy létezésük ideje alatt soha nem állt az élükön külön vezető, nem tartottak külön tanácskozásokat mint a szabad királyi városokban megfigyelhető. Abban viszont hasonlít a szabad királyi városok nagy tanácsaihoz, hogy szerepe másodlagos maradt a szenátus mögött. A mezővárosokban ez nem volt általános. Nyíregyházán pl. volt olyan időszak - 1837 előtt - amikor a vezető szerepet a nagyobb tanács gyakorolta, később itt is a szenátus hatalma növekedett. A hajdúvárosokban a Jászkun Kerülethez hasonló helyzet alakult ki, de míg Hajdúdorogon pl. a jogalkotásban nem kapott szerepet a nagytanács, a kerületekben igen. Hajdúszoboszlón is csak a szenátoroknak volt szavazati joguk, viszont itt is választott hites község az Electa Jurata Communitas tagjai közül kerültek ki a szenátorok. Hajdúhadházon a nagytanács azonosult a közbirtokossági gyűlésekkel. Ez a tendencia a Jászkunságban is érvényesült, jogaik azonban nemcsak birtokossági és legelőhasználati kérdések eldöntésénél voltak, hanem ennél szélesebb közpolitikai ügyekben is. Nincs teljes hasonlóság tehát a Hajdú Kerület városaival sem.

Az a sajátos helyzet alakult ki, hogy a két testületi szerv, - a szenátus és a külső tanács - lényegében ugyanazoknak az érdekét képviselte és szolgálta, tagjainak tisztsége egyaránt örökletessé vált. Ezért a demokratizmus kiterjesztésének jegyében létrehozott külső tanács úgy vált egyre kevésbé a lakosság széles rétegeinek képviselőjévé, ahogyan a redemptus birtokosság aránya csökkent az összes lakossághoz viszonyítva. Tükrözik ezt az 1830-as évek után ellenük beadott gyakori panaszok is. A halasiak pl. azt vetik szemükre, hogy a kis - vagy ahogy ők nevezik ifjú - tanács a rendes tanács fiaiból áll, hogyan vehetnének számot az atyáktól!

Mivel a külső tanácsok létrehozása és működése hosszútávon nem oldotta meg a hatalom gyakorlásának megfelelő mértékű demokratizálását, felvetődött a képviseleti rendszer megvalósításának kérdése. A kerületek koordinációs

munkái során, a törvényjavaslatban szerepelt is e probléma, de megvalósulása csak 1848-ban vált lehetővé.

IV. 1.3. Voksoló test

Az 1781-ben létrehozott convocatus, mint láttuk, lépcsőként szolgált a külső tanácsok megalakításához. A convocatusok a külső tanácsok megalakulásával megszűntek, holott a szerepüket a külső tanácsok nem vették át.

1781-ben azért hozták létre a választók testületét, mert a bíróválasztáson egyre kevesebben jelentek meg, s a kerület biztosítani kívánta a restauráció zavartalan lefolyását. A bíróválasztás minden lakos privilégium által rögzített joga volt, ezért amennyiben a lakosok személyesen nem jelentek meg, csak az általuk e célra kijelölt képviselőik gyakorolhatták a választás jogát. A külső tanácsokat viszont nem ilyen céllal hozták létre, tehát jogilag nem vehették át a convocatus szerepét a szavazásoknál.

Tény az is, hogy a választók testületének fennállása idején sem szűnt meg a lakosok szavazati joga, ha nem is éltek azzal.

Amikor a külső tanácsok megalakultak, azok bár jogtalanul, átmenetileg mégis átvették a convocatus választási feladatait, s a választók testületének újjáalakítását elmellőzték. Ezért 1823-ban a közgyűlés ismét elrendelte a "voksoló testek" létrehozását. Ekkor már a Jászkunság minden helységében a többi lakoshoz viszonyítva aránytalanul kevés volt a redemptusok száma. A főkapitány ezért megpróbálta a privilégiumok korlátait áttörni, és a lakosok más rétegeire is kiterjeszteni a szavazati jogot. Hatására a voksoló testek létrehozását oly módon szabták meg, "hogy azon voksoló személyek esztendőnként a népnek és respektíve a tizedeknek mindenféle sorsú lakossai közül a tanács és választottak által név szerint feljegyeztessenek, s lajstromba foglalassanak, oly móddal, hogy azon voksoló test a tanácson és választottakon /külső tanács/ kívül száz személlyen felül sehol ne legyen, sem 60 személlyeknél kevesebből ne álljon. Azok pedig nagyobb részben józan birtokos lakosok s mester emberek 1/10-d részben pedig irredemptusok közül is választassanak"¹²⁰.

Az 1823-ban létrehozott "voksoló testek" ismét nem voltak hosszú életűek. A választások módjával s az 1823-as határozat teljesítésével kapcsolatban végzett felmérés minden kerületben az új választási módszerrel szembeni ellenszenvet mutatott ki. A kiskun kerületbeliek javasolták, hogy maradjanak meg a "voksoló testek", de rajtuk kívül minden birtokos lakos is sza-

vazhasson. A javaslat érthetetlen, hiszen a birtokosok szavazati jogát soha nem törölték el. A jáász kerületbeliek véleménye azonban megvilágítja a kérelmet. A jáász kapitány jelentése szerint ugyanis az 1823-ban bevezetett gyakorlat "nem a legg jobb érzéseket okozza népünkben, és sok kételkedésre adatik általa mód, mert bár kihirdetik, hogy az összeírtakon kívül minden becsületes lakosnak akik a conscriptusok közé nem is férnek /vétnek fel/ szabad a bírákra voksolni, senki közülük meg nem jelenik, s alig ismeri bíróját, kinek választásában részt nem vett, s az a gyanú is megvan, hogy a nótárius és a fungens bíró jóakaróit írja fel a voxolásra"¹²¹. A Nagygyűlésből szintén hasonló véleményt küldtek.

Az eredménytelenséget látva ismét eltörölték a "voksoló testeket", s visszaállították a bíróválasztás privilégium szerinti módját.

Az 1840-es években újból felvetődött a képviselői rendszer szükségessége, de megvalósulására csak 1848-ban, a szabadságharc idején került sor.

IV. 2. A helyi igazgatás tisztségviselői

IV. 2.1. Választott tisztségviselők

A választott tisztségviselők legrangosabb tagja a főbíró volt. Választása a többi tisztségviselő választásával egy napon történt, 1748-ig Szt. György napkor, ettől 1754-ig a naptári év elején, január 1-én, 1754. november 1-én tértek át a bírák katonai évre történő választására, s ez maradt érvényben 1848-ig.

A bíró személyének választásában joga volt minden lakosnak részt venni, a gyakorlatban ez a jog is, mint annyi más, a redemptusokra korlátozódott.

A választást kandidáció előzte meg. A tanács tagjai titkos szavazással jelöltek 3-4 főt, köztük kötelezően az előző évi főbíró.

1787-től, amikor a Jáászkerület Pest vármegye felügyelete alá került, a tanács kandidálási jogköre megszűnt, s csak az 1790. október 18-20-i közgyűlés állította vissza¹²². A közbeeső időszakban a kandidáció a kerületi kapitány által tartott particularis gyűlésben történt.

Arról, hogy a kerület nem hagyta jóvá a helyi jelölést, nincs tudomásunk. Előfordult viszont, hogy a tanács nem tudott megegyezni, ezért a kerülettől kért jelöltek. Kandidáció nélküli bíróválasztás csak rendkívüli esetben lehetett, ha pl. a hivatalban lévő főbíró meghalt, vagy súlyosan megbetegedett. Ugyancsak kivételként tartjuk számon azokat a választásokat, amikor a

szavazók nem a jelöltek közül választottak.

1750-ben pl. Szabadszálláson "a nemes magistratus a régi bevett szokás szerint, maga közül érdemes személyeket bíróságra candidált vala; mindazáltal, a községnek különös megédgyezéséből, a község közül Kutsos János uram fő bíróságra választatott"¹²³.

A tényleges választások ünnepélyes gyűlés keretében a kiküldött magisztratuális tiszt jelenlétében történtek. A választási gyűlésen elsőként a leköszönő bíró mondott beszédet, elnézést kérve esetleges hibáiért, s kérte, hogy helyébe más alkalmas személyt válasszanak¹²⁴. Ezt követően a tanács a lakosokkal együtt a templomba vonult misét hallgatni, majd "az egész népeség begyűjtetett" a tanácsháza udvarába, ahol a szavazás lezajlott¹²⁵. A nép előtt a jelöltek nevét felolvasták, ezután közfelkiáltással vagy egyenként bebocsátva szavaztak, utoljára maradván a tanácsnokok. A megválasztott új főbíró és a tanácsnokok ismét a templomba vonultak eskütételre, melynek megtörténtét harangzúgás adta tudomásul¹²⁶.

A helységek minden bíróválasztás után jelentést küldtek a particularis kerületen keresztül palatinális fő- vagy vicekapitány számára. A jelentések nemcsak az új tisztségviselők nevééről, hanem a restauráció körüli eseményekről is beszámoltak. Ezek közül emelünk ki néhányat, melyek a szokásostól eltérő magatartásról számolnak be.

1791-ben Majsán két jelölt egyenlő szavazatot kapott, ezért "Tóth Demeter közember választatott azon vótumoknak egymás részére való fölül haladására". Ezután bocsátották a jelölteket a nép elé szavazásra¹²⁷.

1803-ban Fülöpszálláson ordinárius bírónak az előző nótáriust választották. Mivel a nótáriusok nem voltak tagjai a tanácsnak, ez rendkívüli esetnek számít¹²⁸.

1844-ben Jászládányon a lakosok a tanácsterembe gyűltek, majd Turi József előadta, "nem kívánnak most bírákat választani, és várnak az anya várostul ha akarnak az urak válasszanak maguknak bírákat"¹²⁹. Azzal kivonultak a teremből, s így a választás a nép nélkül történt.

Ugyanebben az évben Jászmihálytelken is botrányba fulladt a restauráció, mert a lakosok nem új bírót kívántak választani, hanem új jegyzőt. Mivel erre nem kaptak lehetőséget, és a hivatalban lévő főbíró sem hagyhatták meg, a másodbíróságra jelöltek közül akartak főbíróvá választani, ami szintén nem valósulhatott meg. Ekkor az összegyűlt lakosság a szavazást megtagadta. A tanács a kiküldöttek szavazatával maga választott, de amikor a népnek kihirdették az új bíró nevét, valaki felkiáltott "kanász bujtárnak sem

való". Ezek után az esküt is zárt ajtók mögött tették le¹³⁰.

A választások e kivételektől eltekintve a nép szavazati többségével történtek, a szavazók köre azonban az idők során többször változott. A redempciót követő időkben még az egész lakosság, majd csak a redemptusok jelentek meg és közfelkiáltással választottak. A városokban, később minden helységben, személyenként szavaztak, melyet a jegyzőkönyvbe is bevezettek. A szavazók számát évenként összeadva kitűnik, hogy az még a legtöbb szavazást felmutató években is csupán töredéke a lakosságnak, de még a redemptusoknak is. Ezért hozták létre az úgynevezett "voksoló testeket", melyekről a testületi szerveknél volt szó.

A választásokon való megjelenésre a kerület is gyakran felszólította a lakosságot, és a büntetéssel való serkentés is rendszeres volt. 1800-tól a jászkunok közgyűlési határozata szerint a földes gazda, ha személyesen nem tudott megjeleni a szavazáson, maga helyett fiát, vagy más tekintélyes férfi családtagját is elküldhette¹³¹. Ennek ellenére az 1823-ban hozott kerületi határozat, mellyel egységesen a "voksoló testekre" kívánták ruházni a bíróválasztás jogát, a gyakorlatban nem vált be. Igaz, ezekbe a testületekbe az irredemptusok és mesterek is bejutottak, ami a redemptusok körében ellen-szenvet váltott ki.

A bíróválasztást követően a tanács, majd a külső tanácsok létrehozása után a két testület együtt, megválasztotta maga közül a többi tisztségviselőt. Ez a választás már zárt ajtók mögött, a nép kizárásával történt. Így választottak másodbíró, perceptort, gazdát, árvák attyát, bor- és székbírákat, inspectorokat és a rendészet tisztségviselőinek vezetőit: hadnagyokat, politikai inspectorokat és tizedeseket is. Valamennyien a kerületek által megszabott formula szerint esküt tettek a tanács és a főbíró előtt.

A választott tisztségviselők kötelességei

A vezető szerepe minden téren a főbíróé illette. Ő rendelkezett utalványozási joggal, minden kiadást csak jóváhagyásával teljesíthettek. A nagyobb összegek kifizetésére a tanács hozzájárulásával, illetve a kerületek engedélyével adhatott utasítást.

A főbíró elnökölt a tanács ülésein, és a tanács törvényszékén. A kisebb panaszokat személyesen ítélte, ezekről külön naplót vezetett. Kötelessége volt a tisztségviselők választását segíteni, azokat feladataikra figyelmeztetni, tanítani. Jelenléte egy-egy közigazgatási akciónál, adásvételnél,

egyezségnél, panaszos ügy kivizsgálásánál egyben a hitelességet is szolgálta. Aláírása és pecsétje hitelesítő hatályú volt.

A redempciót követő években a beneficiális kasszát is a főbírák kezelték, később a másodbíró vagy a quanti perceptor. Ezek a tisztségek az 1770-es években váltak szét, de még 1792-ben is figyelmeztet a Jászkun Kerület, hogy a legnépesebb és legnagyobb jövedelmű városokban, Berényben, Karcagon, Halason, Félegyházán a főbíró csak a bíráskodási és közigazgatási dolgokat vigye és folytassa¹³².

Az említett városokban, ahol még nem volt, elrendelték a perceptor hivatalt létesítését. A perceptor csak a közkasszát kezelje, róla évenként számadást készítsen! Ugyanekkor rendelték el a halasi és félegyházi szokás szerint, Jákóhalma, Jászdózsa, Mihálytelek és Felső Szt. György kivételével az oeconomus - gazda - választását, kikötve, hogy mind a perceptor, mind az oeconomus írástudó és számadáshoz értő személy legyen, s míg törvénytelenéget nem követ el, hivatalát állandóan viselje.

1792-ben közgyűlési rendszabás egységesítette a főbb tisztségvielők kötelességeit¹³³. A főbíró után rangban a másodbíró következett, aki:

Minden közigazgatási dologban a főbíróat segítette.

Az árendákat és közjövedelembeli készpénzeket beszedte, arról kézikönyvet vezetett.

Minden kiadást és fizetést a tanács írott határozata mellett teljesíthetett, magát a vásárlást a városgazda végezte.

Év végén minden bevételről és kiadásról számadást készített, s azt a tanácsnak felülvizsgálatra beadta.

A közmunkák rendjére, az igaz sor megtartására felügyelt.

Az adószedő vagy perceptor rangban a harmadik legfontosabb személy a helység igazgatásában.

Feladatai:

A kivetett adónak a nótárius által készített lajstroma szerint az adót beszedte, a befizetést a lajstromba és az adószedő palétájára följegyezte.

Akiktől az adót nem tudta beszedni, azok ellen végrehajtást kért.

Kézikönyvet tartott, jegyezte a tartozásokat.

Az insurrectionalis pénzt beszedte.

A katonaság számára szükséges portiot: kenyeret, abrakot, szénát, gyertyát, tűzifát, konyhai és istállóbeli eszközöket megszerezte a gazdával, attól átvette és azokra vigyázott.

A gazdáról úgy határoztak, hogy függjön a főbíró és a tanács igazgatásától, de azért legyen önálló, s csak akkor szóljanak bele a munkájába, ha a gazdálkodásban kárt tenne. Kötelessége volt, hogy a közönség részére szántáson, vettessen, kaszáltasson, a termést betakaríttassa, minden szükséges naturálékat beszerezzen, a középületekre vigyázzon, a közönség állatait tartassa, konvencionátussait fizesse, a helység minden ingó és ingatlan vagyonára vigyázzon.

A gazda hivatalbalépésekor minden rábízott terményt, eszközt és állatot néhány tanácsnok jelenlétében leltár szerint átvett, s azokról év végén számot adott.

A főbíró, másodbíró és perceptor személyét minden választás után jelenteni kellett a kerületeknek. Fizetésüket is egységesen szabták meg. 1792-ben a főbíró évi 140, a másodbíró, perceptor és gazda évi 80 Ft-ot kaptak. E mellett helységenként eltérően természetbeni juttatásban is részesültek.

Igen fontos volt a bor és székbírák tevékenysége. A bor és húsmérés joga ugyanis a helységeket illette. Ezt vagy saját kocsmájában és mészárszékében gyakorolta a község, vagy bérbe adta e létesítményeket. A felügyelet és számadás feladata mindkét esetben a bor- és székbírákra hárult. Tőlük a kerület is rendszeres jelentést kért. Az általuk kezelt jövedelmek és a másodbíró felügyelete alatt álló beneficiális kasszát gyarapították. Anyagi felelősséggel a tanácsnak tartoztak, s a pénzügyi vonatkozású utasításokat is onnan kapták.

Számuk a helységek nagyságától függően változott. 1797-ben pl. Berényben, Árokszálláson, Halason, Félegyházán és Karcagon 2-2 borbíró volt, és minden székben 1 székbíró. Apátiban, Fényszaruban, Ladányon, Alsó Szt. Györgyön, Kisújszálláson, Túrkeván, Madarason, Kunhegyesen, Kunszentmártonban, Kunszentmiklóson, Szabadszálláson, Fülöpszálláson, Majsán, Dorozsmán és Lacházán 1-1 borbíró és 1-1 székbíró volt. Jászfákóalmán, Jászkiséren, Jászdózsán, Mihálytelken és Felső Szt. Györgyön pedig csak 1-1 borbírót alkalmaztak, külön székbírót nem választottak¹³⁴.

Az árvák generális tutora /közgyám/ a tanács volt. Mária Terézia 1763-ban rendelte el az árvák vagyonának leltározását, s számadási kötelezettséggel gyámok állítását. Külön árvák tutora azonban nem volt, a szabad királyi városokban is csak 1780-tól kellett árvaügyi biztosi hivatalt szervezni. Félegyháza 1791-ben kérte, hogy a közgyűlés által meghatározott és a helyi beneficiális kasszából teljesítendő évi fizetés mellett árvák tutorát állíthasson. A kérést a közgyűlés elutasította, mivel "másutt sintsenek salari-

satus tutorok, azért itt sem látszik szükségesnek, hanem a másodbíró vagy perceptor vigye ezt a különben kitsiny szolgálatot"¹³⁵. 1797-ben az árva javak adminisztrációjára való felügyeletet a palatinális asszessorokra bízták. A helységeken csak a XIX. században létesítettek fizetéses közgyámi állásokat.

Az erdő és híd inspectorok /felügyelők/ hivatalának létrehozása szintén a XIX. században vált általánossá. Híd komisszáriust elsőként a Jászságban állítottak, majd 1804-ben egyet a Nagykunságban és 2 főt a Kiskunságban¹³⁶. Az egyes helységeken csak ezt követően választottak erdő és híd inspectorokat, de a tisztség nem vált általánossá. Az utak, hidak, töltések felügyelete helyileg a másodbíró jogkörébe tartozott. Erdő inspectorokat viszont választottak. Választásukhoz a szakszerűség biztosítása érdekében a kerületi erdő inspector hozzájárulására is szükség volt. Sok helyen összekapcsolták a tisztséget a politikai inspectorsággal, így a Kiskunság kisebb helységeiben és Túrkevéen. Feladatuk volt a telepítéseket szakszerűen irányítani és rendszeresen jelentéseket adni a kerületi inspectorok számára.

A fenti választott tisztségviselők tehát valamennyien a tanácsból vagy a külső tanács tagjai közül kerültek ki. A bírói tisztség szerteágazó kötelezettségei miatt általában újonnan a tanácsba került személyt nem jelöltek bíróságra. Előzetesen más funkciókban gyakorolták a vezetési és igazgatási teendőket. Szinte kivétel nélkül megelőzte hivatalviselésükben a másodbírói a főbíróit, olyan is volt, aki már minden más választott tisztséget betöltött, mire főbírónak választották. A tapasztalatszerzést a vezetés egyik legfontosabb előfeltételének tartották. Egy-egy személyt többször is megválasztottak ugyanarra a hivatalra, de ez rendszerint nem egymást követő években történt. Korszakunkban, bár a kerületek részéről volt ilyen törekvés, e szakhivatalokra nem sikerült állandó személyeket választani.

IV. 2.2. Kinevezett tisztségviselők

A legfontosabb ilyen hivatalt viselő személyek a nótáriusok voltak. Hivataluk egyidős a bíróéval, s szinte minden írásbeli feladat rájuk hárult. Kiválasztásukat pályázat alapján a tanács végezte, tekintélyes fizetést, lakást, természetbeni juttatásokat, valamint a királyi adó fizetése és a közteher viselése alól is felmentést kaptak. Pénzbeli fizetésük meghaladta a főbíróét is¹³⁷. A nagyobb helységeken 2-3 nótárius tevékenykedett. Munkájuk átfogta a közigazgatás egész területét. Személyük, felkészültségük és

megbízhatóságuk ezért a tanács és a kerületi igazgatás számára egyaránt fontos volt.

1772-ben a főkapitány körlevélben közölte a helységekkel a helytartó rendeletét, mely szerint, "minthogy a helységeknek boldogsága kiváltképpen a jó tanult, és szorgalmatos nótáriusokon fundáltatva volna, erre nézve ... a Helységeknek tudtukra adatik, hogy a nótáriusoknak választásában, minden interessentiát félre tévén, a hivatalra alkalmatosságokat válasszsanak, ezeket is pedig approbatio végett /.../ fő kapitány úrnak praesentályák s híre és engedelme nélkül nótáriust fogadni nem szabadok"¹³⁸.

1775-ben tovább szigorították a rendelkezést azzal, hogy nótáriusokat hivatalukból a főkapitány engedélye nélkül kitenni sem lehetett¹³⁹

1803-tól a főjegyző és főbíró egyaránt felelős minden írásbeli kiadványért, ezért azt kötelesek mindketten aláírni. Feladatuk közé tartozott a szegények panaszainak, kérelmeinek díjtalan írásba foglalása, a prókátorkodástól viszont szigorúan tiltottak. A pályázók rendszerint helybeli tanult fiatalok voltak, de más vidékekről is jöttek a kerület helységeibe hivatalt vállalni. Azokban a helységekben, amelyekben a lakosság vallása nem volt egységes, ott a nótáriusok között református és katolikus vallásúnak is kellett lenni. Kiskunhalason, ahol erre az 1780-as évektől különösen vigyázott a tanács, 1786-ban az egyik vicensótáriusságra 2 pályázó volt. Siposról, aki katolikus, csupán annyit jegyeztek fel, hogy kancellista a kerületeknél. A református Széles Mihály ajánlásánál viszont felsorolták, hogy iskoláit bevégezve 2 évig Pozsonyban volt patvarista, majd Erdélyben 4 évig kancellista, Budán a királyi táblánál jurátuskodott és németül is tud¹⁴⁰. A helybeli jelentkezőt mindenütt előnyben részesítették. Hivatalukat rendszerint csak akkor hagyták el, ha magasabb kerületi tisztségbe kerültek, vagy elköltöztek a districtusokból.

Kinevezés útján, pályázat alapján jutottak hivatalukba a orvosok /sebészek/, phisikusok /orvosok/ és a bábák is. Kinevezésükhöz a kerületi orvosok hozzájárulása kellett.

A Jászkszáságban az iskolák községi fenntartása következtében a tanítókat is a tanács nevezte ki, sőt a kántor is a beneficiális kasszából kapta a fizetését. A tanítók és kántorok kiválasztásába a kerület nem szólt bele, a helybeli plébános véleménye viszont egy-egy jelölt számára, a tétovázó tanácsnál döntő súlyú lehetett. Nem szabad itt figyelmen kívül hagyni, hogy az érvényes kegyúri jog következtében magát a plébánost is a tanács választotta.

A hivatali apparátus működését, s a helységek igazgatását népes konvenció-s személyzet segítette. Ide tartoztak a kocsisok, gazdasszonyok, szénakötözők, és a rendészeti igazgatás legtöbb közreműködője. Bérüket a tanács önállóan határozta meg. Kinevezésükbe általában nem szólt bele a kerület, csupán számbeli szaporításukat igyekezett időnként visszafogni.

V. RENDÉSZETI IGAZGATÁS

V. 1. A Jászkun Kerület szerepe a rendészeti igazgatásban

A hármaskerület elsősorban a rendészet elvi irányítását végezte. A végrehajtás apparátusa az egyes kerületekben és a helységekben működött.

A közigazgatási szervezethez hasonlóan a rendészeti igazgatás is három lépcsőben valósult meg. A legfelső lépcsőt a hármaskerület közgyűlésének rendészeti intézkedései és magisztrátusának rendészeti szervei képezték. A középső lépcsőn az egyes kerületek közgyűlése, illetve magisztrátusa, legalább mintegy az alapot képezve a szélesen elterülő és szerteágazó helységenkénti rendészeti igazgatás szervei találhatóak.

Az udvar és a kormányzati szervek intézkedései a nádor és a főkapitány közvetítésével, a végrehajtás módjaira tett utasításával, javaslataival kiegészítve jutottak el a generális congregatiohoz. A közgyűléseken visszatérő napi-rendként szerepelt a rendészet helyzete. A helységenként, meghatározott időszakonként beadott jelentések alapján döntöttek a rendészetet érintő határozatok meghozásáról. A közgyűlés hatáskörébe tartozott a végrehajtó szervezet módosítása, illetve új rendészeti szervek létrehozása.

A konkrét rendészeti ellenőrzés és irányítás egy magisztrátusbeli esküdt irányítása alatt állt. A hármaskerületnél alkalmazott 8 kerületi hajdú és a castellanus vagy háznagy irányítása is közvetlenül hozzá tartozott.

A castellanus feladatait a nádori főkapitány kérésére részletesen 1818-ban dolgozta ki a közgyűlés¹⁴¹. Legfőbb feladata a kerületek közös házainak gondozása volt. Kinevezése után leltár szerint átvette a rábízott javakat s a továbbiakban ő gondoskodott őrzésükről, a házi eszközök tisztántartásáról és javíttatásáról. E gondnoki teendők mellett a törvényszéki hajdúkra és a postát hordó lovasokra is felügyelt. A castellánus híre nélkül sem a hajdúk, sem a kerület szolgálatában álló katonák nem hagyhatták el a várost. Munkájában rendészeti és gazdasági gondnoki teendők keveredtek, s inkább az

utóbbiak kerültek túlsúlyba.

Kifejezetten rendészeti feladatokat láttak el a kerületi hajdúk. Megbízásukat a közgyűléstől kapták, személyükre az egyes helységek tehettek javaslatot. A magisztrátus tagjaihoz hasonlóan 3 évenként választották őket, s munkájukért tekintélyes fizetést kaptak. 1818-ban pl. fizetésük évi 90 Ft készpénz, 24 véka búza és ruha illetmény volt. Esztendőnként kaptak: 1 dolmányt, 1 laiblit, 1 nyakra valót, 2 bélelt nadrágot, 2 pár csizmát és 3 esztendőre 1 köpönyeget. A csákót, a fegyvert és övet addig viselték, amíg el nem kopott¹⁴².

A nagyobb területekre kiterjedő üldözések mellett - vármegyezés - fegyveres kíséretül szolgáltak a magisztrátus tagjai, vagy a közgyűlésből kiküldött deputátusok számára, s a rabok kísérésében is részt vettek. Ez utóbbi munkáért a fizetésen felül napidíjat kaptak. Közülük kettő rendszeres őrséget látott el a pénztárak mellett. A hármaskerület hajdúi csupán karhatalmi feladatokat láttak el, irányítási hatáskörük az egyes kerületekben nem volt

V. 2. Az egyes kerületek rendészeti szervei és feladatai

A kerületi rendészeti igazgatás élén a választott komisszárius állt. Kerületenként 1-1 személyt választottak e tisztségre, kivéve a Kiskunságot, ahol időnként külön komisszáriust választottak az alsó és külön a felső kiskunsági helységek irányítására. A komisszáriusok rendszerint katonaviselt személyek voltak, s az irányítás mellett konkrét gyakorlati feladatokat is végeztek. Közvetlen irányításuk alá tartoztak a kerületi üldöző hadnagyok. Ezek száma változó volt. Mindannyian évi fizetést kaptak. A rablók üldözése esetén, ha az akció sikerült, a zsákmány 1/3-át is megkaphatták, esetleg ha bebizonyult, hogy az üldözésben életüket kockáztatták, részesedésük ennél több is lehetett.

A XVIII. században a mezei hadnagyok a komisszárius irányításával végezték az úgynevezett vármegyezéseket. 1794-ben azonban Bódi József járszági komisszárius kérte a kerületek közgyűlésétől ennek módosítását, azt, hogy Pest megyéhez hasonlóan a hadnagyok a vármegyezéseknél önállóan végezhesék kötelességeiket, hiszen a komisszáriusnak számos egyéb dolga is van¹⁴³.

A kerületi mezei biztosnak kellett bemutatni a helységek pusztázó lovasai névsorát, ő készítette a kerületi kapitány számára a jelentéseket. Napi tevékenységéről, a hozzá befutott információkról külön jegyzőkönyvet vezetett, ezért a tisztséget csak írástudó, katonaviselt férfi tölthette be.

Az üldöző vagy mezei hadnagyokkal együtt, illetve a területet felosztva, havonta egyszer bejárták az illető kerülethez tartozó helységek pusztáit. Ellenőrizték, hogy a helység kiállította-e pusztázó lovasait, s azok teljesítik-e kötelességeiket. Ellenőrizték a pásztorok járásait, cserényeit, a csárdákat és tanyákat. Igyekeztek a betyárkodó gyanús személyeket felderíteni s a bíróságnak jelenteni. Ellenőrizték, hogy a marhák bélyegzését rendszeren végzik-e, közreműködtek az állatszámmlálásokban, átvették a bitang jószágokat, s azokról a kapitányt értesítették. Jogukban állt a pusztákon és vásárokon passzus /útlevél/ nélkül megjelenőket letartóztatni. A letartóztatottak állatait reversalis mellett a legközelebbi magisztrátusnak adták át.

A kártevő rossz emberek, tolvajok üldözéséhez a kerületi biztos és hadnagyk a helységekől kérhettek segítséget. Az irányításukkal végzett üldözéseknél nem álltak meg a kerület határainál. Jogukban állt a szomszéd vármegyébe futott gonosztevőt is üldözni az elfogásig. Az elfogott gonosztevőt ilyen esetben először az illető megye törvényszékének kínálták fel ítélelhozásra, s csak annak lemondása után kerültek a kerületi törvényszék elé.

Közvetlen büntetést a pusztázók nem alkalmazhattak, kivételt képeztek a csárdákban korhelykedők, akiket a helyszínen 12 botütéssel sújthattak, e mellett a bíróságnak is tartoztak bejelentést tenni¹⁴⁴.

V. 3. Az egyes helységek rendészeti igazgatása

Az egyes helységek rendészeti igazgatását a tanács és a főbíró irányította. A tanács mint testület elsősorban az elvi irányítást végezte. Üléseiben olvasták fel a kerületi rendelkezéseket, döntöttek azok végrehajtásáról, s ott születtek a helyi rendészettel kapcsolatos határozatok.

A tanács választotta meg a rendészet szervezetének irányítóit a hadnagyokat, tizedeseket, majd a XIX. században a politikai inspectorokat. A közvetlen felügyelet a főbíró jogkörébe tartozott.

Egy-egy helység életében a rendészeti igazgatásnak több területe is kialakult. Beszélhetünk külön tűzrendészetről, iparrendészetről, vásár és piacrendészetről. Jól elkülönült az egészségügyi és köztisztasági rend ellenőrzése. Mindezek elsősorban a belterületekre vonatkoztak. Külön választhatók a külterülethez, a határhoz és pusztákhoz kapcsolódó rendészeti feladatok. Mindezek nemcsak a feladatok különbözőségében, hanem szervezetileg is elválaszthatók. Hasonló módon elkülöníthető a nappali és éjszakai rendészet szervezete. A közigazgatás rendészeti területe tehát igen differenciált

szervezeti felépítést követelt, s nagy áttekintő képességet az irányítást végzőktől. Ezért különösen jelentős a XIX. században kiépített political inspektori hálózat, mely az egymástól különálló ágazatokat összefogta, s az egységes áttekintést és irányítást kerületi szinten is lehetővé tette.

V. 3.1. Belterületi rendészet

Valamennyi helységben választottak a helység nagyságától függően 1 vagy 2 hadnagyot és tizedeseket. A belterület rendjére ügyeltek a polgárok vagy kisbírák, vakterok és tornyosok is. A felsoroltak valamennyien a konvenció-ra felvettek közé tartoztak, s hozzájuk csatlakoztak még azok akik éves konvenció nélkül, mintegy közmunkaként segítették a rendfenntartás közegeit. A közgyűlés 1797-ben a helységeket három osztályba sorolta, s osztályonként megszabta a konvencióra alkalmazottak számát¹⁴⁵.

Az első osztályba tartozott: Berény, Árokszállás, Halas, Félegyháza és Karcag, ahol 2 hadnagyot, 3 polgárt, 3 vaktert - kivétel Berény, ahol 4 vaktert - és 2 tornyost alkalmazhattak. A második osztályba tartozott: Apáti, Fényszaru, Ladány, Alsó Szt. György, Kisújszállás, Túrkeve, Madaras, Kunhegyes, Kunszentmárton, Szabadszállás, Fülöpszállás, Majsa, Dorozsma és Lacháza, ezeken a helyeken 1 hadnagyot, 2 polgárt, 2 vaktert és 2 tornyost alkalmazhattak. S végül Jákóhalmának, Kisérnek, Dósának, Mihályteleknek és Felső Szt. Györgynek 1 hadnagyot, 2 polgárt és 2 vaktert engedélyeztek. Tizedes minden helységben annyi lehetett, ahány tized volt, s ahol addig már voltak pusztabírák, azokat is meghagyták. Ugyanígy osztályonként változtak a fizetések, de kerületenként is eltértek egymástól.

A Nagykunságban a hadnagyok egyenlően 15 Ft-ot és lovaiknak egy részre 5 köből abrakot, valamint napi 1 porció szénát kaptak. A Kiskunságban: Félegyházán, Halason és Kunszentmiklóson 20 Ft, a többi kiskun helyen 15 Ft és széna porció volt a hadnagyok járandósága. A Jászságban még magasabb fizetéseket állapítottak meg. Berényben a hadnagy 25 Ft-ot és 24 kila zabot kapott, Árokszálláson csak 25 Ft-ot, Apátiban 20 Ft-ot, Alsó Szt. Györgyön és Ladányban 15 Ft-ot, Fényszarun pedig 12 Ft-ot és 16 kila zabot. A polgárok fizetése a Jászságban egyenlő volt a hadnagyokéval, a Kiskunságban mindennél 5 Ft-tal kevesebb, míg a Nagykunságban a nagyobb helyeken 10, a kisebb helyeken 5 Ft-tal kevesebb. A vakterok konvenciójába mindenütt beletartozott a készpénz mellett a búza és ruha járandóság, a tornyosoknál szintén¹⁴⁶. Az összegek időnként változtak, de az arányok a későbbiekben is megmaradtak.

Az alkalmazott konvenciók között a feladatok a szerint oszlottak meg, hogy fő feladatuk az éjszakai vagy a nappali rendfenntartás volt. A hadnagyok és tizedesek közül mindkét csoportba tartoztak, a vakterok kizárólag éjjel, a polgárok és tornyosok váltva, éjjel és nappal vigyáztak.

A rendfenntartás vezetője a politikai inceptorok kinevezéséig a főbíró után a hadnagy volt. Azokban a helységeken, ahol 2 hadnagyot alkalmaztak, csak az egyik tartózkodott a belterületen. A vakterok és hadnagyok egyenruhában jártak. A Kiskunságban ez köpenyből, kék ujjasból, kismellényből és kék nadrágból állt¹⁴⁷.

A hadnagyok a tilosban találtakat a bírónak jelentették. A belterületen tevékenykedő hadnagy feladatainak nagy részét a hivatalos ügyekben eljáró tanácsosok segítése, fegyveres kísérete adta. Közreműködtek az adók és különféle taksák beszedésénél, házhelyek kimérésénél, s a főbírótól kapott esetenkénti rendfenntartáshoz kapcsolódó feladatok végrehajtásában illetve végrehajtatásában.

A tizedesek nappal hasonló feladatokat láttak le. Eljártak a forspontok kiállításában, segítettek a közmunkák felügyeletében, az összeírásokban. A tizedeseket minden esetben a mesterek és birokosok közül választották, ezért az 1760-as évekig sok helyen fizetésük sem volt. Életében minden birtokos és céhbeli egyszer köteles volt a tizedesi szolgálatot elvállalni¹⁴⁸. Félegyházán az is előfordult, hogy a tizedbeosztástól függetlenül a molnárok számára külön tizedest állítottak Molnár Márton, a város molnára személyében¹⁴⁹. A molnárok azért kérték a külön tizedes beállítását, hogy igazságosabban szólíttassanak a közmunkára, mivel előfordult, hogy az egyik molnár 50 napot is teljesített évenként, a másik pedig egyet sem.

Nagyobb fontosságot kapott a rendfenntartás közbiztonságot óvó jellege éjszaka. Szinte minden helységben nagyszámú vigyázó járta az utcákat, hogy a gyakori lopásokat, házfeltöréseket, tiltott dorbézolásokat és az idegenek beszivárgását megakadályozzák. Az éjszakai vigyázók száma mindig a közbiztonság alakulása szerint változott. Télen általában többen vigyáztak, míg nyáron kevesebben, s a rövidebb éjszakák miatt az őrség ideje is rövidebb volt.

Azokban a helységeken, ahol torony volt, éjjel a tornyosok az órákat megkiáltották, a Nagykunságban sípolással jelezték az idő múlását¹⁵⁰. A toronyban gyertya vagy lámpa égett, s azt őrző felszólítására a tornyosnak válaszulnia kellett bizonyítván, hogy nem alszik.

A napóleoni háborúk idején elszaporodtak a lopások, rablások, s megféle-

zésük különösen a Kiskunságban később is nehéz volt. A Jászkon Kerület számára tett féléves jelentések igen jól tükrözik a kerületek közbiztonsági helyzetét. 1817/18 telén pl. Halason éjszakánként 60-an, Félegyházán 36-an, Majsán 20-an, Dorozsmán pedig 32-en vigyáztak. Ennek meg is volt a haszna, írták, mert kevesebb rablás történt, mint a korábbi teleken¹⁵¹.

Az utcákat a vakterok a melléjük rendelt botos strázsákkal járták, akiknek a száma helységenként és évenként is változott. 1808-ban Jászberényben 2 választott személy vezetése alatt estétől virradatig minden tizedből 1-1 pár embert rendeltek ki a 4 vakteron kívül. Mihálytelken ugyanekkor a helység hadnagyának felügyeletével a vakter és 1 tizedes, a lakosok közül a házak sora szerint rendelni szokott 7 lakossal vigyázott minden éjszaka¹⁵². A Nagykunság 1810. évi jelentése szerint télen este 8-tól nyáron 9 órától "Hadnagyokkal, ármásokkal, mikor a szükség úgy hozza magával a lakosok közül is hol több, hol kevesebb kirendeltetvén"¹⁵³ járták az utcákat. Ekkor Jászapatiban, Ladányon, Alsó Szt. Györgyön és Kiséren csak a konvenciósok ügyeltek a rendre a "minden éjjel ki állítandó lakosok a békesség idejétől elmaradtak". Berényben 16, Fényszarun 8, Felső Szt. Györgyön 6 személy vigyázott éjszakánként.

A közbiztonság helyzete mindig a Kiskunságban volt a legrosszabb, ahonnan a rablók déli irányba könnyen elmenekültek. Különösen Halason kellett nagyon gondosan kiépíteni a közbiztonsági hálózatot. Példaként ismertetem, hogy milyen éjszakai őrség vigyázott Halason az 1812. év telén¹⁵⁴.

A városban 1500 ház volt. A belterületet 14 részre osztották. Minden részben vagy szakaszban volt 1-1 pár esküt tett alvigyázó, közéjük számítva a város 4 vakterét és 7 tizedbíráját. Ezek hetenként váltva egymást, vigyáztak a maguk mellé vett 2-2 botos strázsával együtt. Az alvigyázók felügyeletére a kistanácsból - külső tanács - kijelöltek 4 felvigyázót, akik heti 3-4 alkalommal ellenőrizték a rájuk jutó területen az alvigyázókat, de végzett ellenőrzéseket az 1802-től évenként kinevezett politikai inspector is a maga mellé vett fegyveres hadnaggal együtt. Tehát minden éjjel 14 alvigyázó 28 botos strázsával, 2-3 felvigyázó a politikai inspectorral és 2 városi hadnaggal este 8 órától hajnali 4 óráig őrködött.

A botosokat mindenütt a lakosok közül jelölték ki a házak sora szerint, munkájukat közmunkaként végezték, díjazás nélkül. A kerületi tiszteken bírakon, nótáriusokon, tanácsbelieken és a templom szolgálain kívül mindenkit kötelezték a szolgálat teljesítésére. Nevüket a maguk után húzandú botról kapták, aminek elkészítését pontos közgyűlési utasítás szabta meg, "Minden ti-

zedbe /.../ egy jó nagy vastag botot kell tsináltatni a felső végit ki furatván szijat bele huzatni, az alsó részin pedig mindenikbe legalább 8 zörögő karikákat be verni és mindenik oldalára a tizednek numerussát rea írni az esztendővel együtt"¹⁵⁵. A vakterok köteleességébe tartozott a tized botjait minden nap délig a következő botosoknak átadni. Amikor a soros házban nem volt olyan személy, aki a botot húzhatta volna a tizedbíráknak kellett másikat állítani, s ugyancsak ők jelentették reggelenként a bírónak az éjszaka tapasztalt rendellenességeket is. A botosok közé elsősorban az "emberi kort elért" gazdákat igyekeztek kiállítani.

Ellenőrizték, hogy este 8 óra után senki az utcán lámpa nélkül ne járjon, a gyanús házaknál mulatozókat áristomba hajtották, s reggel a bíróságnak feladták. A gondos őrzés ellenére a Kiskunságban a házfalak kiásásával történtek rablások. A Nagykunságban is gyakran történt "lovaknak istállóbul, méheknek kertekbül, juhoknak aklokbul, szalonnának padlásról ellopása, házak, kamrák feltörése"¹⁵⁶.

Külön hangsúlyt kapott a kocsmák ellenőrzése. Az esti harangszó után a tizedesek gondoskodtak a kocsmák kiürítéséről, a polgárok pedig a kocsmái verekedéseket igyekeztek megakadályozni. A polgárokon kívül senki nem léphetett a kocsmákba fokossal, bunkóval vagy pálcával¹⁵⁷.

Külön kell szólnunk a politikai inspectorokról. A közgyűlés 1802-ben új politikai rendszabásokat adott ki, s egyben azok megtartásának ellenőrzésére elrendelte a politikai inspectorok tisztségének létrehozását. Helységenként a tanácsbeliek közül választhattak inspektort a helyi magisztratuális tisztek és kerületi kapitány szavazatával. Fizetésük a népesség szerint 10-40 Ft-ig terjedt. Írástudókat választottak, hiszen a rájuk bízott feladatok teljesítéséről jegyzőkönyvet kellett vezetniük, s jelentéseiket is maguk készítették a kerületek számára. A helység tanácsától nem függték, közvetlenül egy kerületi esküdttől kapták utasításaikat, és neki is küldték jelentésüket. Ennek ellenére fő feladatuk a bírák segítése volt a "belső bátorságra" vonatkozó rendelkezések teljesítésében. Tehát bár elméletben megkerülhették jelentéseikkel a helyi tanácsot és a főbíró, a gyakorlatban mégis az általuk megszabott feladatokat is teljesítették.

A kerületi esküdtek kötelesek voltak a politikai inspector által jelentett hiányosságokat késedelem nélkül kivizsgálni, s ha maguk nem tudták helyrehozni, azonnal kérhették a kerületi kapitányok segítségét. A kijelölt esküdtek, mint super inspectorok gyakran váratlanul is megvizsgálták a politikai inspectorok munkáját, s arról havonként jelentést készítettek a kerü-

letnek¹⁵⁸.

A politikai inspectorok hivatalának létrehozása nem volt teljesen váratlan, hiszen tizedbíró név alatt a helységekben már az 1790-es évektől léteztek hasonló feladatokat ellátó tisztségek. A leglényegesebb különbség, hogy a tizedbírák közvetlenül a tanácstól függtek, s számuk is a tizedek szerint alakult, míg politikai inspector helységenként csupán 1 lehetett. Mivel feladataik nagyvonalakban megegyeztek, sok helyen a tizedbírók tisztségét 1802. után is meghagyták, s inkább a politikai inspectorok megválasztását igyekeztek elmellőzni. Amennyiben ezt takarékosági okokra hivatkozva sem sikerült, legalább megpróbálták más, a kerülettől függő hivatallal, pl. az erdő inspectorsággal összevonni¹⁵⁹. Az is előfordult, hogy a közgyűlési utasítás ellenére nem a szenátorok közül, hanem a külső tanácsból választottak politikai inspectort. Jászberény és Fényszaru tanácsa ezt azzal indokolta, hogy "nagyobb része a tanácsnak már éltes, az ifjabbak pedig második bírói, perceptori, kocsmák és mészárszékek adminisztrátorai, úgy árvák tutori lévén és templom curatorai, azért azon politicai inspectori kötelességet az éltebb Tanács béliekre nem bízhatták"¹⁶⁰.

Kötelességeik tökéletes végrehajtása nagy gondosságot, az írásbeli munkákban való jártasság mellett az emberekkel való bánni tudást és nem utolsósorban jó fizikai erőnlétet is követelt.

Említettük, hogy a politikai inspectorok lényegében a már létező tizedbírói feladatokat folytatták. Nézzük tehát, melyek voltak 1797-ben a tizedbírák kötelességei¹⁶¹. Legfőbb kötelességük a gyűlékony kémények összeírása és jelentése volt. Feladataik közé tartoztak a következők:

1. A felnyitott vermeket becsináltassák vagy bevágassák, a gorombáskodókat, a rendetlenül építőket jelentsék. Az utca felől levő sertésólatkat máshová tetessék, s az utcák tisztaságát megtartassák.
2. A káromkodókat, dorbézolókat, gyanús társalkodásban élőket, aklokban, malmokban tüzelőket, tiltott helyen pipázókat a bíróságnak, a romlott hidakat, töltéseket a tanácsnak jelentsék.
3. A vakterok éjjeli vigyázását szemmel tartásák, ellenőrizzék, hogy az órákat megkiáltsák, valamint azt, hogy nem kocsmáznak-e. Velük legalább hetenként háromszor kerüljenek.
4. Nyomozzák a kurta kocsmákat, minden sikeres feladásért 1 Ft jutalmat kaptak.
5. A passzus nélkül utazókat és tartózkodókat jelentsék.
6. Ha a katonaság részére szükséges, a forspontok kiállításában is segítsenek.

Mindezek elvégzéséért fizetésük mellett minden királyi és helységbeli közmunka alól felmentést kaptak.

A politikai inspectorok kötelessége jelentéseik és fennmaradt jegyzőkönyvek tanúsága szerint szélesebb körre terjedt. A jelentések tartalmazták: a helység egészségügyi, orvosi ellátásának helyzetét, a bábák tevékenységét, a himlőoltás végrehajtását. Ellenőrizték és jelentették az építkezési szabályok megtartását: hogy portákat egyenként ne adjanak el, házat tavasszal építsenek kőkéménnyel és a padlásfeljáró a kamrából nyíljon. Az inspector közvetlenül részt vett a házhelyek kimérésében, kerítés kijelölésében, a szomszédok közötti portaviták eligazításában. Amennyiben a porta nem ütötte meg a kívánt területi mértéket, javaslatot tett az eladás tiltására, s a határozatig meg is tiltotta azt.

A Politikai inspector készített jelentést: a tűzoltó eszközök állapotáról, a faültetésről, az ivóutak tisztántartásáról, s egyéb köztisztasági intézkedések megtartásáról, az éjjeli vigyázatról, a pásztorokról, a szolgálatra alkalmas személyek munkába állításáról, a tiltott helyen pipázókról¹⁶². Halason a levágott marhák lajstromát is a politikai inspectorok vezették. A kerületi rendeletek megtartásának ellenőrzése tehát: egészségügyi, építési, tűzvédelmi és közbiztonsági feladatokra terjedt ki.

A Jászkun Kerület igazgatásában fellelhető központosítási törekvés a rendészeti igazgatásra is kiterjedt, éppen e célt szolgálta a helyi vezetéstől független inspectorság létrehozása. Közreműködésükkel a hármaskerület magisztrátusa és a főkapitány is pontos képet kaphatott a kiadott utasítások megtartásáról, illetve meg nem tartásáról, s ez az újabb intézkedések megtételét segítette. Nehéz volt a helyi tanácsokkal elfogadtatni a tőlük független rendészeti tisztség támogatását.

A Nagykunságból a megbízott kerületi esküdt még 1812-ben is azt jelentette, hogy Túrkevényben 3 éve nincs inspector, mivel azóta a helység semmit sem fizetett a megválasztott személynek, de Karcagon és Kisújszálláson is csak névleg volt betöltve a hivatal, mert saját feladataiktól "más fogalaltosságok által elvonattattak"¹⁶³.

Azt, hogy hogyan tartották meg a rendszabásokat, jól tükrözik az éves jelentések. Ennek illusztrálására nézzük meg az 1816. évről készült jelentést¹⁶⁴.

Jászberényben, Jákóhalmán és Mihálytelken a rendszabások megtartásával nem volt semmi probléma.

Árokszálláson, Fényszarun, Dósán, Felső szt. Györgyön viszont a kerületi

rendelések ellenére a házi fundusokat kisebb darabokban eladták, ezért nagyon sűrűn épültek a házak, s ráadásul a kéményeket sem építették téglából. A sertésólak és a szemét utcára hordásáért a jelentő testi fenyítés bevezetését javasolta, oly sok volt a tilalomtörő. A tűzoltó eszközök bár megvoltak, de rossz állapotban, s az előljárók gyengesége miatt - írja az inspektor - "a vakterek a pipázókra és tűzvívókra keveset ügyelnek".

Jászapátiban, Ladányban, Alsó Szt. Györgyön és Kiséren a rendszabásokat többnyire megtartották, de a téglahiánya miatt a tilalom ellenére fakéményeket készítettek, s e helyeken is túl sűrűn épültek a házak. Fákat nem ültettek.

A Nagykunságban Kunszentmárton kivételével, ahol semmi probléma nem volt, szintén számos rendellenesség fordult elő. Ezek közül néhány: Az utcákon megálló vizeket nem vezették el, az árkokat nem tisztították, vályogfalkerítés helyett garadgyákat csináltak. Sok volt a tapasztatlan kémény, a nyitott verem. Súlyos rendellenességnek számított, hogy a marhákat a városháza udvarán, a templom előtt vagy a magazin mellett vágták.

A kiskun négy alsó helységében nevezetes fogvatkozások nem fordultak elő, annál több a felső Kiskunságban. Különösen a köztisztasági és építészeti rendszabások megtartását mellőzték. Az istállókban való tüzelést pedig helyileg engedélyezték, mivel "azok a helységen kívül a kertekben vannak és a cselédek a marhákkal ott laknak".

Látható, hogy mennyire szükséges volt a politikai inspektorok tevékenysége, hiszen javulást a rendészet minden ágában csak a valós helyzet ismeretében, központi intézkedésekkel lehetett elérni. 1844-től a politikai inspektorok tevékenysége a "köz csinosság" megóvására korlátozódott, a közbiztonsági feladatokat a csendbiztosok vették át.

A belterületen látták el rendészeti feladataikat a vásárbírók és koldusbírók is. Tevékenységük a már említettektől jól elkülöníthető.

A vásár és piacbírók feladata volt az áruló cédulák kiadása, melyet addig nem adhattak ki, amíg az eladni szándékozó passzusát be nem mutatta. Általában szenátort delegáltak vásárbírónak, aki a melléje rendelt nótáriussal együtt a létrejött adásvételeket feljegyezte, s az ezért járó taksát beszédte. Az előforduló panaszokat, vásári lopásokat szintén a vásárbírónak kellett jelenteni¹⁶⁵.

A koldusbíró, vagy más néven koldusok sindicusa kötelessége volt: az alamizsnázkodást számba venni és a szegények között egyenlőséget tartani. Ügyelt arra, hogy az alamizsna valóban a szegények segítését szolgálja, s

csak kolduljanak, akik nem tudják élelmüket más módon megszerezni. Minden helység külön névsort tartott saját koldusairól, s az idegenek koldulását szigorúan tiltotta¹⁶⁶.

A rendészeti tisztviselők közé sorolhatók a céhbiztosok is. A hármaskerület felhatalmazása alapján a céhbiztosok kinevezésének jogát a helységek elöljáróságai gyakorolták. A céhbiztosok feladatait Eperjessy Géza részletesen leírja, azoktól eltérés a kerületekben sem tapasztalható¹⁶⁷.

V. 3.2. Külterületi rendészet

A városok bel- és külterületét rendszerint jól látható mesterséges vagy természeti képződmények választották el. Ezeket a jelképes kerítéseken több kaput hagytak, ahová strázsaházakat, vártaházakat építettek.

Halason 1817-ben határozták el, hogy más városok példájára jó széles árokkal veszik körül a várost, pontosabban csak az északi, keleti és déli oldalát, mivel a nyugati oldalon természetes akadályként szolgált a tó. Az árkoláson 3 sorompós kapukat építettek, a 4. kapu pedig a tavon keresztül a szőlők közé vezető töltésre került¹⁶⁸. Félégyházán a városba vezető 4 országút mellé építették a strázsaházakat, ahol 2-2 strázsa háromnapenkénti váltásban éjjel-nappal felvigyázott az utazókra¹⁶⁹. Kunhegyesen nemcsak az éjjel-nappal vigyázó strázsák ügyeltek a vártaházakban, hanem esténként a tizedbírák is, sőt a bíróság köteles volt heti 1-2 alkalommal ellenőrizni az utasokat és egyben a vártaház őrségét is¹⁷⁰.

A helységek határában, pusztáin a mezei hadnagyok puszttagazdák, pusztázó hadnagyok, mezei biztosok, pusztai inspectorok és a pusztai csendbiztosok óvták a közbiztonságot. Ugyancsak a határban vigyázott a csőszök népes serege.

A "külső bátorság", vagyis a határterületek közbiztonságának megőrzésében a helységek szorosan együttműködtek a kerületek mezei biztosaival és mezei hadnagyaival. A vármegyézsések alkalmával a kerületi hadnagy s a mellé a helységekből kirendelt hadnagyok és lakosok fegyveres csapata járta a pusztákat, és ellenőrizte az utazókat és a pásztorokat. Nyárra a helységek mezei hadnagyokat alkalmaztak, élükön a mezei biztossal. Nagyobb üldözések esetén a szomszédos megyékkel is együttműködtek.

Azokban a nagyobb helységekből, ahol 2 hadnagy alkalmazását engedélyezte a hármaskerület, az egyik hadnagy állandóan a határban tartózkodott, s a mellé rendelt lakosokkal vizsgálták a csárdákat, ellenőrizték az utazókat és a

pásztorokat.

Az 1790-es évektől egyes helységek pusztagazdákat is alkalmaztak. Félegyházán pusztagazda az 1795/96-os évben szerepel először a város konvenciójai között. Fizetésül évi 40 Ft-ot, két ló porciót és a hajtás taksa egyharmadát kapta. Ennek fejében a tilosban legeltető átutazókat megbírságotla, vagy marháikat behajtotta, valamint a határon keresztül hajtott marhák után a fűbért beszedte¹⁷¹. A pusztagazdákat a XIX. században pusztabíróknak is nevezték. A pusztai felvigyázásban közreműködő lakosokat a botosokhoz hasonlóan a házak sorrendje szerint rendelték ki, heti váltásban¹⁷².

A pusztázó hadnagykok száma szükség szerint változott. Amikor többen voltak, az, aki a vezetést ellátta, "biztosi" címet kapott. Az 1840-es években a kerületek számára készült beszámolókból az derül ki, hogy a kiskunságban különösen elszaporodtak a rablások. Félegyháza határából, Ferencszállásról elhajtott ökröket pl. Baranya megyében a szekcsői székárendásnál találták meg¹⁷³. Szinte tehetetlenek voltak e rablókkal szemben, ezért a mezei biztosok helyett pusztai csendbiztosokat neveztek ki, s ezek kötelességeit a közgyűlés igen részletesen meghatározta. Vigyáztak a birtokhatároakra, az idegekre, s az engedély nélkül megtelepedett haszonbérllőkre, ez utóbbiak ott tartózkodását bejelentették a tanácsnak. Írásbeli feladataik is voltak: feljegyezték az állatokat őrzők nevét, számadónként külön nyilvántartást tartottak az állatokról, azok bélyegeiről, a juhászok és bojtárok saját állatairól is. Feljegyezték a gyanús egyének nevét, tartózkodási helyét, foglalatosságát. A pusztai csendbiztosoknak kellett megakadályozni a juhászok közti csereberét, ők felügyeltek a kutakra. Az itatásban és legeltetésben hanyag pásztorokat a tanácsnak jelentették. Szigorúan tilos volt a csendbiztosnak a pásztorokkal borozni, sőt a magánjelleű társalgást is tiltották¹⁷⁴.

A külső határban a pusztákon vigyázók állandóan fegyveresen, lóháton járták a területet. Velük ellentétben a csőszök a megművelt földek őrzését végezték. Rendszerint gyalogosan, de többnyire fegyverrel jártak, s a tolvajoktól, kártevő állatoktól igyekeztek megóvni a földeket. Ügyeltek arra is, hogy a tanács rendeleteit mindenki megtartsa, tehát a megengedett időben végezze a különféle munkákat, a vetést vagy a betakarítást. Külön alkalmaztak erdőcsőszöket, pusztai csőszöket, szőlőcsőszöket, szénáskertcsőszöket, stb.

A szőlőkben szőlőbíróóságokat is létrehozta. A szőlőbírák felügyeltek a szőlőcsőszökre, kapukra, árkokra, garadgyákra, elintézték a szőlősgazdák közötti apróbb villongásokat, s a kárt tevő gyermekeket és felnőtteket

"mértékletes fenyítéssel a kártételtől" eltávoztatták¹⁷⁵. A szőlőbírákat sok helyen hegybíráknak is nevezték.

A csőszök is a konvenciósok közé tartoztak, s többnyire meghatározott évi bért kaptak. Bérüket a tanács határozta meg. Amikor nem kaptak meghatározott évi bért, mert a beneficiális kassza nem bírta el a terhet, akkor a birtokos lakosok a megnűvelt terület után csőszpénzt fizettek. Az erdei csőszök pedig lakásuk körül földet kaptak, s övéké lett a kártevők büntetésének 1/6-a¹⁷⁶.

Összegzés:

Visszapillantva a Jászkun Kerület közigazgatásának a redempciótól a szabadságharcig terjedő időszakára, megállapítható, hogy az, az eltelt évszázad alatt szinte semmit nem változott. A hatalom ugyanazoknak a rétegeknek a kezében maradt, akik a redempció után megszerezték, nevezetesen a redemptusok és a nemesek kezében. Közülük kerültek ki a közigazgatás elvi és gyakorlati irányítói, a kapitányoktól az egyszerű tanácsosokig. A jászkunság népessége sokszorosára nőtt, e két társadalmi réteg pedig, bár számban szintén növekedett, megközelítően sem követte a növekedésben a lakosság többi rétegét, s ez számos feszültség forrása lett. A privilégium, mely 1745-ben visszaadta a jászok és kunok önrendelkezési jogát, s mely a kiváltságokat minden a területen élő lakosnak megadta, a gyakorlatban egyre szűkülő réteg számára biztosította a jogokat. Az a közigazgatás, mely 1745-ben még széles népi bázisra támaszkodva demokratikus elveken alapult, és a fejlődés lehetőségeit rejtette magában, egyre inkább megmerevedett, és a jászkun nép érdekeinek védelmezőjéből a hatalmat birtokló szűk csoportok érdekképviseletévé vált. A tanácsok, melyekről azt tapasztalhattuk, hogy a redempciókor birtokon belül kerültek, de az általuk elfogadott magatartási normák az egész közösségre vonatkoztak, s azt az egész közösséggel igyekeztek megtartani, egyre nagyobb ellenállásba ütköztek, s ugyanez tapasztalható a kerületi igazgatásnál is. A vezetés, és az igazgatási rendszer megmerevedése és belterjesítésé válása, a privilégiumhoz való ragaszkodás nem egyszer a plgári haladás felé vezető keskeny utat is elzárta. Jól szemlélteti ezt a képviseleti rendszer gyakorlati kivitelezhetetlensége, az ősiség eltörlésének leszavazása, a kerületi koordinációs munkáknak, a közigazgatás reformja felé irányuló elakadása. A dinasztikus hivatalviselés kialakulása létrehozta azt a közigazgatást irányító csoportot, amelynek többsége saját hivatalviselését első-

rendű fontosságúnak tekintette.

A tisztviselői kar ilyen irányú megmerevedése mégsem nyomhatta el teljesen a polgári fejlődés irányába ható erőket. A polgári átalakulást támogató törekvésekben a Nagykunság járt élen. Kapitánya /1828-1834-ig/ Illésy János, a nemesi reformmozgalom lelkes híve volt, s az 1832-es országgyűlésen a Jászkun Kerület követeként is a reformmozgalom hívei között található. Megbízói véleményével ellentétes nézeteket azonban nem képviselhetett, ezért 1834-ben eltávozott az országgyűlésről.

Sajátossága a jászkunsági politikai életnek, hogy míg a privilégiumra támaszkodó igazgatás fokozatosan veszít demokratikus jellegéből, ugyanerre a privilégiumra hivatkozhatnak a demokratizmus szélesítését s a polgári haladást sürgetők is.

Ez a bevezetésben taglalt redempció által kiváltott társadalmi rétegződés miatt alakulhatott így, mivel a joggyakorlásban az elmélet és a gyakorlat már az első években elszakadt egymástól.

A közigazgatásban saját régi hagyományaik helyett a kiváltságos helyzetet hangsúlyozva igyekeztek a királyi városokhoz hasonlítani. Különösen az egyes helységek tekintetében volt így. A szenátus, illetve ahogy a Jászkun Kerületben gyakrabban nevezték, a nagy tanács vezető szerepe minden területen megmaradt a számbelileg ugyan nagyobb, de nevében és hatalmában is kisebb tanács vagy külső tanáccsal szemben.

A társadalmi mobilitást azonban hiába igyekeztek igazgatási úton hozott intézkedésekkel - pl. földvásárlás akadályozásával, lakosi jog megtagadásával stb. - akadályozni, a gazdasági fejlődés törvényszerűségei keresztettk e szándékot.

A szabadparaszti birtokok létrejötte a kor színvonalánál fejlettebb termelést tett lehetővé, s az, hogy 17 helység rendelkezett vásártartási joggal, igen élénken segítette a megtermelt javak értékesítését. Az árutermelés által kialakult társadalmi differenciálódás sokszor kényszerítően hatott a redempció által alakított rétegek közötti mobilizációra. A gazdaságilag megerősödött lakosok, akik nap mint nap hallották hangoztatni a kerületek kiváltságos voltát, szabadságát, egyre inkább részt kértek a politikai szabadságból is, s követelték a közügyekbe való beleszólás jogát.

A tanácsok elleni gyakori lázongások, feljelentések azonban csak részleges eredményekkel zárulhattak, hiszen a feudális Magyarország általános beidegződéseit és joggyakorlatát nem léphették át.

A helyi közigazgatásnál bizonyos mértékig rugalmasabb s formailag talán

demokratikusabb volt a kerületi. Itt viszont a nádor és a helytartótanács központosítási törekvései erősen érvényesültek. A nádor igyekezett a kinevezett tisztségviselők számát növelni, s ezzel a közügyekben hozott döntéseknél a helységek súlyát csökkenteni. Így sikerült elérnie azt, hogy a közgyűlés, melynek tagjait a helységek követei és a tisztviselők képezték, sokszor ne a helységeknek, hanem a központi kormányzatszerveknek megfelelő döntést hozzon. Ugyanezt a célt szolgálta a nótáriusok kinevezésének és elmozdításának akadályozása, illetve főkapitányi jóváhagyáshoz kötése.

A kerületi közigazgatáson keresztül szabályozták a helységek gazdasági életét, s igyekeztek elsősorban a hármaskerületnél alkalmazott szaktisztviselők hatáskörének bővítésével a szakszerűséget és a központi elképzeléseket támogatni, a számviteli kérdésektől az erdőtelepítésig ez a koncepció érvényesült.

Mindezt figyelembevéve megállapítható, hogy a Jászkun Kerület közigazgatása eltért a vármegyei és a szabad királyi városok rendszerétől, de ez utóbbiakkal sok hasonlóságot is mutat.

A kerületek helységeinek közigazgatására az azonosság jellemző, mely a közgyűlésen keresztül érvényesülő centralizációs és egységesítési törekvéseknek s a minden helységre egyaránt érvényes privilégiumnak köszönhető. A mezővárosi jogot ténylegesen nem nyert helységek igazgatása a mezővárosokhoz igazodott.

A sokat emlegetett jászkun demokratizmus és egyenlőség mögött egy gazdaságilag és társadalmilag egyaránt igen differenciált közösség húzódott. A redemptiótól távolodva a demokratizmus egyre szűkült, s az egyenlőség hangoztatása is csak kifelé, a vármegyékkel szemben érvényesült. A belső életet szabályozó közigazgatási rendszer és apparátus valójában ezzel ellentétesen a két vezető réteget elsősorban a redemptusokat és a velük - a nemesi jogok érvényesítésével kapcsolatban felmerült viták ellenére is - érdekegyezséget képviselő nemeseket szolgálta, és a nekik megfelelő normákat igyekezett elfogadtatni a kerületekben élőkkel.

J E G Y Z E T

- 1 Fényes Elek: Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. V. köt. Pest 1839.
Gyárfás István: A jászkunok személyes és birtokviszonyainak történelmi és jogi fejtegetése. Bp. 1883.
Palugyay Imre: Megyerendszer hajdan és most I-IV. Pest 1844-47.
- 2 Horváth Péter: Értekezés a kunoknak és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjokról Pest 1823.
- 3 Magyarország története 1790-1848. 1-2. köt. Szerk. Vörös Károly Bp. 1980. Akadémia K.
Magyarország története I-II. köt. Szerk. Molnár Erik Bp. 1964. Gondolat K.
Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László: Magyar állam és jogtörténet Bp. 1975. Tankönyvkiadó
Hóman Bálint-Szegfű Gyula: Magyar történet V. köt. Bp. 1936.
- 4 Wenczel Gusztáv: Az országos jog és a particularis jogok közötti viszony hazai jogrendszerünkben. Bp. 1876.
Tárkány Szűcs Ernő: Magyar jogi népszokások 1981.
Csizmadia Andor: A magyar közigazgatás fejlődése Bp. 1976.
- 5 Kállay István: A városi igazgatás reformja Mária Terézia korában = Levéltári Közlemények 1971. 115-133. 1.
Felhő Ibolya: A városok és a magyar kamara = Levéltári Közlemények 1946. 208-267.1.
Paulinyi Oszkár: A Magyar Kamara városi bizottsága 1733-1772. = Levéltári Közlemények 1963. 1. sz. 33-46. 1.
Bak Borbála: Győr szabad királyi város igazgatása 1743-1778. Bp. 1980.
Czakó Sarolta: Székesfehérvár szabad királyi város igazgatásának története 1711-1740. = Fejér megyei történeti évkönyv 5.
Kállay István: Szabad királyi városaink gazdálkodása 1740-1780. között = Századok 1966., 21-61., 287-328. p.
Vissi Zsuzsa: A kézművesek szerepe Esztergom város vezetésében a XVIII. században = Új Forrás Komárom megyei Antológia 1974. 3. 65-72. 1.
Komoróczy György: Városigazgatás Debrecenben 1848-ig. Debrecen, 1969. /Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 12./
Komoróczy György: Az állami ellenőrzés Debrecen önkormányzata felett 1799-1811. = A Debreceni Déri Múzeum évkönyve 1979.
Majlát Jolán: Egy alföldi civis-város kialakulása Bp. 1942.
Hajdúdorog története. Szerk. Komoróczy György 1971.
Hajdúhadház múltja és jelene. Szerk. Komoróczy György 1972.
Hajdúböszörmény története. Szerk. Komoróczy György 1973.
Hajdúszoboszló monográfiája. Szerk. Dankó Imre 1975.
Lénárt Andor: Gyöngyös város XVIII. századi igazgatásáról = Archívum 7.
Kiss Mária: Szombathely püspöki mezőváros tanácsa a XVII-XVIII-XIX. században = Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk. Bónis György. Bp. 1971. 117-143. p.
Rácz István: Hajdúszoboszló önkormányzata a XVII. században = A Debreceni Déri M. Évk. 1958-59. 85-104. 1.
Novák László: Nagykőrös mezővárosi fejlődése és településrendszere a XVII-XIX. században = Tanulmányok Nagykőrös történetéből és néprajzából 1978. 9-169.p.
- 6 Csizmadia Andor: Az egyházi mezővárosok jogi helyzete és küzdelmük a felszabadulásért a XVIII. században. Bp. 1962.

- Csizmadia Andor: Győr közigazgatása a szabad királyi városi rangra emelkedés előtt = Győri Szemle 1940.
Hársfalvi Péter: Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII-XIX. században Bp. 1982.
- 7 Kiss József: A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején /1702-1731./ Bp. 1979.
- 8 Szabó László: Szolnok megye néprajzi atlasza tört-bev. Szolnok, 1974.
Tálas István: Kiskunság Bp. 1977. Gondolat K.
Bellon Tibor: Nagy-kunság Bp. 1979. Gondolat K.
Szabó László: Jászság Bp. 1982. Gondolat K.
- 9 Vissi Zsuzsa: Közigazgatás-történet - társadalomtörténet.
Megjegyzések a késő-feudalizmus kori várostörténet legújabb irodalmához = Történelmi Szemle 1975. 4. sz. 742-747.1.
- 10 Gyárfás István: III. 7. oklevél
- 11 Szabó L.: A jászk öntudat alakváltozatai = Szolnok megyei Múzeumok évkönyve 1981. 129-130.1.
- 12 Fényes Elek: Magyarország és a hozzákapcsolt tartományok mostani állapota 1839. 137-139.1.
- 13 Corpus Statutorum. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. II/2. Bp. 35-68.1.
- 14 Papp László: Kiskunhalas népi jogélete. Bp. 1941.
- 15 Kiss József: A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején /1702-1731./ Bp. 1979.
- 16 Bellon Tibor: A karcagi tanács gazdasági irányító szerepe a 18-19. században. = Paraszti társadalom és műveltség a 18-20. században. II. Mezővárosok. 1974.
- 17 Bács-Kiskun Megyei Levéltár /BKML/ - Kiskunhalas /Kkhalas/ levéltára /lt./ Sub H 6 N° 10/1762.
- 18 u.o.
- 19 Egy pozsonyi köblös föld 1200 négyszögöl, vagyis 1 magyar hold = 1 köböl vetőmagot igénylő földterület.
- 20 BKML - Kkhalas lt. Protocollum Currentale /Prot. Curr./ tom. I. p. 20/1752.
- 21 BKML - Kkhalas lt. Sub H Fasc. 6 N° 10/1762.
- 22 Gyárfás István: A jászkunok személyes és birtokviszonyainak történelmi és jogi fejtegetése. Bp. 1883. = Klny. a Magyar Igazságügy XIX. és XX. köteteiből. 98 lap
- 23 Szolnok Megyei Levéltár /SzML/ Jászkun Kerület /JK.Ker./ közigazgatási /kig./ iratok Fasc. 1 N° 2075/1808.
- 24 BKML - Kkhalas lt. Sub. R Fasc. 112 N° 1/1802. nov. 28. publikációk könyve
- 25 BKML - Kkhalas lt. Prot. Politicum /Prot. Pol./ 15 pag. 264-266/1828.
- 26 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XX/1.p. 75/1797.
- 27 SzML - JK. Ker. kig. iratok Fasc. 4 N° 1479/1814.
- 28 u.o.
- 29 BKML - Kkhalas lt. Sub S Fasc. 114 N° 34/1808.
- 30 Kiss József: Jászkun Kerület parasztsága ... 1979.
- 31 Danyi Dezső-Dávid Zoltán: Az első magyarországi népszámlálás /1784-1787./ Bp. 1960. 64.lap
- 32 Nagy Szedor István: Adatok Kiskunhalas történetéből I. Kiskunhalas, 1923. 106.lap
- 33 BKML - Kkhalas lt. Sub G. Fasc. 59 N° 13/1792.
- 34 BKML - Kkhalas lt. Sub L. Fasc. 81 N° 48/1795.
- 35 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. tom. 21.p. 297-299/1802.
- 36 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. tom. 21.p. 414-421/1803.
- 37 u.o.
- 38 BKML - Kiskunfélegyháza levéltára /Kkfháza lt./ Prot. Pol. tom. 10.p. 272/1804.

- A domesticalis forint = a háziadó 1 forintja
- 39 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. tom. XX.p. 5/1806.
- 40 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. tom. 10.p. 461/1807.
- 41 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. tom. 10.p. 487/1807.
- 42 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. tom. XX.p. 201/1808.
- 43 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. tom. XXII.p. 416/1808.
- 44 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. tom. 10.p. 560-561/1808.
- 45 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. tom. XXIII.p. 132-133/1810.
- 46 BKML - Kkfháza lt. Tanácsi iratok Arc. 18 Caps. 3. Fasc. 17 N° 68/1814.
- 47 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. XXV.p. 576-578/1818.
- 48 u.o.
- 49 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. tom. XXX.p. 362/1841.
- 50 Tanulmányok Sarkad múltjából Szerk. Komoróczy György
Hársfalvi Péter: Az önkormányzat Nyíregyházán ... 1982.
- 51 BKML - Kkhalas lt. Sub. Ee. Fasc. 191 N° 65/1836.
- 52 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXI.p. 212/1802.
- 53 BKML - Kkfháza lt. Arc. 13. Caps. 1 Fasc. 4 N° 3
- 54 Palugyay Imre: Jász-Kun Kerületek és Külső Szolnok vármegye leírása Pest, 1854.
Frank Ignác: A közigazgatás törvénye magyarhonban II. köt. Buda, 1845-46. 144-146.l.
- 55 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXI.p. 378-381.
- 56 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 299/1844.
- 57 Palugyay: Jász-Kun kerületek és Külső Szolnok vármegye leírása Pest, 1854.
- 58 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 1.p. .../1751.
- 59 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXVII.p., 445-446/1829.
- 60 BKML - Kiskun Kerületi jkv. 211-212/1746.
- 61 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXIII.p. 214-215/1810.
BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. 20/1.p. 122/1798.
BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. Sub. I. Fasc. 68 N° 40/1790-1836.
- 62 BKML - Kkhalas lt. Z 143. N° 4/1760.
- 63 BKML - Kkhalas lt. F 57. N° 26/1790.
BKML - Kkhalas lt. F 57. N° 37/1790.
- 64 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 1.p./1751.
- 65 SzML - JK. Ker. kig. kgy. jkv. 1790. év 1291.sz.
- 66 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 2037/1828.
- 67 BKML - Kkfháza lt. L 12 Caps. 3 Fasc. 11 N° 14/1843.
- 68 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 2272/1843.
- 69 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 2270/1843.
- 70 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 1849/1843.
- 71 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 2261/1843.
- 72 SzML - JK. ker. kig. Fasc. 4 N° 2900/1843.
- 73 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 2 N° 2900/1843.
- 74 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 8 N° 2033/1844.
- 75 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 1162/1804.
SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 2272/1843.
- BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXIII.p. 214-215/1810.
- 76 BKML - Kkhalas lt. I 68 N° 40.
- 77 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. tom. 6.p. 99.
- 78 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXV.p. 422/1818.
- 79 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXIII. 235-338/1810.
- 80 Bellon Tibor: Nagykunság, Bp. 1979. 74.l.
- 81 BKML - Kkhalas lt. Fasc. 1 Sub A N° 6/1749.
- 82 u.o.
- 83 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 1 p. 39/1750.

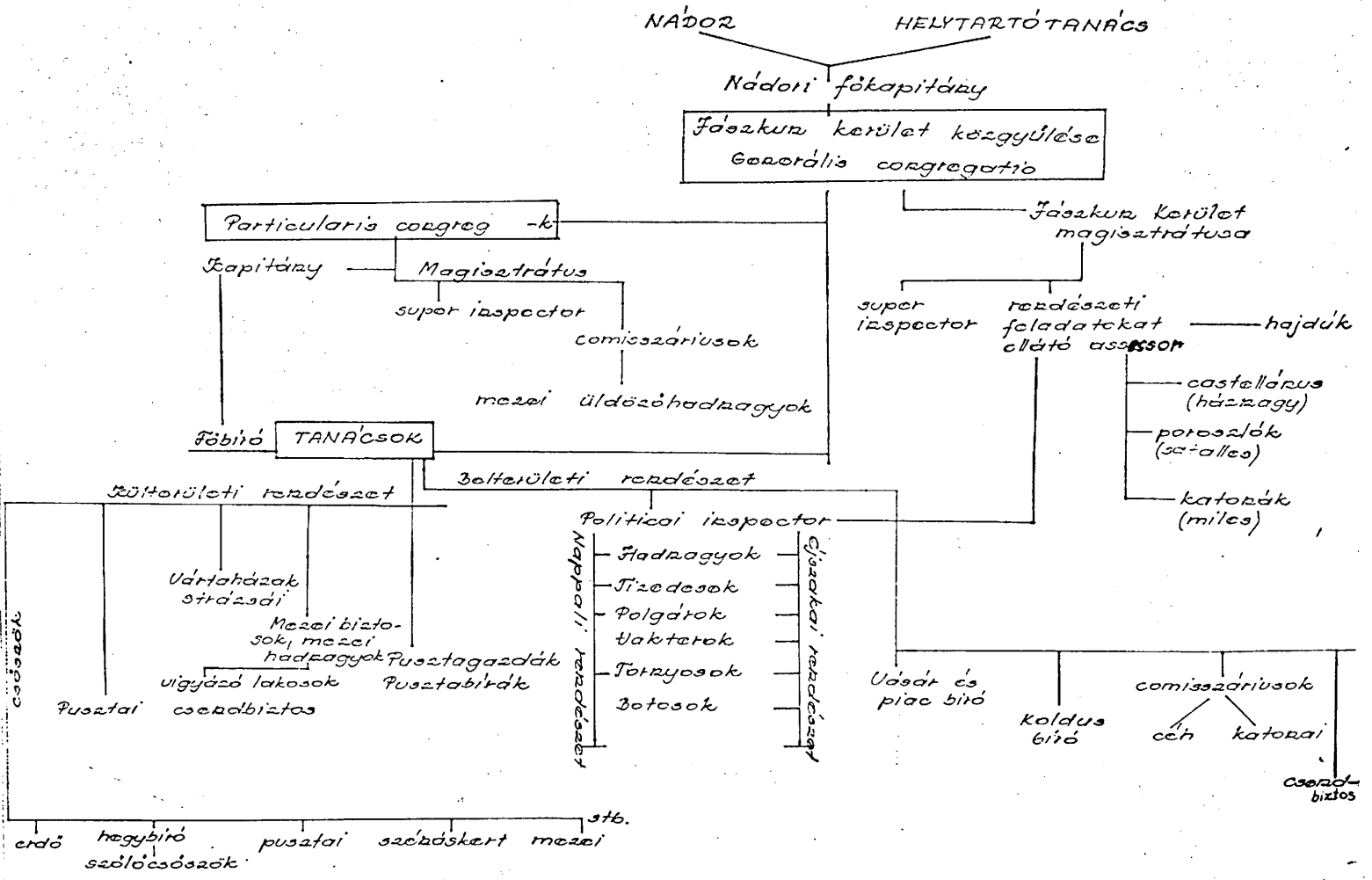
- 84 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. IV.p. 1/1763.
85 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XVIII./3.p. 174/1793.
86 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. XIII.p. 127/1793.
87 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 1314/1826.
88 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXX.p. 491.
89 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 1700/1797.
90 BKML - Kkhalas lt. Ee 189 N° 71/1834.
91 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 13.p. 202-203/1824.
BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 14.p. 621/1826.
92 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XVI.p. 166/1789.
93 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXIV. 606-667.p./1815.
94 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 1700/1797.
95 BKML - Fülöpszállás iratai: Szóbeli perek jkv. 1793. okt. 29.
BKML - Fülöpszállás iratai: 1824/25. évi beneficiális számadások
96 BKML - Kiskunmajsa iratai 1793. évi számadás
97 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. II. 268.p./1764.
98 BKML - Fülöpszállás, Végrendekek jkve. 1739-1807.
BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. XIV. 115.p./1796.
99 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 1700/1797.
100 u.o.
101 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. VII.p. 110/1772.
102 BKML - Kkhalas lt. Sub C Fasc. 33 N° 24/1775.
103 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol X.p. 256-257.
104 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 2.p. 267/1770.
105 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXIII. 389/1811.
106 A halasi zendülés részletes történetét lásd:
Vorák József: A halasi szegény nép zendülése a tanács ellen 1766-ban
= in. Kiskunhalas helytörténeti monográfia I.
Szerk. Janó Ákos. Kiskunhalas 1965.
107 u.o. 293-294.l.
108 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. V.p. 50/1767.
109 u.o.
110 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. VI.p. 59/1769.
111 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. VI.p. 62/1769.
112 Bővebben erről: Kállay István: A városigazgatás reformja = Levéltári
Közlemények 1791. 115-től
113 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. Fasc. 4 N° 3.p. 16/1781.
114 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. X.p. 340/1781.
BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 5.p. 285-286/1781.
115 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 1700/1797.
116 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 147/1799.
117 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXI.p. 55/1800.
118 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 1314/1826.
119 BKML - Kkhalas lt. Prot. curr. XXV.p. 45/1817.
120 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXVI.p. 456-459/1823.
121 SzML - JK. Ker. Fasc. 4 N° 1314/1826.
122 SzML - JK. Ker. kig. kgy. jkv. 1790/2. 2264.p/1790. okt. 18-20.
123 BKML - Szabadszállás Prot. Pol. 1.p. 66/1751.
124 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. V.p. 199/1768.
125 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 8.p. 536.
126 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. XV.p. 157/1798.
127 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 796/1791.
128 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 1961/1803.
129 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 3412/1844.
130 u.o.
131 BKML Kkhalas lt. Prot. Curr. XX. N° 1.p. 78.
132 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XVIII/3.p. 1/1792.

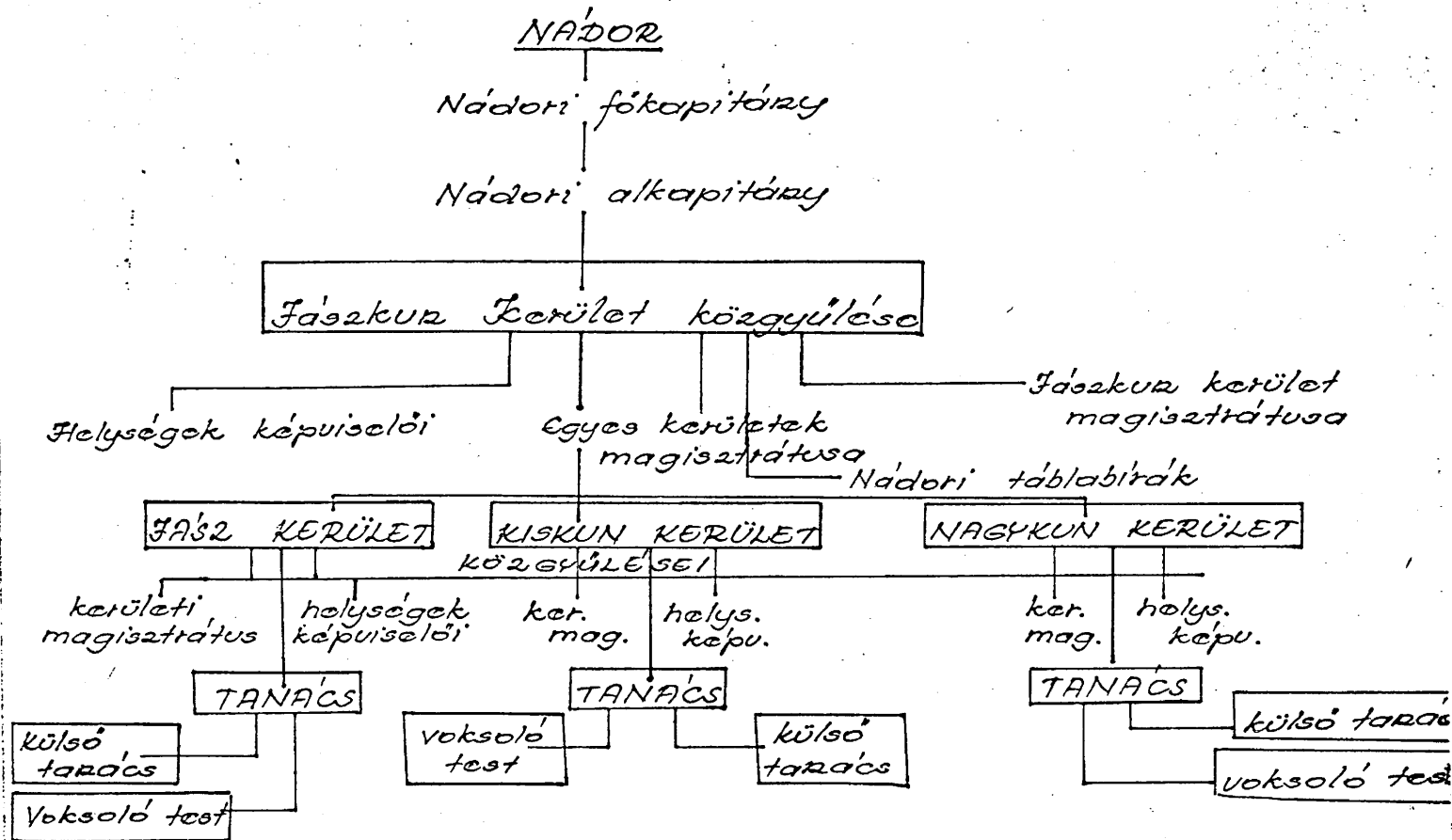
- 133 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XVIII/3.p. 4-6/1792.
 134 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 2 N° 1705/1797.
 135 SzML - JK. Ker. kgy. jkv. 1791. év 2239.sz.
 136 BKML - Kkhalas lt. Q 107 N° 20/1804.
 137 1799-ben pl. Halason, Félegyházán a főbíró fizetése évi 160,- Ft, az ordinárius nótáriusé 170,- Ft, 50 kila búza és 6 öl fa. Jászberényben a főbíró fizetése 180,- Ft, az ord. nótáriusé 180,- Ft, 50 kila búza és 6 öl fa. Karcagon a főbíró fizetése 150,- Ft, az ord. nótárius 170,- Ft-ot, 50 kila búzát és 6 öl fát kapott.
 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 2 N° 804/1799.
 138 BKML - Prot. Curr. IV.p. 405/1772.
 139 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. V.p. 198/1875.
 140 BKML - Kkhalas lt. Sub D Fasc. 45 N° 39/1786.
 141 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 1458/1818.
 142 BKML - Kkhalas lt. Prot. Curr. XXV.p. 422/1818.
 143 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 535/1794.
 144 BKML - Kkhalas lt. T 120 N° 40/1810.
 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 1862/1815.
 145 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 2 N° 1705/1797.
 146 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 2 N° 1149/1799.
 147 BKML - Kkhalas lt. K 75 N° 34/1797.
 148 BKML - Kkfháza lt. L 18 C 1 F 14 N° 36/1840.
 149 BKML - Kkfháza lt. A 20 C 2 F 9 N° 4/1794.
 150 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 525/1810.
 151 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 5 N° 1422/1818.
 152 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 64/1808.
 153 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 525/1810.
 154 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 6 N° 33/1817.
 155 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 5.p. 506-507.
 156 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 5. N° 89/1818.
 157 BKML - Kkfháza lt. A 15 C 1 F 3 N° 44/1823.
 158 BKML - Kkhalas lt. Q 102 N^o .../1802.
 159 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 1 N° 673/1806.
 160 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 5 N° 1011/1812.
 161 BKML - Kkhalas lt. K 73 N° 34/1797.
 162 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 5 N° 1011/1812.
 BKML - Kkhalas lt. S 115 N° 1/1808.
 163 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 5 N° 1011/1812.
 164 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 5 N° 365/1817.
 165 BKML - Kkfháza lt. L 27 Cs 10 Sz 52/1794.
 166 BKML - Kkfháza lt. A 20 C 2 F 7 N° 4/1789.
 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 4.p. 347/1776.
 167 Eperjessy Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1686-tól 1848-ig. Bp. 1967.
 168 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 34/1817.
 169 BKML - Kkhalas lt. Prot. Pol. 5.p. 492/1794.
 170 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 34/1818.
 171 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 9.p. 80/1796.
 172 BKML - Kkfháza lt. L 63 Cs 12 Sz 6/1816.
 173 BKML - Kkfháza lt. L 65 Cs 12 Sz 108/1844.
 174 BKML - Kkhalas lt. Ii 213 N° 3/1845.
 175 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 5.p. 316/1872.
 176 SzML - JK. Ker. kig. Fasc. 4 N° 1978/1818.

Jászkuv terület rendészeti igazgatása 1745 - 1848.

Jászkaru Kerület igazgatásának testületi szervei III.

Főszkur Terület

REDEMPTIONALIS HADI HÁZI INSURRECTIONALIS OECONOMICUS

Kiskur Terület

HADI HÁZI

Kiskur felegyháza

ADÓPÉNZTÁR
CONTRIBUTIONALIS CASSA

HÁZIPÉNZTÁR
BENEFICIALIS CASSA

SÓPÉNZTÁR
1801-től

KÓRHÁZPÉNZTÁR
1801-től

TEPLOMPÉNZTÁR
1743-tól

LECTICALIS
ÁGYBÉR

INSURRECTIONALIS
FELKELESI
PUSZTÁK ÁRENDAI
PÉNZTÁRA

CONTRIBUTIONALIS
KIRÁLYI ADÓ

BENEFICIUMOK
JÖVEDELME

KOCSMAK és
MÉSZÁRSZEKEK
BOLTOK
MALOMUÁM

PIAC és
VÁSÁR

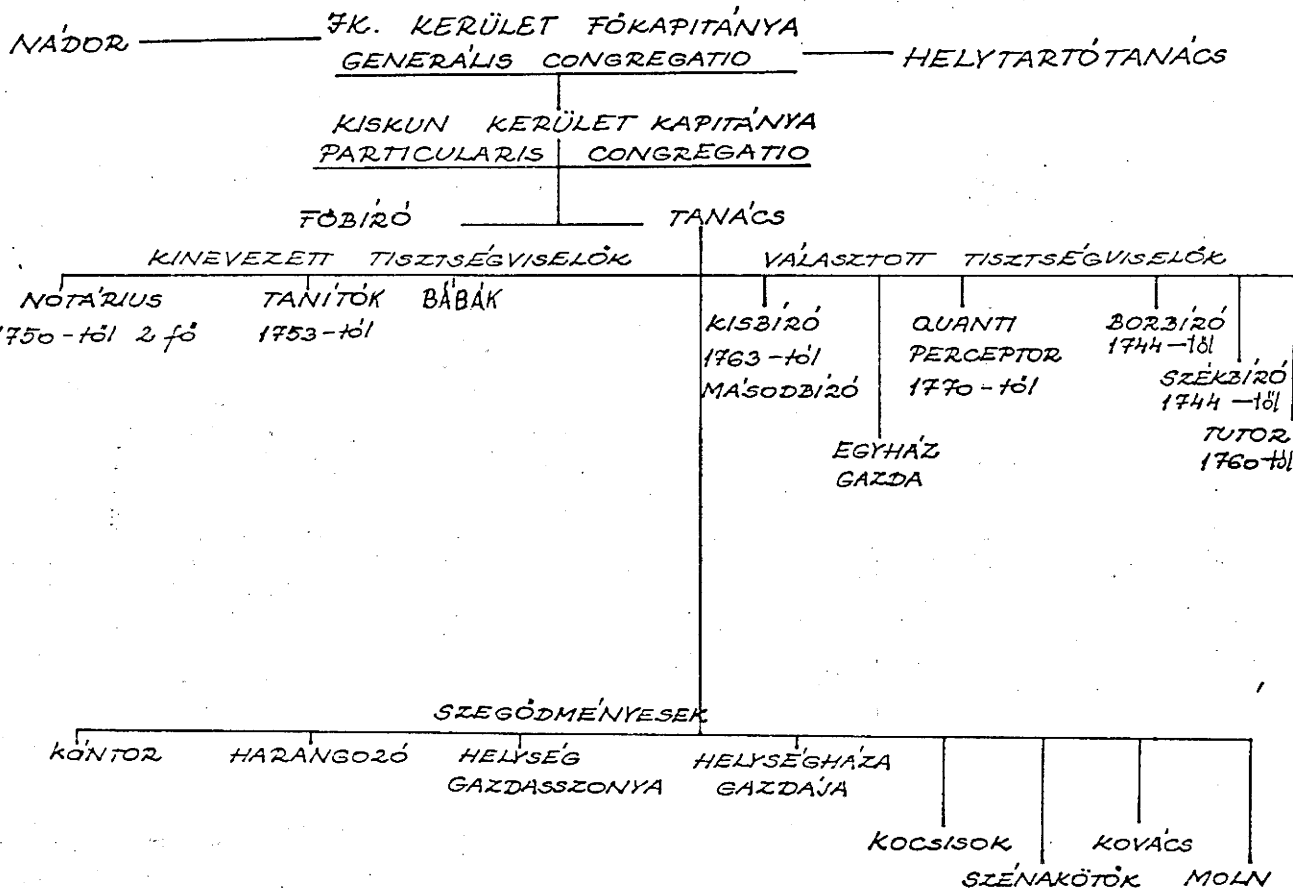
MAJORKODÁS

TAKSÁK
NEMESÉK
CONCIVILITAS
BÜNTETÉS

IRREDEMPTUSOK
FÜBÉRE és SZŐLŐ
TAKSAJA
1794-től 1795-től

PÉNZTÁRAK

V.

KISKUNFÉLEGYHÁZA KÖZIGAZGATÁSA 1744 - 1774.

VI.

JK. KERÜLET FŐKAPITÁNYA
GENERALIS CONGREGATIO

KISKUN KERÜLET KAPITÁNYA
PARTICULARIS CONGREGATIO

FŐBÍRÓ

TANÁCS

CONVOCATUS
1781-tőlKÜLSŐ
TANÁCS
1799-től

KINEVEZETT

VÁLASZTOTT

NÓTÁRIUSOK
1780 - 3 főORVOS
1774-től

DÁZÁK

TANÍTÓK

MÁSODBÍRÓ
1763-tólQUANTI
PERCEPTOR
1770-tőlVÁROSGAZDA
1790-93.
1801-03.
1815-től

TUTOR

EGYHÁZ
GAZDAPENZTÁRAK
KEZELŐI

SÓ KÖRHÁZ

BŐRBIRÓ

SZÉKBÍRÓ

ERDŐINSPEKTOR

COMISSARIUS II
KATONAI CÉHVÁSÁR ÉS PIACBÍRÓ
1775-től

HADNAGYOK

TIZEDESEK

POL
INSP.

SZEGŐDMENYESEK

KÁNTOR

HARANGOSZÓ

GAZDASSZONY

KOCISOK

BÉRESEK

LOYÁSOK

VÁLOGATOTT KANON
CSIKÓSA

VÁROS KOVÁCSA

VÁROS MOLNÁRJA

TORNYOSOK

PASTOROK

VAKTEREK

CSŐSZÖK

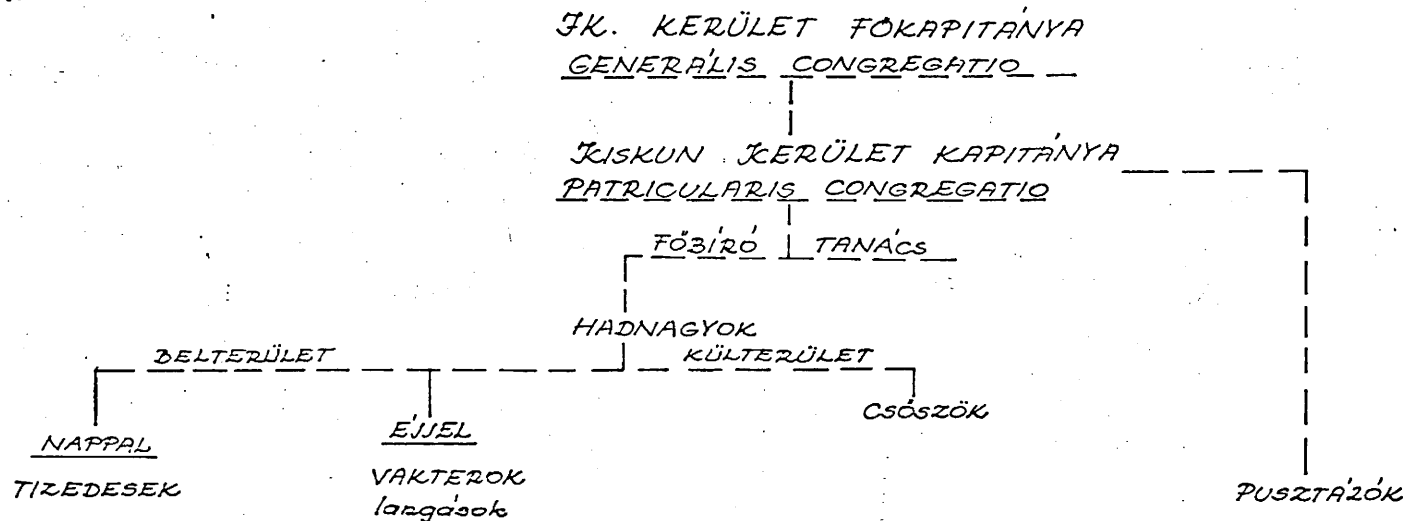
KISKUNFELEGYHÁZA

PRIV. MEZŐVÁROS

KÖZIGAZGATÁSA

1774 - 1848.

VII.

KISKUNFELEGYHÁZA RENDESZETI IGAZGATÁSA 1744 - 1774.

VIII.

NÁDOR ----- 5K. KERÜLET FŐKAPITÁNYA ----- HELYTARTÓTANÁCS
GENERALIS CONGREGATIO

KISKUN KERÜLET KAPITÁNYA
PARTICULARIS CONGREGATIO

FŐBÍRÓ | TANÁCS

A YÁROS 4 KAPUJÁHOZ
STRÁZSÁK 1784-től

BELTERÜLETEN

KÜLTERÜLETEN

KOLDUSBÍRÓ 1776-től

VÁRMEGYEZŐK
közös a 4 Kiskun
helységre

NAPPAL

EJEL

MEZEI BIZTOS
1840-től

BELSŐ
RENŐR
1841/42.

HADNAGYOK

POLITIKAI
INSPEKTOROK
tizedbírák
1801-től

PUSZTAGAZDÁK
1795/96-től
XIX. SZ-től BUC
PUSZTABÍRÓ

MEZEI HADNAGYOK

TIZEDESEK

POLGÁROK
1775-től

CSŐSZÖK

PUSZTAI

ERDŐ

VAKTEROK

BOTOS STRÁZSÁK
1785-től

TORNYOSOK

SZŐLŐBÍRÁK
1782-től

1840-től
HEGYBÍRÁK

KISKUNFÉLEGYHÁZA PRIV. MEZŐYÁROS RENDESZETI IGAZGATÁSA
1774 - 1848

IX.

NÁDOR ——— FK. KERÜLET FŐKAPITÁNYA ——— HELYTARTÓTANÁCS
GENERALIS CONGREGATIO

KISKUN KERÜLET KAPITÁNYA
PATRICULARIS CONGREGATIO

FŐBÍRÓ TANÁCS KÜLSŐ TANÁCS NÓTARIUSOK
 TANÁCSTÖRVÉNYSZÉK

BELTERÜLET

STRÁZSÁK
 KOLDU-
 SOK BÍRÁJA

KÜLTERÜLET

VÁSÁR és PIAC
BÍRÓ

2° BÍRÓ GAZDA PERCEPTOR TUTOR EGYHÁZ COMIS-
 GAZDA SÁRIUS
 KATONAI
 CÉH

BORBÍRÓ SZÉKBÍRÓ ERDŐ PENZTÁRAK
 INSPEKTOR SÓ, KÖRHÁZ

ORVOS BÁBÁK TANÍTÓK

NÁPPAL EVEL

PUSZTA-
 GAZDA
 a XIX. sz-tól
 PUSZTA
 BÍRÓ

MEZEI
BIZTOSMEZEI
HADNAGY

CSŐSZÖK

PUSZTAI

ERDŐ

HEGYBÍRÓ

POLITIKAI
INSPECTOR

HADNAGYOK

TIZEDESEK

POLGÁROK

VAKTEROK BOTOSOK TORNYOSOK

——— BÍRÁSKODÁS
 ——— IGAZGATÁS
 - - - RENDESZET

KISKUNFELEGYHÁZA PRIV. MEZŐVÁROS ÖNKORMÁNYZATA

X.

3K. KERÜLET FŐKAPITÁNYA
GENERALIS CONGREGATIO

KISKUN KERÜLET KAPITÁNYA
PARTICULARIS CONGREGATIO

FŐBÍRÓ ————— TANÁCS

KINEVEZETT

VALASZTOTT

NÓTARIUS

ZÁBA

OKTATÓ

MÁSODBÍRÓ

HADNAGY

BORBÍRÓ

STÉKBÍRÓ

TIZEDESEK
(2)

SZEGŐDMÉNYESEK

CŐBŐK

GAZDASSZONY

KOCSISOK

SZOLGA

UTCA - TIZEDESEK

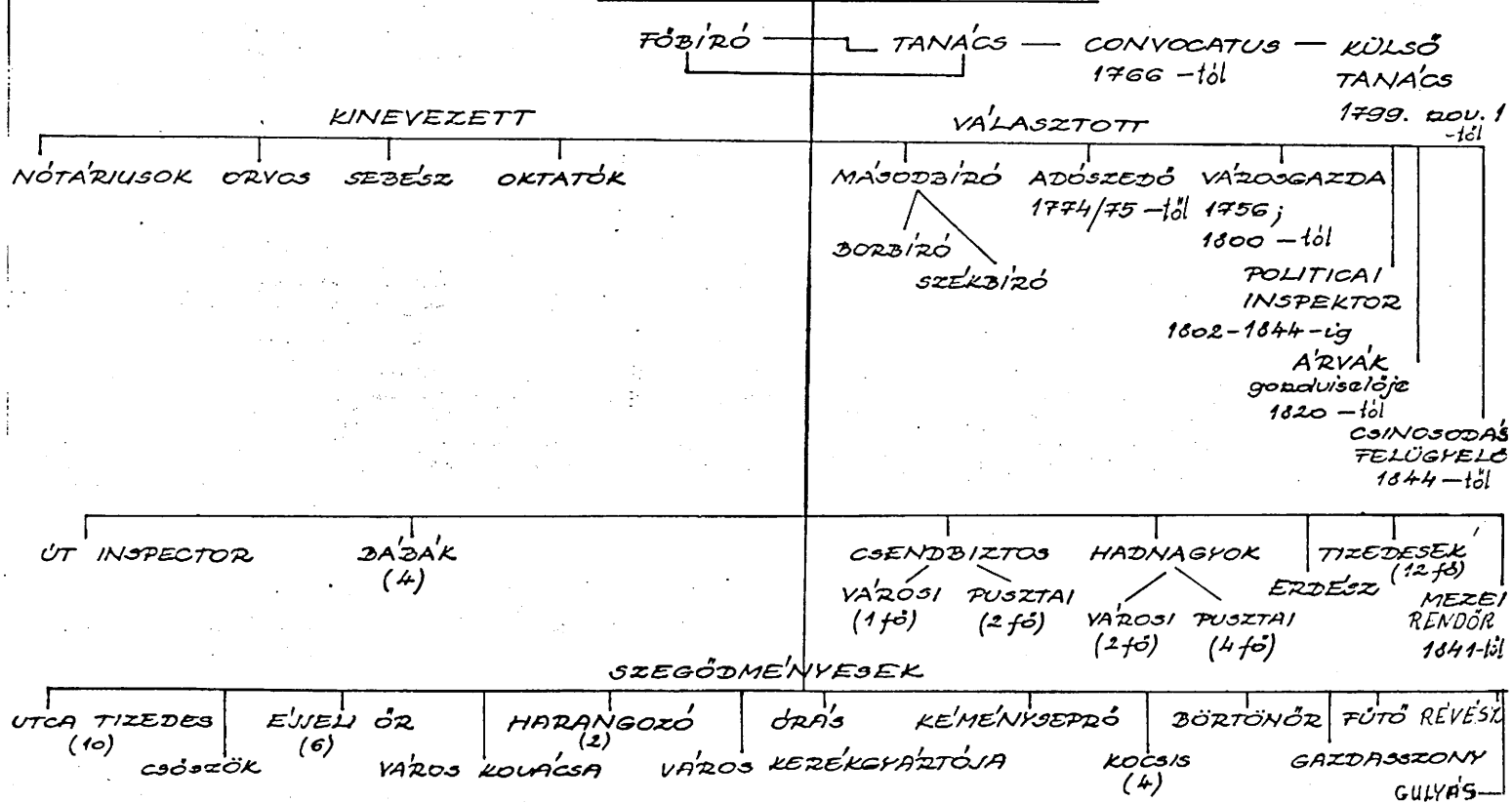
KISKUNHALAS KÖZIGAZGATÁSA

1755/56.

XI.

JK. KERÜLET FOKAPITÁNYA
GENERALIS CONGREGATIO

KISKUN KERÜLET KAPITÁNYA
PARTICULARIS CONGREGATIO

KISKUNHALAS PRIV. MEZŐVÁROS KÖZIGAZGATÁSA
1774 - 1848.

KISKUNFÉLEGYHÁZA KÖZIGAZGATÁSA ÉS LEVÉLTÁRA 1744-1848.

I. KISKUNFÉLEGYHÁZA KÖZIGAZGATÁSA 1744-1848.

Kiskunfélegyháza 1743 júliusában települt újra a török megszállás alatt elpusztult régi Félegyháza helyén. Területe és egykori lakossága földrajzi, igazgatási és jogi szempontból egyaránt a Kiskunságba tartozott. 1744-ben még mint bérlő, telepes község létezett, 1745-ben viszont részt vett a redempcióban, a törvénytelenül eladott jászkun területek visszaváltásában.

I. 1. Testületi szervek

Az újratelepült Félegyháza közigazgatását a kerület más helységeihez hasonlóan szervezte, ezért már 1744-ben a - még telepes - község élén tanács állt. A testületet alkotó szenátorokat, tanácsnokokat a főbíróval egyidőben választották, számuk a főbíróval együtt 12 fő volt.

A választás módja megegyezett a kerület más helységeiben alkalmazott módzerekkel, hiszen ebben a kerületi közgyűlésből kiadott utasítások egységsítő hatása érvényesült.

Félegyháza közigazgatási szervezetének alakulásában két korszakot különböztethetünk meg. Az első 1744-1774-ig, a második 1774-től /ez a mezővárosi jog elnyerésének éve/ 1848-ig tartott. Az első időszak közigazgatási szervezete lényegesen egyszerűbb, kisebb apparátusra támaszkodó volt. Ez akkor is szembeűnő, ha csupán a testületi szerveket vizsgáljuk. 1774-ig a helység irányítását egyetlen testületi szerv, a tanács végezte. 1774 után viszont /1781-től/ létrejött a convocatus, amelynek a választások lebonyolításában lett jelentős szerepe, majd /1799-ben/ megalakult a külső tanács, amelynek már a tanács döntéseit befolyásoló tevékenysége volt.

Az említett testületi szervek működése szintén igazodott a kerületi előírásokhoz. Azok a sajátosságok, amelyek Félegyházán felfedezhetők, éppen a helység késői telepítésével, s a nehéz telepes sors közösséget formáló erejével magyarázhatók. Azok az "ösgyűlés" jellegű tanácskozások, amelyek más helységeknél főleg a redempciót megelőző időszakban fordultak elő, Félegyházán még a 19. században is nyomon követhetők. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint - bár léteztek a közigazgatás testületi szervei - bizonyos döntések meghozásánál a testületek tagjain kívül más lakosokat is meghívtak a ta-

nácskozásra, sőt a döntésnél szavazatukat is figyelembe vették. Az viszont itt is érvényesült, hogy miként a testületek tagjai, úgy a meghívottak is csak a redemptusok vagy a nemesek közül kerülhettek ki.

Néhány példát idézünk a fentiek alátámasztására: 1747-ben "az egész nemes helység egyben lévén gondolkottak az bírónak megtételéről"¹. 1752-ben "a nemes tanács és némely érdemes lakosok a tanács házban concurálván" 10 pontos statútumot fogadtak el². Amikor a tanács üléseire meghívott lakosok száma nem haladta meg a 12 főt, akkor a meghívottak nevét is feljegyezték a jegyzőkönyvbe, ha 12 főnél több volt a meghívottak száma, akkor csupán megjegyezték, hogy "nagyobb gyűlés"-t tartottak, vagy beírták a megjelentek számát. 1799-ben "a tanács és 444 személyből álló jelen lévő lakoss uramék egyenes értelemmel és akarattal határoztak" Páka pusztá bérbevételeiről³. 1847-től ezeket a tanácskozásokat gazdasági gyűlésnek nevezték.

A hivatalosan létrehozott testületi szervek, a convocatus és a külső tanács hatáskörének és tevékenységi formájának alakulásában nem fedezhetők fel sajátos, csak Félegyházán előforduló vonások.

I. 2. Tisztségviselők és szegődményesek

Az egész helyi közigazgatás élén a főbíró állt. A főbíró látta el a tanács elnöki tisztét, elnöke volt a tanácstörvényszéknek, s ezek mellett konkrét egyedi feladatokat is ellátott. Összefogta és irányította a helység önkormányzatát.

A főbíró és az irányítása alá tartozó választott tisztségviselők választása a közgyűlés útmutatása és utasítása szerint történt. Az évenkénti választást 1744-1748-ig Szt. György napkor, 1748-tól a naptári év első napján tartották. 1754. nov. 1-én áttértek a katonai évre, s ettől a választás időpontja november 1. lett, s a választottak hivatalukat a következő év október 31-ig viselték.

A tanács titkos szavazással választotta ki azt a három jelöltet, akiket a nép elé bocsátottak voksolásra. A szavazás minden esetben a helység házában udvarán történt, ahol a szavazati joggal rendelkezők előtt a nótárius felolvasta a jelöltek nevét. A szavazók közfelkiáltással döntöttek a főbíró személyéről. Változás 1774-ben következett be, ettől kezdve a szavazók személyenként adták le voksukat, s az összeszámlált szavazatokat a tanács jegyzőkönyvébe is beírták.

Megfigyelhető, hogy bár a kerületek tiltották a rokonok egyidejű hivatal-

viselését, ezt soha nem tudták megtartani. Igaz, a kerületi vezetés példája sem volt ösztönző, hiszen a dinasztikus hivatalviselésre ott is számtalan példa volt. Kiskunfélegyházán is kialakult, hogy egy-egy családból többen is viseltek bírói hivatalt. Egyrészt azért alakulhatott így, mert gyakran az apák érdemei alapján választották bírónak fiaikat, másrészt az oldalági rokonság jelenléte már a jelölésnél érvényesítette befolyását. A Kiskun Kerület helységei közül Félegyházán érvényesült legerősebben ez a tendencia. Az alábbi táblázatban nyolc családot mutatunk be azok közül, amelyek huzamos ideig viselték a bírói hivatalt.

Kiskunfélegyházán bírói hivatalt huzamos ideig viselő családok⁴

N é v		Megválasztás száma
Tarjányi	István	2
	János	1
	Pál	2
	Mihály	5
Czakó	András	1
	István	3
Szabó	István	1
	András	2
	Mihály	2
	ijf. András	2
	Mihály	5
	János	4
Móczár	Jakab	2
	István	2
Bánhidi	Ferenc	3
	József	10
Horváth	György	2
	Imre	7
	Antal	5
Endre	Imre	2
	Mihály	4
	András	2
Fazekas	Pál	6
	László	4

A választott tisztségviselők közül a legkorábbi tisztségek közé tartozott a kisbíró, akit később másodbírónak neveztek. Szerepe a város pénzügyi igazgatásában, a kishaszonvételekből eredő jövedelmek kezelésében és a gazdálkodás irányításában volt jelentős. E feladatok ellátásában segítettek a különböző pénztárak kezelői, valamint a borbíró, a székbíró és az erdőinspector. A kifejezetten gazdálkodási teendőket a 19. században elválasztották a másodbíró feladataitól, és létrehozták a városgazdai hivatalt.

Az adóigazgatás irányítása több változáson ment keresztül. Félegyháza a kerületekhez hasonlóan külön adó- és házi pénztárat kezelte. Az elsőbe a királyi adók folytak, az utóbbiba pedig a házi adók, amelyekből a közigazgatás fenntartását és a város kiadásait fedezték. A két pénztár még több kisebb pénztárat is magába foglalt. Kezelésük a főbíró, majd a másodbíró kezében volt, amíg 1770-ben kialakult a perceptorális hivatal, s ettől kezdve az adópénztár irányítása a perceptor hatáskörébe került. Az egyes hivatalok belső szervezetéről és hatásköréről fondjajaiknál szólnak.

Az árvaügy szervezése kezdetben teljesen a tanács, mint testület kezében volt, később a szenátorok közül választott külön tutor - közgyám - is létezett.

A választott tisztségviselők közé tartoztak a hadnagyok és a céhkomisszárius. A hadnagyokról a rendészet kapcsán lesz szó. A céhkomisszárius összekötő szerepet játszott a céhek és a tanács között. Megjelent a céhek gyűlésein, ahol tanácsadó és javaslattevő, de szükség esetén fegyelmi, hatósági szerepet is betöltött.

A kinevezett tisztségviselők között Félegyházán is első helyen kell említeni a jegyzőket, egykori nevükön nótáriusokat. A nótáriusok kulcsszerepet játszottak a közigazgatási életben, hiszen szinte minden írásbeli feladatot ők végeztek. Kinevezésük a tanács hatáskörébe tartozott. A tanács a beadott írásbeli pályázatok alapján testületi ülésben döntött, és választotta ki a legalkalmasabbnak vélt személyt. Hivatalba lépésüket 1760-tól eskütétellel kezdték. Félegyházán 1744-1750-ig egy, 1750-től 1779/80-ig kettő, innentől pedig három nótáriust alkalmaztak. A közigazgatás és a bírászkodás írásbeli feladatainak ellátása mellett az archívum rendbentartása és kezelése is a nótáriusok munkakörébe tartozott. A felelősség ezzel kapcsolatban az első vagy ordinárius nótáriust terhelte. Munkaköri beosztásukat egyébként a kerületek szabták meg.

A jegyzők kinevezése meghatározatlan időre szólt, s rendszerint azért szűnt meg, mert máshol jobban fizetett álláshoz jutottak. Kivételként elő-

fordult olyan eset is, amikor a lakosság kérésére csapták el a hivatalban levő nótáriust.

1770-ben a lakosság a tanács házába betódulva Taját András nótáriust, mint káromkodót és a helység javaival rosszul gazdálkodót elcsapta, "... egész lakosok minden hivatalyától megfosztjuk lakosnak sem hadgyuk soha többé, alá is út, felis út, akár mere tetzik mennyen Isten hirivel"⁵. E kivételes intézkedés bizonyára összefügg azzal, hogy a nem nagy közkedveltségnek örvendő nótárius 1770. március 17-én, amikor a másodbírói hivatalt kettéválasztva létrehozták az első perceptori hivatalt, vállalta a perceptorságot. A lakosok ezért ennek megakadályozására április 14-én elzavarták a még nótárius Taját András.

A nevezetes incidens után a nádor elrendelte, hogy a főkapitány jóváhagyása nélkül nótáriust fogadni nem szabad, 1775-től az elbocsátást is főkapitányi engedélyhez kötötte. Előfordult, hogy tiszteletbeli nótáriust is választottak, ehhez is szükség volt a főkapitány jóváhagyására.

A tanács nevezte ki az orvost, a bábát és a tanítókat. Valamennyi állást pályázat útján töltötték be, figyelembe véve a helyi származást és a szak-képzettséget. Kinevezett tisztségviselő volt a katonai komisszárius is.

A jászkun jogviszonyokból eredően Kiskunfélegyháza is gyakorolta a kegyúri jogot, ezért a tanács hozzájárulásával lehetett kántort alkalmazni, plébánost kinevezni, az egyházugazdát, vagy más néven a templompénztár kezelőjét pedig a szenátorok közül választották.

A városi alkalmazottak harmadik csoportját a szegődményesek alkották. Ők meghatározott bérért és természetbeni juttatásért, - ami lehetett élelem, ruházat vagy lakás - végezték munkájukat. Ebbe a csoportba tartoztak a kocsisok, a város gazdasszonya, kovácsa, molnárja. Szegődményesként a tanács alkalmazta a különböző pásztorokat, csőszöket és a rendészet néhány alkalmazottját: a strázsákat, tornyosokat, vakterokat, a pusztagazdát, hegybíró, koldusbíró. Munkakörüket és bérüket a tanács határozta meg, s azt évenként a konvenciós levélben rögzítették. A szegődményesek mindenkor választott tisztségviselő felügyelete alatt álltak, közvetlen kapcsolatuk a tanáccsal csak kivételes esetben, rendszerint magánügyben volt.

II. RENDÉSZETI IGAZGATÁS

A rendészeti igazgatásban is megfigyelhető, hogy 1774 után a feladatot

ellátó apparátus jóval népesebb, mint a korábbi időszakban, s maga a hivatalsszervezet is sokkal differenciáltabb. Az, hogy a rendészeti igazgatás olyan mértékű fejlődést és differenciáltságot ért el, amilyen Félegyházán kimutatható, szükségszerű következménye a helység lendületes fejlődésének. 1743-ban 219 telepes család élt Félegyházán, 1774-ben pedig már a Kiskun Kerület legnépesebb városa volt. A megváltott és bérelt pusztákkal a határterülete is többszörösére növekedett az 1743. évinek. Ahhoz, hogy a nagy területű, népes mezővárosban is megfelelő legyen a közbiztonság, hogy a közösség életét szabályozó rendelkezéseket a lakosokkal megtartassák, s az azt megszegőket megfenyíthessék, hatékony rendészeti igazgatási szervezetet kellett kialakítani. Kiskunfélegyháza rendészeti igazgatása és szervezete hasonlott a kerület többi helységéhez, az alkalmazottak számát és konkrét feladatait viszont a helyi igények és körülmények alakították ki. A szervezet összetételét, működési területét, s az egyes tisztségek létrehozásának idejét a mellékelt táblázatokon mutatjuk be.

III. JOGSZOLGÁLTATÁS

A helyi önkormányzat a szabályalkotás és a végrehajtás mellett a jogszolgáltatást is magába foglalta.

Az 1745-ben Mária Terézia által kiadott szabadságlevél első pontja rögzítette, hogy a nádoron, annak kapitányán és a nép kebeléből választott bírákon kívül senki a jászok és kunok ellen intézett perekben ne ítélhessen, kivéve az egyházi és határvillongási pereket, vagy ha a per olyan jószágok iránt folyik, melyeket a kerületeken kívül bírnak. Ilyen kivételt jelentett az is, ha valaki a kerületeken kívül kriminális vétket követett el, és a helyszínen megfogták. A három kerület a nádori főkapitány elnöksége alatt pallosjoggal rendelkezett, fenntartva a fellebbezés lehetőségét a nádorhoz, vagy a helytartóhoz, ezek nemléte esetén a Kúriához.

A kunok legfőbb bírója a nádor volt. A bíraskodásnál érvényesült a fellebbezés hármas tagozódása. Büntető perekben az első fokot az egyes kerületek törvényszéke jelentette, melyet esetenként a kerület más-más helységében tartottak. Második fok a hármaskerület közgyűlésén tartott törvényszék, harmadik fok pedig maga a nádor volt.

A polgári perek esetében az elsőfokú bíróság a tanács törvényszéke, másodfokú a kerületi, harmadfokú pedig a hármaskerületi törvényszék volt, fenn-

tartva itt is a nádor legfőbb bírói jogát.

A helységek kisebb tömlöcöket is fenntartottak, a bíróságok által elítélt rabok azonban az egyes kerületek tömlöceibe kerültek. Kiskunfélegyházán 1753-tól működött a kerületek rabítélő széke és a kerületi tömlöc.

A tanácstörvényszék működéséről a fond ismertetésénél szólnunk.

J E G Y Z E T

- 1 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 1.p. 9.
- 2 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 1.p. 48-49.
- 3 BKML - Kkfháza lt. Prot. Pol. 7.p. 38.
- 4 Bánkiné Molnár Erzsébet: Bírák és választásuk a Kiskunságban a redemptiotól a szabadságharcig = Levéltári Szemle 1981. 2-3.sz. 295-303.
- 5 BKML - Kkfháza lt. Tanácsi iratok. L 27 Cs 4 Sz 76.

IV. KISKUNFÉLEGYHÁZA VÁROS LEVÉLTÁRA 1744-1848.

IV. 1. A város feudális kori levéltára, levéltári rendszere

Az 1743-ban újraterelített helység kezdettől gondot fordított jogbiztosító és történeti értékű iratainak megőrzésére. Az iratokat egy e célra készített almáriumban, majd külön helyiségben őrizték.

Az archívum kezelése a nótárius, 1750-től a nótáriusok feladata volt. A felelős kezelő mindenkor az első vagy ordinárius nótárius volt.

1800-ig a nótáriusok tematikus csoportosítást alkalmaztak, s az azonos témához tartozó iratokat igyekeztek az archívumon belül lehetőleg egymás után elhelyezni, pl. szerződések, kérelmek, határviták, stb. Az egyes iratokra a raktári helyet meghatározó jelzeteket vezettek. Feltüntették tehát a tároló egység számjelét, az esetleg szekrény vagy láda, azon belül polc vagy fiók, esetleg zsák, majd az iratcsomó s végül az egyes irat számjelét. Tehát minden iraton vagy esetleg egy ügyszámhoz tartozó irategyüttesen három vagy négy számjel található a tároló eszköz latin nevének rövidítésével.

Pl. Lad. 24. Caps. 10 Fasc. 5 N^o1

Arc. 20. Fasc. 4 N° 2

Az így jelzetelt anyagról tárgyak szerint mutatót készítettek.

1800-tól a korábbi jelzésrendszert megtartották, de bizonyára a helyiség szűk volta miatt már nem tudták következetesen továbbvinni az elődök elképzelését. Az egy tárgykörbe tartozó iratok nem kerültek egymás mellé. A korábbi rendezési és tárolási elvből csupán annyi maradt meg, hogy az egyes iratokra, amelyek most már tematikai összefüggés nélkül követték egymást, az elhelyezés szerinti számjelzéseket felírták.

1882-ben Honthy László visszamenőleg az egész levéltári anyagról készített darabszintű személyi és tárgyi mutatókat, amelyek ma is kiválóan használhatók.

1885-ben selejtezést végeztek, a selejtező bizottságban azonban a levéltár szakmai-történeti szempontjait senki nem képviselte. A selejtezés szakszerűtlensége komoly károkat okozott. Kiselejtezték XVIII. és XIX. századi adókönyveket, összeírásokat, népszámlálási iratokat, birtokváltozási kimutatókat, stb.

Kiskunfélegyháza levéltárának többségét 1944-ben a volt Kiskun Kapitányság, akkor múzeum, épületének pincéjébe szállították, hogy megóvják a háború okozta károsodástól. A gondoskodás eredményeként az iratok megmaradtak,

jelentős hiányok sem keletkeztek, egykori rendjük viszont a szállítások következtében felbomlott. Az eredeti rendszer visszaállítását Szabó Sándor levéltáros végezte el.

IV. 2. A levéltári anyag segédletünkben kialakított rendszere

Mai levéltárrendezési elveinknek nem felel meg a fentiekben leírt mechanikus elrendezés, hiszen nem teszi lehetővé a szerves fondokra bontást, a proveniencia elvének alkalmazását. Az egy személy vagy szerv működése során keletkezett iratok egy fondba tartoznak. Kiskunfélegyháza 1848 előtt keletkezett levéltári anyagában az egy fondba tartozó iratok az eredeti rend megbontása nélkül nem csoportosíthatók. Az eredeti rend megbontása viszont a meglévő mutatókönyvek használhatatlanná válását eredményezné, holott ezek a kutatói gyakorlatban igen jól használhatók és kedveltek.

Ahhoz, hogy levéltári anyagunkat a mai levéltári elveknek és igényeknek megfelelően tárhassuk a kutatók elé, úgy kellett elvégeznünk a fondokra, állagokra és sorozatokra bontást, hogy az iratok eredeti levéltári és egyben raktári helyét ne bontsuk meg. A munka első fázisában ezért a teljes feudáliskori anyagot kicéduláztuk. A cédulázást csomónként, szükség esetén - amikor egy csomó több fondba vagy állagba tartozó iratot tartalmazott - egyes iratonként is elvégeztük. Második fázisként a cédulák alapján elkészítettük a levéltári anyag tagolását, harmadik fázisban pedig elkészült jelen segédletünk.

A segédlet célja, hogy fondképzők szerint mutassa be a levéltári dokumentumokat. A kutató így megtudhatja, milyen fondok és állagok milyen mennyiségben találhatók levéltárunkban. Tájékozódhat arról, hogy egyes állagokon belül az irattípusok milyen évkörökből vannak meg, milyen tárolási egységben és raktári számon találhatók. Nem célunk viszont az egyes iratok helyének megmutatása, az továbbra is a már meglévő mutatókönyvek segítségével állapítható meg. E segédlet használata alapvető közigazgatás-történeti ismereteket kíván, ezeket a bevezető tanulmány tartalmazza.

Az egyes fondok előtt a fondképző hivatal történetét, a tisztségviselők feladatkörét, annak változásait mutatjuk be, utalva a működésük során keletkezett iratok forrásértékére, a belőlük nyerhető ismeretek és adatok körére.

A bevezetőket követő jegyzék első oszlopában a tárolási egység szerinti mennyiséget tüntettük fel, pl. 17 doboz, vagy 3 kötet. A második oszlop

tartalmazza az iratsoport megnevezését, mely egyben a tárgyra is utal, sok esetben teljesen fedi azt. A megnevezés alatt feltüntettük, hogy ténylegesen melyik évekből található milyen raktári egységben. Itt a zárójelben közölt számok a tároló dobozok raktári számát jelölik. Pl.

Városgazdai számadások

1790-1792. /21-22/, 1795-1798. /3-2/,

1800. /12/

A harmadik oszlop az iratok teljes évkörét jelzi a hiányok feltüntetése nélkül, tehát a legkorábbi és a legkésőbbi irat keletkezési évét.

A kutató a segédlet alapján a zárójelben feltüntetett raktári egységek számának megadásával közvetlenül kérhet anyagot. E mellett, miután tájékozódott a keresett dokumentumok létezéséről, használhatja a tematikus mutatót, mely a közigazgatási iratokat tartalmazza 1800-ig, valamint a betűrendes személyi és tárgyi mutatókat, melyek 1743-tól a teljes levéltári anyagot tartalmazzák. E segédletek mellett továbbra is a gyors tájékozódást segíti fondjegyzékünk.

Jelen segédletünkben az alábbi tagolódást alakítottuk ki:

1. Legtágabb egység a fond, mely az egy szerv által létrehozott iratokat tartalmazza:

V. 101. Kiskunfélegyháza város tanácsának iratai

2. A fondon belül állagokat alakítottunk ki. Egy-egy állag a fondon belül olyan önálló rész, mely tárgyát, jelzetrendszerét és segédleteit tekintve elkülöníthető.

V. 101. A. Tanácsi jegyzőkönyvek

V. 101. B. Közigazgatási iratok

V. 101. C. Körlevelek, hirdetések

V. 101. D. Összeírások stb.

Természetesen nem szükségszerű minden fondot állagokra tagolni, a kisebb fondoknál ez nem is valósítható meg. Állagtalan fond pl. a borbíró fondja.

3. Az állagokon belül további tagolást a sorozatok kialakításával valósítottuk meg. Ezeket az azonos tartalmi vagy formai jegyek alapján hoztuk létre.

V. 101. B. Kiskunfélegyháza város tanácsának közigazgatási iratai

1. sorozat: Instantiák /kérelmek/

2. sorozat: Metalis akták /határperek, határjárások/

3. sorozat: Missilisek /levelek/

stb.

4. A sorozatokon belül is előfordulnak kisebb tárgyi egységek pl. "instruc-

tiók" vagy "relatiók" a közigazgatási iratok között. Minden fond esetében nem lehetett ilyen részletes tagolást alkalmazni, de ahol az iratok természete és egykori levéltári rendszere lehetővé tette, igyekeztünk a tárgyi egységek szintjéig megmutatni a fondok szerkezetét.

KISKUNFÉLEGYHÁZA FEUDÁLIS KORI LEVÉLTÁRÁNAK ISMERTETŐ LELTÁRA

V. 101. KISKUNFÉLEGYHÁZA VÁROS TANÁCSÁNAK IRATAI 1735-1848.

21,20 ifm

Az igazgatás legfontosabb testületi szerve a tanács volt, mely politikai, gazdasági és jogszolgáltatási feladatokat végzett.

Az egyes ügyköröket a tanács választott tagjai, a szenátorok látták el, de az ügyekben hozott határozatok minden esetben testületi döntés eredményeként születtek meg. A testület utasíthatta a referens szenátort a körülmények részletesebb feltárására, esetleg a döntés előtt az előadó mellett külön deputátust is küldhetett ki az ügy kivizsgálására, s arról jelentéstételre. A tanács üléseit a település első éveiben rendszertelenül tartotta, később a Jászkun Kerület rendeletére havonta legalább két alkalommal ülésezniük kellett, de ha az ügyek felszaporodtak, gyakrabban is.

A fond levéltári tagolásában az alábbi rendszert alakítottuk ki:

- V. 101. A. Tanácsülési jegyzőkönyvek
- V. 101. B. Közigazgatási iratok
- V. 101. C. Körlevelek, hirdetések
- V. 101. D. Összeírások
- V. 101. E. Örökvallások
- V. 101. F. Templom számadásai
- V. 101. G. Tanácstörvényszéki iratok
- V. 101. H. Sópénztár iratai
- V. 101. I. Militaris acták
- V. 101. J. Árvák iratai
- V. 101. K. Kórház számadásai

Az iratok fizikai állapotáról s a részletes szervezeti tudhivalókról, a forrásértékről az egyes állagoknál szólunk.

V. 101. A TANÁCSÜLÉSI JEGYZŐKÖNYVEK 1746-1848.

2,30 ifm

25 kötet	Protocollum politicum 1746-1767. /I./, 1762-1770. /II./, 1770-1848. /III-XXV./	1746-1848.
9 doboz	Protocollum politicum pizskozatai 1754-1775. /187./, 1773. /187./, 1780- 1782. /151./, 1782-1789. /146./, 1785- 1786. /151./, 1786-1792. /152./, 1803. /150./, 1804-1811. /152./, 1810, 1815, 1816, 1818, 1820. /153./, 1819. /147./, 1821-1824. /153./, 1825. /146./, 1826- 1831. /147./, 1832-1836. /148./, 1837- 1843. /149./	1754-1843.
2 lap	Szavazójogú polgárok feljegyzése /150./	1824.
1 csomó	Választási összeírás /150./	1848.

Kiskunfélegyháza város tanácsa üléseiről 1746. augusztus 23-tól vezetett jegyzőkönyvet. 1796-ig a jegyzőkönyvi bejegyzések között, a magyar nyelven írt többség mellett, latinul írottak is találhatóak, 1796-tól csak a közigazgatásban meghonosodott latin kifejezéseket használták, a jegyzőkönyveket egyébként magyar nyelven vezették. A dátumok jelölése a latinnak megfelelően történt, a hónapok nevét sokszor számjeggyel helyettesítve. 1834-1836-ig az egyházi ünnepek szerinti hónapneveket használták.

Valamennyi a tanács előtt tárgyalta ügyet beírták a jegyzőkönyvbe. A XVIII. században a protocollum politicumban vezették a bírászkodási ügyeket is.

Valamennyi jegyzőkönyv fizikai állapota jó, a tisztázatokat bekötötték, a pizskozatok fűzve, dobozokban találhatóak.

Az állag forrásértéke kiemelkedő, a város történetének minden területéhez szükséges a kutatása. Csak itt találhatóak adatok a helyi választásokról,

valamint a közigazgatási iratok egy részének elpusztulása miatt sok fontos gazdasági és a lakosságot érintő politikai döntésről is.

A második jegyzőkönyv első 146 lapját az egykori nótárius kétszer tisztázta le, ezért az I. protocollumban és a II. protocollumban is szerepel ugyanaz a 146 lap.

V. 101. B KÖZIGAZGATÁSI IRATOK 1735-1848.

9,05 ifm

1. Contractusok, árendák

2 doboz Contractusok, qietantiák 1746-1812.
/Szerződések, nyugták/
1746-1748. /56./ /124./, 1755-1775.
/126./, 1778-1794. /126./, 1801-1812.
/126./

3 doboz Páka puszta bérletével kapcsolatos 1752-1846.
iratok
1752-1792. /57./, 1821-1822. /54./,
1830-1831. /54./, 1845-1846. /44./,

3 doboz Boltok, kocsmák, vadászat bérlete 1767-1793.
1767-1787. /73./, 1785. /75./, 1788.
/75./, 1791-1793. /75./

2. Metalis acták

1 doboz Határ- megállapítások 1752-1810.
/111./

2 doboz Határpererek 1748-1766.
1748-1758. /110./, 1758-1766. /111./

3. Instantiák

4 doboz Instantiák /kérelmek/ a tanácsshoz, 1758-1794.

a kiskun és jászkun kapitányhoz
1758-1780. /97./, 1754-1768. /97./,
1758-1783. /97./, 1757-1783. /98./,
1759-1772. /98./, 1767-1774. /97./,
1769-1781. /96./, 1770-1785. /98./,
1771-1779. /98./, 1776-1792. /99./,
1782-1785. /98./, 1793-1794. /100./

4. Végrendeletek

3 doboz Testamentumok /végrendeletek/ 1765-1840.
1765-1770. /83./, 1777-1783. /83./,
1779-1799. /83, 63./, 1789-1794.
/83./, 1800-1807. /84./, 1808-1815.
/84./, 1814-1820. /84./, 1840. /84./

5. Táblázatos kimutatások

2 doboz Kimutatások az árvákról, termésről 1768-1799.
állatokról, hidakról, utakról, koldusokról
1768-1786. /53./, 1770-1784. /53./,
1787-1799. /54./

6. Missilisek

6 doboz A tanácshoz érkezett levelek 1745-1823.
1745-1762. /102./, 1765-1770.
/103./, 1770-1776. /104./, 1777-
1782. /105./, 1784-1788. /106./,
1791-1823. /107./

7. Vegyes közigazgatási iratok

55 doboz A tanács előtt tárgyalt közigazgatási 1735-1848.
ügyek iratai
1735-1769. /122./, 1752-1848. /186./,
1757-1774. /123./, 1774-1793. /124./,

1793-1799. /125./, 1779-1807. /125./,
 1789-1802. /70./, 1801-1803. /126./,
 1801-1806. /70./, 1803-1805. /127./,
 1806-1808. /128./, 1807-1810. /71./,
 1809-1811. /128./, 1806-1816. /129./,
 1813-1815. /89./, 1817. /72./, 1814-
 1816. /90./, 1815-1818. /130./, 1820.
 /130./, 1818-1820. /66./, 1801. /54./,
 1819-1820. /127./, 1821. /67./, 1821-
 1835. /54./, 1823-1824. /67./, 1820-
 1825. /131./, 1824. /127./, 1824-
 1825. /68./, 1825-1826. /69./, 1822-
 1823. /132./, 1825-1826. /132./,
 1827. /57./, 1827-1828. /58./, 1827-
 1828. /133./, 1828-1830. /134./,
 1829-1830. /59./, 1830. /60./, 1830-1833.
 /135./, 1831. /61./, 1831-1832. /62./, 1833.
 /63./, 1834. /64./, 1835-1836. /65./, 1834-
 1836. /136./, 1836. /48./, 1836-1838.
 /137./, 1837. /49./, 1838. /100./, 1839.
 /101./, 1838-1840. /138./, 1840. /85./,
 1841. /49./, 1841-1842. /50./, 1842. /51./,
 1843. /52./, 1840-1841. /139./, 1843. /139./,
 /150./, 1843-1845. /140./, 1844. /42./,
 1844-1845. /43./, 1845-1846. /43./, 1846-
 1847. /44./, 1847./45, 60./, 1846-1848.
 /141./, 1847-1848. /61./, 1848. /142, 126./

2 doboz	Redempcióval kapcsolatos iratok 1745-1792. /57./, 1762-1773. /159./	1745-1792.
1 doboz	Instruciók /57./	1776-1784.
2 kötet	Liber Fundi /földkönyv/ 1745-1756. /L.1./ 1764-1779. /L.2./	1745-1772. /79/

1 kötet	Betáblázások jegyzőkönyve /L.3./	1842-1848. /51/
1 kötet	Betáblázások mutatója /M.8./	1831-1840.
7 kötet	Közigazgatási iratok és jegyzőkönyvek mutatója	1737-1848-1854.
	Témák mutatója 1737-1800. /M.1./	
	Személyi mutatók 1746-1800. /M.2./ 1801-1834. /M.4./ 1834-1854. /M.6./	
	Tárgyi mutatók 1746-1800. /M.2./ 1801-1834. /M.5./ 1834-1854. /M.7./	

A közigazgatási iratok a tanácsi ügyintézés során keletkeztek. A kialakított sorozatok egy-egy téma iratait tartalmazzák, s részben a XVIII. századi iratkezelést követik.

Az 1-es sorozat tartalmazza a kocsmák, mészárszékek, vadászat és a boltok bérbeadásával kapcsolatos egyezségeket. Itt található az új vendégfogadók építésével kapcsolatos iratok is.

A 2-es sorozat tartalmazza a tanácshoz, a közgyűléshez, a kerületi törvényszékhez, valamint a kapitányokhoz benyújtott kérelmeket. Ezeket a magasabb fórumok minden esetben visszatették elintézésre a tanácshoz. Az instantiák hátiratán szerepelnek a végrehajtás iránt adott utasítások, s esetenként az elintézés módja is. Találhatók itt házhely iránti kérelmek, mások megbüntetésének kérése, álláskérelmek és örökséggel kapcsolatos kérelmek.

A 3-as sorozatban a leveleket találjuk évenkénti csomókban, magyar, latin és német nyelven. Jelentős forrás lehet a mindennapi életet megismerni vágyók számára. Itt sorakoznak a máshol tanuló diákok levelei, a tanácshoz

adóssági, állatlopási, eladási vagy vételi ügyben írt levelek, a lakosok be- és kiköltözésével kapcsolatos levelek, valamint a környező helységek határsértési figyelmeztetései. A pecsétek között sok az ép, XVIII. századi és korábbi helységpecsét.

A 4-es sorozat iratai többnyire latin nyelvűek, de van köztük két nyelvű és csak magyar nyelven írott is. A címben felsorolt táblázatokon kívül különféle lajstromokat is tartalmaz, valamint összeírásokat és a pásztorokról, a termésről, koldusokról; itt találhatóak a lélekösszeírások és az új telepések kimutatásai is. A metális acták latin és magyar nyelvűek, a határpereket és a határ-megállapítással kapcsolatos iratokat, a határjárások leírását, és a tanúkihallgatásokat tartalmazzák.

A 6. sorozatba tartozó végrendeletek nyelve latin vagy magyar. Különösen a gazdaságtörténeti kutatás számára értékes forráscsoport, de a néprajz számára is sok adattal szolgálhat az egykori tárgyi kultúráról.

Az utolsó, a 7-es sorozatba tartozó iratok többsége a XIX. századból származó, a tanács által elintézett, vagy a tanács előtt felolvasott ügyeket tartalmaz. Megtalálhatók itt az előző hat sorozatban felsoroltak XIX. századi változatai, a katonatartással és az árvákkal kapcsolatos iratok egy része, melyeket az egykori rendszer teljes felborítása nélkül nem lehetett különválasztani. Elhelyeztek ide kisebb kihágási ügyeket, lopási, osztályos, adóssági és zálogos periratokat, tanúkihallgatási jegyzőkönyveket. E sorozatban vannak lakosi felvétel és a céhbe való felvétel iránti folyamodványok, a közösséget érintő intézkedések, határozatok, a tisztviselők, tanítók, lelkészek és orvos kinevezésére vonatkozó iratok, a tanácsnokok különféle ügyekről tett jelentései. Az iratcsoport szorosan kapcsolódik a tanács jegyzőkönyveihez.

A közigazgatási iratok csomókban, a csomók dobozokban vannak elhelyezve. Fizikai állapotuk általában jó, kivéve az 1806, 1809, 1810, 1814, 1815, 1816, 1820, 1821, 1824, 1825, 1828, 1829, 1830, 1831, 1833, 1836 és az 1846-48. évekből néhány csomót, melyek a fertőtlenítés ellenére, a korábbi penészedés miatt nehezen olvashatók.

V. 101. C. KÖRLEVELEK, HIRDETÉSEK 1748-1848.

1,77 ifm

23 kötet

Protocollum currentialium /Kölevelek
jegyzőkönyve/

1749-1848.

1749-1757. /T.I./, 1757-1762. /T.II./,
 1762-1766. /T.III./, 1766-1770. /T.IV./,
 1770-1773. /T.V./, 1773-1775. /T.VI./,
 1776-1779. /T.VII./, 1780-1781. /T.VIII./,
 1781-1782. /T.IX./, 1782-1783. /T.X./,
 1783-1784. /T.XI./, 1784-1785. /T.XII./,
 1785. /T.XIII./, 1785-1786. /T.XIV./,
 1786-1787. /T.XV./, 1787. /T. XVI./,
 1789. /T.XVIII./, 1789-1791. /T.XVIII./
 1792-1793. /T.XIX./, 1794-1795. /T.XX./,
 1798-1800. /T.XXI./, 1800-1801. /T.XXII./,
 1803-1804. /T.XXIII./, 1805. /T.XXIV./,
 1806-1807. /T.XXV./, 1808. /T.XXVIII./,
 1832-1835. /T.XXVI./, 1836-1840.
 /T.XXVII./, 1845-1848. /T.XXIX./

7 doboz	Körlevelek, a felsőbb hatóságok rendeletei 1760-1765. /154./, 1776-1780. /154./, 1791-1792. /154./, 1802, 1813. /154./, 1814. /54./, 1823./154./, 1815-1820. /55./, 1818-1823. /184./, 1821. /153./, 1822-1831. /56./, 1841. /155./	1760-1841.
2 kötet	Névmutató a körlevelek jegyzőkönyvéhez 1748-1800. /M.9./, 1800-1837. /M.10./	1748-1837.
2 kötet	Tárgymutató a körlevelek jegyzőkönyvéhez 1748-1800. /M.11./, 1800-1837, /M.12./	1748-1837.
5 füzet	Hirdetések jegyzőkönyve 1785-1786, /124./, 1823-1845. /150./	1785-1845.

A körlevelek a Jéscsun Kerület és a Kiskun Kerület rendelkezéseit, utasításait és az általuk közvetített felsőbb utasításokat tartalmazzák. Az elnevezés onnan ered, hogy ezeket a leveleket valamennyi kerületi helységbe továbbküldték. Az egyes tanácsüléseken felolvasták és megtették a szükséges

intézkedést, magát a levelet pedig jegyzőkönyvbe kötötték, illetve 1770-től bemásolták. Jelenleg 1760-tól megtalálhatók a körlevelek jegyzőkönyvének bekötött példányai is. A bekötöttek közül hiányzik a jegyzőkönyv 1808-1832-ig és 1840-1845-ig, viszont a bekötetlen anyagban megtalálható az 1813, 1814, 1816-1823., 1815-1820., 1821., és 1822-1831. terjedő csomó, ami részben pótolja a hiányt.

A hirdetési jegyzőkönyvek a helyi hirdetéseket tartalmazzák, kutatásuk csak átlapozással lehetséges.

V. 101. D. ÖSSZEÍRÁSOK 1745-1848.

1,80 ifm

1. Országos összeírások

26 füzet   Dicalis összeírások   1745-1848.

1745. /K1.R1./, 1751. /K11.R.1./,
1752-1753. /K277,R122./, 1753.
/K15.R1./, 1753-1754. /K17.R1./,
1754-1755. /K16.R1./, 1755-1756.
/K18.R1./, 1756-1757. /K2.R1./
1756-1757. /K19.R1./, 1757-1758.
/K20.R1./, 1758-1759. /K21.R1./,
1759-1760. /K22.R1./, 1760-1761.
/K24.R1./, 1761-1762. /K26.R1./,
1763-1764. /K28.R1./, 1764-1765.
/K29.R1./, 1765-1766. /K30.R1./,
1765-1766. /K31.R1./, 1766-1767.
/K32.R1./, 1767-1768. /K33.R1./,
1768-1769. /K34.R1./, 1848. /K205.
R155./

13 füzet   Adókvetési-, beszédési- és adóhátralék-   1759-1848.
nyilvántartás háztartásonkénti jegyzékei

1759. /K271.R122./, 1759-1760.
/K273.R122./, 1792. /K121.Röl/,
1797. /K.144.R42./, 1797. /K145.R42./,
1808. /K323.R71./, 1809. /K322.R71./,

1831. /K353.R138./, 1836-1837. /K358.
R138./, 1845-1846. /K380.R138./, 1847-
1848. /K268.R137./

2. Városi összeírások

1 füzet	Állami adóösszeírás 1770-1771. /K387.Röl./	1770-1771.
4 füzet	Városi szükségletek fedezésére kivetett adó összeírásai 1846-1847. /K265.R156./	1846-1847.
1 füzet	Terrágium és szőlótaxa beszedő lajstroma 1810-1812. /K366.R37./	1810-1812.
1 füzet	Úrbéri összeírás 1763-1764. /K4.R1./	1763-1764.
2 füzet	Örökválttság-összeírás 1762-1778. /K42.R40./ 1764-1765. /K45.R40./	1762-1778.
16 füzet	Állatok összeírásai 1750-1756. /K276.R122./, 1758-1759. /K269.R122./, 1806. /K300.R128./, 1834. /K355.R138./, 1836-1837. /K360.R138./	1750-1844.
4 füzet	II. József kori kataszteri felmérés iratai 1787. /K288.R124./	1787.
5 füzet	Házak és belső telkek telekkönyvei és összeírásai 1785. /K286.R124./, 1821-1822. /K240. Röl./, 1838-1839. /K238.Röl./, 1840- 1841. /K239-Röl./, 1847-1848. /K241.Röl./	1785-1848.

6 füzet Szántók, szőlők, rétek, majorok, legelők, 1758-1840.
kertek, erdők, telekkönyvei és összeírásai
1758. /K3.R1./, 1759-1760. /K274.R122./,
1760. /K275.R122./, 1791. /K117.Röl./,
1800. /K154.R42./, 1804. /K297.R127./,
1837-1840. /K242.Röl./

2.1. Haszonbérek és rájuk kivetett bérleti összegek összeírásai

36 füzet Földosztó lajstromok 1753-1848/1855/
1753. /K279.R122./, 1791. /K118.Röl./,
1791. /K133.Röl./, 1793-1794. /K316.
R132./, 1795-1801. /K318.R132./, 1798.
/K292.R125./, 1804-1805. /K348.R132./,
1806. /K359.R132./, 1807-1808. /K326.
R71./, 1808-1809. /K321.R71./, 1809-
1810. /K324.R71./, 1816-1817. /K325.
R71./, 1817. /K328.R71./, 1817. /K331.
R66./, 1818. /K322.R66./, 1818. /K340
R66./, 1820. /K336.R66./, 1820. /K338.
R67./, 1820-1821. /K343.R68./, 1825.
/K337.R66./, 1825. /K350.R132./, 1828-
1829. /K365.R61./, 1833-1834. /K352.
R65./, 1846-1855. /K384.R141./

32 füzet Ferencszállási nyilasok osztó lajstroma 1785-1848.
1785. /K83.R41./, 1786. /K86.R41./,
1787. /K254.R132./, 1788. /K103.R41./,
1791. /K120.Röl./, 1792. /K202.Röl./,
1793. /K127.Röl./, 1795. /K147.R42./,
1795. /K138.R42./, 1796. /K141.R42./,
1805. /K302.R127./, 1811. /K256.R40./,
1827-1828. /K243.R132./, 1828-1829.
/K244.R132./, 1829-1930. /K245.R132./,
1831. /K246.R132./, 1832. /K247.R132./,
1834. /K197.R130./, 1836. /K255.R132./,
1837. /K248.R132./, 1838. /K249.R132./

1839. /K195.R130./, 1840. /K196.R130./,
1841. /K250.R132./, 1843. /K251.R132./,
1844. /K252.R132./, 1846. /K253.R132./,
1847. /K260.R156./, 1847. /K385.R141./,
1847. /K386.R141./, 1848. /K261.R156./

- 17 füzet Kömpöcz osztó lajstromai 1802-1846.
1802-1827 /K319.R132./, 1817.
/K327.R71./, 1821. /K342.R67./,
1830. /K314.R134./, 1830. /K310.
R132./, 1834. /K351.R64./, 1834.
/K354.R138./, 1837. /K361.R138./,
1846. /K381.R138./
- 4 füzet Galambos osztó lajstromai 1778-1804.
1778. /K78.R41./, 1792. /K122.
Röl./, 1800. /K153.R42./, 1804.
/K298.R127./
- 3 füzet Dinnyeföld osztó lajstromai 1785-1846.
1785. /K80.R41./, 1786. /K85.
R41./, 1846. /K383.R171./
- 3 füzet Szanki kaszálók osztó lajstromai 1819-1820.
1819. /K333.R66./, 1819.
/K339.R66./, 1820. /K378. Röl./
- 1 füzet Péteri osztó lajstroma 1826.
1826. /K344.R69./

2.2. Városi nyilvántartások

- 22 füzet Házak és lakosok lajstromai 1762-1845.
1762-1778, /K41.R40./, /K43.
R40./, 1762-1763. /K44.R40./,
1765-1766. /K46.R40./, 1774-
1775. /K50.R40./, 1783-1784.

/K59.R40./, 1785. /K82.R41./,
 1789. /K114.R41./, 1790-1791.
 /K119.R61./, 1791-1792. /K125.
 R61./, 1793-1794. /K132.R42./,
 1794-1795. /K137.R42./, 1795-
 1796. /K140.R42./, 1804. /K299.
 R127./, 1807-1808. /K237.R61./, 1810.
 /K306.R128./, 1810-1811. /K305.R128./,
 1816-1817./K171.R61./, 1817-1818.
 /K311.R130./, 1818-1819. /K157.R61./,
 1820-1821. /K158.R61./, 1823-1824.
 /K159.R61./, 1825-1826. /K160.R61./,
 1829-1830. /K161.R61./, 1837-1838.
 /K163.R61./, 1843-1844. /K165.R61./,
 1844-1845. /K5.R61./

1 füzet	Serviensek összeírása 1769-1770. /K48.R40./	1769-1770.
1 füzet	Putriban lakók lajstroma 1835. /K364.R64./	1835.
	2.3. Jogi és vagyoni helyzet szerinti csoportok	
2 füzet	Zsellérek és lakók összeírásai 1763-1764. /K4.R1./, 1764-1765. /K45.R40./	1763-1765.
4 füzet	Koldusok és szűkölködők 1791. /K116.R61./, 1794. /K133. R42./, 1799. /K51.R42./	1791-1799.
4 füzet	1848. évi választói névjegyzék 1848. /K266.R134./	1848.
2 füzet	Városi tisztségviselők és alkalmazottak	1787-1820.

1787-1788. /K104.R41./, 1792-
1793. /K128.Röl./, 1819-1820.
/K379.Röl./

1 füzet	Pálinkaüstöt tartó lakosok 1833. /K356.R138./	1833.
1 ív	Zsidók összeírása 1808. /K304.R128./	1808.
1 füzet	Idegenek összeírása 1808. /K303.R128./	1808.

Az összeírások nyelve latin és magyar. Az év feltüntetése mellett az összeírás katalógusszámát és raktári számát tüntettük fel. A katalógus külön-külön tartalmazza minden összeírás címét, rovatait, évkörét, levéltári jelzetét, a nyelvet és a terjedelmet. A jelen jegyzékben feltüntetett összeírások megtalálhatók a Bácskai Vera által összeállított: a területi levéltárakban található összeírásokról készült 3 kötetes jegyzékben is. A csoportosítást mi is a jegyzék szempontjai szerint végeztük.

V. 101. E. TEMPLOMPÉNZTÁR IRATAI 1743-1848. /49/55./

0,93 ífm

Templom számadásai	1743-1848/49./
1743-1782., 1771-1787., 1787-1794. /120./, 1784-1799. /1.köt.120./, 1795-1810. /121./, 1809-1816. /122./, 1816-1818. /66./, 1825-1826. /58./, 1827-1829. /60./, 1829-1832. /178./, 1832-1835. /180./, 1835-1836. /48./, 1839-1840. /50./, 1841-1843. /52./, 1836-1844. /179./, 1844-1845. /44./, 1845-1848. /49./180./	

Építendő új templom pénztárának
számadásai

1829-1848.

1829-1830. /177./, 1835-1836. /49./,
1838-1844. /177./, 1839-1840. /50./,
1844-1848. /178./

1 füzet   Ájtatos hagyományok lajstroma   1817-1855.
/L.4./

Az állagba tartozó iratok az új település legkorábban keletkezett iratai közé tartoznak. 1743-tól a ténylegesen még nem is létező templom számadásait, tehát az építéssel kapcsolatos számadásokat is tartalmazzák. A számadásokhoz csatolták a templom gondviselőjének kézikönyvét, nyugtákat, hagyaték-kivonatokat és magát a számadást. Mivel egy-egy dobozban csak 1-2 cm-es mennyiséget képeznek, a megtévesztés elkerülése végett nem jelöltük a dobozok összegezett számát.

V. 101. F. KÓRHÁZPÉNZTÁR IRATAI 1801-1848.

0,35 ifm

Számadások   1801-1848.
1801-1810. /121./, 1810-1814. /122./,
1831-1834. /174./, 1836-1837. /174./,
1837-1839. /175./, 1839-1840. /49./,
1840-1841. /51./, 1841-1844. /175./,
1844-1848. /49./176./

1828-ban hagyta jóvá a generális congregatio a kiskunfélegyházi ispotály építését, s az 1831-ben elkészült. Ettől az évtől a kórház pénzügyeinek kezelését teljesen elkülönítve végezték. A korábbi iratok főleg az építésre hagyományozott összegek kezelésére vonatkoznak. Ilyen hagyományok 1776-tól előfordultak, de mint kórház építésére szánt külön alapot csak 1801-től kezelték a többi pénztártól függetlenül.

A számadások tartalmazzák a vagyonelejtárt, a kiadásokat és bevételeket részletezve, valamint a tényleges számadást. A kórházra és az egészségügyre vonatkozó iratok találhatóak az V. 101. B. állagban is.

V. 101. G. SÓPÉNZTÁR IRATAI 1801-1848.

0,18 ifm

Sópénztár számadásai	1801-1848.
1801-1810. /121./, 1810-1814. /122./,	
1816-1817. /66./, 1825-1826. /58./,	
1826-1829. /59./, 1830-1831. /54./,	
1831-1837. /156./, 1837-1838. /157./,	
1840-1842. /51./, 1842-1843. /52./,	
1843-1844. /43./, 1845-1846. /44./,	
1846-1848. /49./157./	

A sóárulás joga, mint beneficium a várost illette. 1839-ben a Jászkun Kerület rendelettel kiterjesztette a jogot a redemptus lakosokra, Félegyházán azonban a kerületi rendelet ellenére a tanács kérésére a lakosok lemondtak a sóárulás jogáról, s az továbbra is a beneficiális jövedelmet gyarapította.

Az iratok között megtalálható a számadás, a sómérési kézikönyv, valamint a nyugták.

V. 101. H. A VÁROS TANÁCSA ELŐTT KÖTÖTT ADÁSVÉTELEK IRATAI

1776-1848./49/50./

1,75 ifm

1 kötet	Jegyzőkönyv a panaszokról és adásvételekről /124./	1776.
11 kötet	Protocollum actorum sollemnicum /Ünnepélyes tárgyak jegyzőkönyve/ 1817-1821. /1.k./, 1822-1824. /2.k./, 1825-1827. /3.k./, 1828-1830. /4.k./, 1831-1833. /5.k./, 1834-1836. /6.k./, 1837-1839. /7.k./, 1840-1842. /8.k./, 1843-1845. /9.k./, 1846-1847. /10.k./, 1848-1849. /11.k./	1817-1848/49.

2 kötet	Protocollum actorum solemnium személyi mutatói 1817-1836. /M.15./, 1837-1850. /M.16./	1817-1840/50.
2 kötet 1 füzet	Tanácsülésen tárgyalta sommás ügyek lajstroma 1819-1829. /L.9./, 1836-1846. /L.10./	1819-1846.
1 kötet	Örökítéseknel a kórház javára beszedett díjak lajstroma /L.11./	1826-1855.
7 doboz	Örökvallások 1817., 1819., 1820. /113./, 1821- 1826. /114./, 1827-1828. /115./, 1830-1831. /115./, 1833-1836. /116./, 1837-1838. /117./, 1839-1840. /111./, 1843-1846. /112./, 1846. /113./, 1848. /113./	1817-1848.

1816. december 8-i 1400. sz. nádori rendelet mondta ki, hogy a solemnis actusok jegyzőkönyve külön e célra tartott tanácsülésben készüljön. A rendelet szerint e jegyzőkönyvbe kerültek az adások, vételek, transactiok, protestatiok, contradictiok, s az ezekkel kapcsolatban intézkedő szenátorok jelentései.

A jegyzőkönyv egy példányát a helyi archívumba, egy példányát a jászkun kerületi archívumba kellett beadni. 1817 előtt az adásvételeket szintén a tanács előtt bonyolították, de nem vezettek róla külön jegyzőkönyvet, vagy a protocollum politicum tartalmazza az eseményt, vagy a panaszokkal együtt külön füzetbe írták. A jegyzőkönyv mellett az ügyek során keletkezett iratok is megmaradtak, ezekből külön sorozatot alkottunk. Az iratok a jegyzőkönyvi bejegyzéssel megegyezők, a rajtuk feltüntetett eredeti szám egyezik a jegyzőkönyvi bejegyzés számával. A mutató ezért a jegyzőkönyvekhez és az iratokhoz egyaránt használható.

A lajstromok sorszám szerint tartalmazzák az eladó vagy cserélő nevét, az eladott vagy elcserélt jószág megnevezését, az eladás napját, a vevő vagy cserélő nevét, az árát, és azt az összeget, melyet az ispotály kasszára

mintegy illetékként befizettek.

V. 101. I. KATONAI ÜGYEK IRATAI 1751-1848.

0,57 ifm

2 doboz	Katonai kiadások számadása 1751-1797. /109./, 1751-1778/79. /108./, 1757-1778. /108./, 1758- 1778/79. /108./, 1781. /108./	1751-1781.
1 csomó	Obsitok 1791-1844. /158./	1791-1844.
1 doboz	Vegyes katonai iratok	1789-1849.
+		
1 csomó	1799-1803. /110./, 1805-1810. /110./, 1825-1849. /422.cs./	
5 füzet	Katonatartással kapcsolatos lajstromok 1817. /184./, 1821. /184./, 1833-1835. /341.cs./, 1839. /359.cs./	1817-1839.
2 füzet	Katonaállítással kapcsolatos lajstromok	1778-1821.
+		
1 csomó	1778-1805. /158./, 1800. /155./, 1821. /158./	
5 füzet	Katonai elfogatok jegyzéke 1847-1848. /160./	1847-1848.

Az iratok nyelve vegyes, latin, magyar és német. A számadásokban feltüntették a város által kiszolgáltattott fa, gyertya, zab, széna és kenyér mennyiségét, a quartély elszámolását. A vegyes katonai iratok között vannak azok a levelek amelyekben a szolgálatbóli elbocsátásokat kérik, illetve a kérést teljesítik, a verbunkozások és az insurrenciók iratai. A lajstromok a szabadságolt katonák, a kiállított katonák, a katonáknak szállást adók, a kiadott élelmek és a katonakötelesek összeírásait tartalmazzák.

V. 101. J. A TANÁCS ÁRVAÜGYI IRATAI 1756-1848./1884./

0,94 ifm

4 doboz	Orphanalis acták /Árvaügyi iratok/ 1770-1801. /85./, 1730. /85./, 1730- 1736. /86./, 1790-1794. /86./, 1790- 1808. /87./, 1794-1809. /87./, 1797- 1799. /87./, 1802-1812. /88./	1770-1812.
1 kötet	Jegyzőkönyv az árvák javairól	1756-1773.
+		
5 füzet	1756-1770. /187./	
1 kötet	Tutori Számadáskönyv az Iványi árvákról 1768-1773. /187./	1768-1773.
3 doboz	Árvák vagyonáról készült számadások és orphanális tabellák 1807-1814. /172./, 1814-1820. /173./, 1818-1831. /173./, 1831-1835. /173./, 1836-1848. /174./	1807-1848.
1 kötet	Árvák mutatókönyve /M.19./	1809-1848/1884/

1760-ban rendelte el a Jászkun Kerület, hogy minden helységben külön árvák tutorát nevezzenek ki, "a ki az árvákra gondot viseljen, úgy, hogy a N./emes/ Tanács minden árvának különösen minden némű jószágát inventariumba vegye, s az inventariumot a Helység pecséttye alatt a Tutornak ki adván, azon invenárium szerént a Tutor minden esztendőben a N./emes/ Tanács előtt mindenik árva jószágá iránt számot adjon".

Az iratok között ennek értelmében találhatók inventáriumok, jelentések a végrendeletek végrehajtásáról, számadások egy-egy árva vagyonának kezeléséről. Az árvák javairól vezetett jegyzőkönyv felsorolja a szülők elhalálozási idejét, az örökösöket, a megmaradt ingó és ingatlan javakat, az adósságot ill. annak kifizetését, a család állapotában bekövetkezett újabb változást, az örökség kiadását vagy kezelését.

Az iratokhoz kapcsolódó mutatókönyv részben az állag iratait tartalmazza, részben a közigazgatási iratokból el nem választható árvaügyi iratokat.

V. 101. K. A TANÁCSTÖRVÉNYSZÉK IRATAI 1750-1848. /53./

1,83 ifm

4 kötet	Kihágási perek és panaszok jegyzőkönyve 1804-1811. /L.5./, 1811-1820. /L.6./, 1821-1834. /L.7./, 1834-1853. /L.8./	1804-1848./53./
1 füzet	Kapitányi székre átküldött perek lajstroma 1820-1848. /130.Cs.396./	1820-1848.
2 kötet	Protocollum juridicum /Peres ügyek jkv./ 1801-1810. /I.k./, 1810-1817. /II.k./	1801-1817.
14 füzet	Protocollum juridicum piszkozati példányai 1789. /152./, 1803. /150./, 1804. /152./, 1806-1807. /152./, 1809-1811. /152./, 1813-1816. /153./, 1805-1828. /146./	1789-1828.
1 füzet	Peres ügyek nyilvántartása 1799-1803. /154./	1799-1803.
7 füzet	Polgári perek lajstroma 1823. /413.cs./, 1833-1847. /150./, 1835-1851. /144./	1823-1848./51./
1 füzet	Protocollum processuum 1792-1797. /146./	1792-1797.
1 doboz	Inquisitio et benevole fassiones /Vizsgálatok és önkéntes vallomások/ 1755-1794. /117./	1755-1794.
6 doboz	Processus acták /Peres ügyek/ 1750-1778. /91./, 1779-1785. /92./,	1750-1815.

1785. /93./, 1790-1794. /93./, 1796.
 /93./, 1792-1800. /94./, 1795-1798.
 /94./, 1797-1800. /94./, 1797-1801.
 /95./, 1798-1800. /94./, 1798-1806.
 /95./, 1801-1804. /95./, 1805-1806.
 /95./, 1805-1815. /96./

2 doboz	Protocollum juridicum iratai	1806-1816.
+		
3 csomó	1806. /71./, 1807. /118./, 1808-1809. /71./, 1810-1813. /72./, 1815-1816. /73./	
2 kötet	Tanáctörvényszéki iratok és jegyzőkönyvek mutatója Személyi 1801-1817. /M.17./ Tárgyi 1801-1817. /M.18./	1801-1817.

A tanácstörvényszék a község lakosainak polgári pereiben, valamint a hártárbeli földek iránti perekben törvényes első bíróságként működött. 1787-1790-ig, amikor a Jászkun Kerületet Pest vármegyéhez kapcsolták, az egyes helységek első bíróságai megszűntek, s helyettük a Jászberényben állított polgári bíróság ítélte az ügyeket. 1790. március 30-án a 10.831. sz. rendelettel ismét visszaállt az 1787 előtti rend.

1750-ig a pereket egyszerűen csak a szembenálló felek meghallgatásával végezték, ettől pedig prókátorok közreműködésével. Ekkor rendelték el - meghatározott díjazásért - a megengedett fellebbezéshez a processus és az inquisitio hiteles kiadását. 1764-től a perek és a fellebbezések nyelve magyar, korábban latin, illetve vegyes latin-magyar.

A tanácstörvényszék tárgyalta a sommás és rendes processusokat. 1776-os rendelet szerint az első bíróság ítélhette a 10 Ft alatti vétségeket. A fellebbezéssel kapcsolatban 1776. március 17-18-án a generális congregatio úgy határozott, hogy "ezenkívül a Tanács székén végzendő akármely féle processu-sokban az apelláta Intra dominum légyen, és a Tanács egy processusban se merjen executiot magától mind addig tenni, még a Kapitány Székitül pro executione nem remittaltatik". A rendelkezést 1803-ban megismételték oly módon-hogy az első bíróságok a polgári és büntető perekben egyaránt a kisebbeket végezzék, s ha nincs apelláta, az ítéletet végre is hajtathatják. Apelláta

esetén azonban a végrehajtást minden esetben a kapitányi jóváhagyásig fel kellett függeszteni.

Külön jegyzőkönyvet vezettek a káromkodókról. Ebben az eseteleírás és az ítélet egyaránt szerepelt. 1804-től a káromkodással kapcsolatos ítéleteket is a kihágási perek jegyzőkönyvébe írták, itt található ez időtől az apróbb lopások, verekedések, rágalmazások, a tiszteletlen viselkedés, az éjszakai kóborlás, valamint az útlevel nélkül utazók ítéletei is. Tartalmazza a panaszt, a bejelentés részletes előadását és az ítéletet. Ezeket az ügyeket a főbíró egy tanácsnok és egy jegyző jelenlétében ítéltette.

A bíraskodást igénylő ügyek külön csoportját képezik a XVIII. századból megmaradt processusok, inquisitiók, és benevole fassiók. A processusok között főleg adóssági perek, föld osztály ügyek, zálogos perek, gazda-cseléd viták találhatóak. Ezek az akták tartalmazzák az instantiát, a vizsgálati jegyzőkönyvet, az ítéletet, fellebbvitel esetén az ott keletkezett ítéletet, valamint az írásos bizonyítékokat. A vizsgálatok és önkéntes vallomások többnyire káromkodási, lopási, verekedési, rágalmazási vagy házasságtörési ügyekben keletkeztek.

1799-től van külön tanácstörvényszéki jegyzőkönyv, ettől ez tartalmazza röviden az eseteleírást és az ítéletet, a hozzá kapcsolódó iratok pedig az ügy részleteit. Főleg egyezségi, osztályos és örökségi ügyeket tárgyaltak. Az örökségi ügyek figyelemreméltó mellékletei az inventáriumok. Az egyes ügyek iratainak száma megegyezik a jegyzőkönyvben az ügy számával. A jegyzőkönyvekhez és iratokhoz közös személyi és tárgyi mutatók készültek.

Az 1808/009. évi protocollum juridicum, valamint az 1807. évi protocollum juridicumhoz kapcsolódó iratok és a processusok actái penészesek, ezért nehezen olvashatók. A protocollum juridicumok tisztázati példányait bekötötték, a többi jegyzőkönyv fűzött állapotban, dobozban van elhelyezve.

V. 102. KISKUNFÉLEGYHÁZA VÁROS FŐBÍRÁJÁNAK IRATAI

1743-1848./1855./

1,17 ífm

A főbíró a város közigazgatásának élén álló, választott tisztségviselő volt. Választásának módjáról a bevezető részben szoltunk. Szerepe a közigazgatás valamennyi területére kiterjedt, ezért tevékenységének nyomai mindenütt észlelhetők. A főbíró fondjába csak azok az iratokat soroltuk, ame-

lyeknek ügyintézésében közvetlenül részt vett, vagy hivatali tevékenysége során közvetlenül kezelt.

1780-ig kezelése alatt állt a város kasszája, melyről hol proventuális cassa, hol köz kassa, hol beneficiális cassa elnevezés alatt évenként számadást készített. 1780-tól ez a feladat a másodbíró kezébe került. Így az 1780. év után keletkezett beneficiális számadások a másodbíró fondjában találhatóak. A számadások tartalmazzák részletesen a helység bevételeit és kiadásait, mellékletként a kocsmá és mészárszék számadásokat, a redempcióval kapcsolatos lajstromokat s az ehhez kötődő katonaillesztési kiadásokat, sőt többször a lakosok összeírását vagy annak részleteit is. Ugyancsak évenként csatolták a nyugtákat és a kifizetéseket alátámasztó egyezségeket, megbízásokat, szerződéseket.

Az eladott marhák protocollumát szintén a főbíró kezelte. Ebbe az eladó nevét, lakását, az eladott jószág leírását és bélyegét vezették be.

Az útlevelek jegyzőkönyvébe beírták az utazás okát, helyét, és módját, valamint a dátumot.

Mind ezek az iratok különösen a gazdaságtörténeti kutatás számára lehetnek fontos források.

Az iratok közül az 1816. évi eladott marhák jegyzőkönyve rossz fizikai állapota miatt kutathatatlan, a 110-es raktári számon található, a redempcióhoz kapcsolódó iratok pedig erősen penészesek.

6 doboz	Beneficiális cassa /házipénztár/ számadásai 1745-1746. /15./, 1745-1753, /15./, 1754-1761. /16./, 1762- 1771. /17./, 1771-1774. /18./, 1774-1778. /19./, 1777-1780. /20./	1745-1780.
1 csomó	Redempcióhoz kapcsolódó számadások 1743-1759. /1817./110./	1743-1759./1817/
1 füzet	Számadás a város gazdálkodásáról 1744-1745. /15./	1744-1745.
16 füzet	Eladott marhák jegyzőkönyve 1777. /143./, 1813-1815. /155./, 1816. /130./, 1820-1830. /142./,	1777-1848.

1842. /142./, 1844-1848. /143./

11 füzet	Protocollum passualium /Útlevelek jegyzőkönyve/ 1771. /187./, 1813-1815. /144./, 1816-1821. /154./, 1822-1826. /144./, 1827-1830. /155./, 1830- 1849. /144./	1771-1848/49
1 füzet	Panaszjegyzőkönyv 1793. /152./	1793.
1 füzet	Bitang mærhák lajstroma 1845-1855. /143./	1845-1855.

V. 105. KISKUNFÉLEGYHÁZA VÁROS MÁSODBÍRÁJÁNAK IRATAI

1753-1848/49

6,74 ifm

A választott tisztségviselők közül rangban és feladatkörének fontosságát tekintve a másodbíró, vagy ahogyan 1763-ig nevezték: a kisbíró a főbíró után következett.

A másodbíró a település első évtizedeiben tisztségét egy évig töltötte be, 1772-től viszont egyre gyakrabban választották újra az előző évi másodbíró, sőt 7 személy 3 évig, egy pedig négy évig töltötte be a tisztséget.

1770-ig feladata a perceptori kötelességeket is tartalmazta, mivel külön perceptor nem volt, sőt a később - 1801-től - kialakult városgazdai feladatkört is a másodbíró látta el.

1746. május 4-i királyi rendelet kötelezte a jászkun községeket "a községi oeconomáira és a szegénységnek hasznára proportio szerint egy jó darab plagát excidálni", ez a másodbíró kezelése alatt állt. Ugyancsak a kezdetektől felügyelete és irányítása alá tartoztak a helység tulajdonába átment királyi kisebb haszonvételek, a beneficia regaliák. A beneviciumok hasznából eredő jövedelmek, a kocsmá, mézárszék, piac és vásár jövedelmei, a boltok árendái, és a sóárulási jövedelem a községi jövedelmek legfőbb részét jelentették s a beneficiális pénztárat illették.

A beneficiális pénztár adminisztrációja 1781-től a főbírótól a másodbíró kezébe került, s a továbbiakban 1848-ig ott is maradt.

Kötelességeinek harmadik csoportját 1770-ig a perceptori feladatok, a királyi adó és a különféle helyi adók kezelése képezte.

1770-ben határozta el a tanács a másodbírói és perceptori hivatal elkülönítését.

A szétválasztás legfőbb okai:

1. A gazdálkodásra alkalmas másodbírák írástudatlanok voltak, s ez a perceptori tevékenységet hátráltatta, mivel ha a nótárius nem volt jelen az adófizetésnél, hogy beírja azt, később a másodbíró gyakran elfelejtette beírni.
2. Amikor a másodbíró gazdálkodási teendői miatt eltávozott a helységről, az szedte az adót, aki éppen jelen volt a tanács házában. A lakosok gyakran panaszkodtak a kerületeknél, hogy esztendei adójukat "két-szer is megvették".
3. A nótáriusok dolga az idők során megszorodott, ezért a perceptoralis írásbeli teendők ellátásában a továbbiakban nem segíthettek.

A fenti okok miatt 1770. március 3-án megszületett a tanácsi határozat:

1. a helység gazdálkodását vezesse a másodbíró, 2. a quantumot írástudó perceptor szedje.

1790-ben ismét csökkent a másodbíró feladatköre, ugyanis a tanács javaslatára külön városgazdát választottak.

A hivatal csak két évig létezett, 1793-ban takarékosági szempontok miatt megszüntették, s csak 1801-től vált rendszeressé. 1792-ben a Jászkun Kerület szabályozta a tisztségviselők kötelességét, s a másodbíró feladatait a bevezetőben már felsoroltak szerint szabta meg.

Kötelességei lényegében később sem változtak, csupán hangsúlyeltolódás történt, s legfőbb feladatává a közjövedelmek és a kassa kezelése vált.

V. 105. A. A MÁSODBÍRÓI HIVATAL MÁSODBÍRÓI TEVÉKENYSÉGE SORÁN KELETKEZETT IRATOK 1753-1848.

5,72 ifm

2 csomó	A másodbíró vegyes lajstromai 1754-1772. /39./, 1755-1795. /185./	1754-1795.
35 doboz	Beneficialis cassa /házipénztár/ számadásai	1780-1848.

1780-1784. /21./, 1784-1786.
 /22./, 1786-1789. /23./, 1791-
 1793. /24./, 1793-1795. /25./,
 1795-1797. /26./, 1797-1800.
 /27./, 1800-1803. /28./, 1803-
 1806. /29./, 1805-1808. /30./,
 1806-1807. /119./, 1807-1809.
 /118./, 1808-1810. /31./, 1809-
 1812. /32./, 1812-1814. /33./,
 1814-1815. /30, 119./, 1816-
 1817. /31./, 1817-1819. /181./,
 1819-1821. /182./, 1823-1824.
 /15./, 1824-1825. /3,4./, 1825-
 1826. /4./, 1826-1827. /5./,
 1827-1828. /4,3./, 1828-1829.
 /3,4,134./, 1829-1830. /151,3,
 183./, 1830-1831. /160./, 1831-
 1832. /161./, 1832-1833. /161,
 162./, 1833-1834. /162./, 1834-
 1835. /184,163./, 1835-1836.
 /163,164./, 1836-1837. /164./,
 1837-1838. /165./, 1838-1839. /165,
 166./, 1839-1840. /167./, 1840-1841.
 /168./, 1841-1842. /168./, 1843-
 1844. /169./, 1844-1845. /170./,
 1845-1846. /170,171./, 1846-1847.
 /171./, 1847-1848. /172./

1 füzet	A másodbíró kézikönyve 1806-1810. /128,151./	1806-1810.
1 csomó	Regále bérleti szerződések 1845. /440.cs./	1845.
3 doboz	Kerületi közigazgatási költségek elszámolása 1753-1770. /45./, 1769-1784. /46./, 1780-1789. /47./	1753-1798.

3 csomó	Conventio levelek 1757-1784. /38./, 1761-1782. /39./, 1787-1793. /159./	1757-1793.
1 kötet	Számadáskönyv a kiadott conventiókról 1769-1792. /185./	1769-1792.

A másodbíró, másodbírói tevékenysége során keletkezett iratainak többségét a beneficiális kassza számadásai képezik. Ez a pénztár tartalmazta a város valamennyi közjövödelmét és kiadását. A bevételek között megtalálhatók az árendákból befolyt jövedelmek, a lakosok által fizetett különféle taksák, a concivilitas, a ház és malomtelkek taksája. A város határán keresztülhajtott állatoktól beszedett vámok és büntetéspénzek szintén a kassza jövödelmét gyarapították.

A perceptor a beneficiális kasszába fizette be az irredemptusoktól beszedett fűbért, a pálinkaüstök taksáját, a generális pénztárnak továbbítandó katonatartási költségeket és a contributionális kasszára adott naturális portiók árát.

A beneficiális kassza jelentékeny jövödelmét képezte a majorkodás.

A generális domestica pénztárból ide fizették a quartélyházak javításához adott naturálék árát, valamint a kerületi közigazgatásra megelölegezett kiadásokat is. Ez a pénztár tehát nemcsak a város jövödelmeit tartalmazta, hanem mintegy gyűjtő közpénztárként működött.

A kiadások között találhatók a város salláriumai és konvenciói, a mesterek kontóinak térítése, valamint a város részére végzett egyéb vásárlások költségei, az utazási költségek és a középületekre tett ráfordítások. Innen teljesítették a particuláris és generális domestica kasszába történő kifizetéseket.

1791-93-ban bár volt külön városgazda, annak számadásait is idecsatolták.

A kerületi közigazgatás költségeinek elszámolásai tartalmazzák a forspontok, vecturák költségeit és a kerületi épületekre tett kiadásokat, valamint a kiszolgáltatót naturálékat.

Ezek a számadások azt a célt szolgálták, hogy a kerületi helységek a közigazgatás költségeit egyenlően viseljék. Év végén minden helység benyújtotta számadását a kerületi számvevő hivatalhoz, ahol az összes költségeket összeadták és ismét szétosztották a helységek között a kerületi közgyűlés által elfogadott kulcs szerint. Azok a helységek, amelyek az így rájuk eső

költségből a számadásaik szerint kevesebbet viseltek, pótlólag a következő évben kötelesek voltak a különbséget megtéríteni, azok, amelyek többet fizettek a ténylegesen rájuk jutó költségnél, a következő évben kevesebbet térítettek, illetve kevésbé járultak hozzá a kerületi igazgatás költségeihez.

Külön csoportot képeznek a konvenciókkal kapcsolatos iratok. A helység konvenciósainak bérét a tanács állapította meg, és jegyzőkönyvbe rögzítette. A jegyzőkönyvek kezelése azonban az év során teljesítendő kifizetések alkalmával nehézkes lett volna, ezért külön konvencio levélben rögzítették az így alkalmazottak bérét, s az év közben teljesített kifizetéseket. Sokszor a felfogadott személy költségeit is rögzítették, de ez nem történt meg következetesen.

Az állam forrásértéke különösen a gazdaságtörténeti kutatás számára jelentős, de mivel a város egész életét átfogta pénzügyi vonalon, másodlagos forrásként közigazgatási és kulturtörténeti témákhoz is jól használható.

V. 105. B. A MÁSODBÍRÓI HIVATAL PERCEPTORI ÉS VÁROSGAZDAI IRATAI

1747-1848/49./

1,02 ifm

1. Perceptorai iratok

1 csomó	Leticalis és terragialis számadások 1763-1777. /34./	1763-1777.
16 kötet	Adószedő lajstromok	1747-1770.
4 füzet	1747-1748. /151./, 1753. /5./, 1755- 1760. /5./, 1760-1770. /6./, 1767- 1768. /186./	

2. Városgazdai iratok

	Földosztó lajstromok 1760-1786. /41./	1760-1786.
3 doboz	Vegyes lajstromok	1752-1800.

1 csomó	1752-1800. /105./, 1760-1777. /40./, 1762-1782. /40./, 1775-1786. /41./, 1778-1784. /40./, 1787-1790. /41./, 1792-1793. /42./, 1798-1800. /42./	
2 csomó	Nádvágók lajstroma 1765-1777. /40./, 1781-1785. /40./	1765-1785.
3 füzet	Átutazó katonaságnak kiadott fuvar és élelem lajstromok 1798-1805. /146./, 1821-1849. /144./	1798-1849.

A perceptori tevékenység során keletkezett iratok közül a lecticalis és terragialis számadások, vagyis az ágybér és fűbér számadásai tartalmazzák az irredemptus gazdákra kivetett bordézmát is. Lecticalis taksát minden házas és özvegy fizetett, összege évi egy véka búza volt. A terragialis taksát az állattartó irredemptusok fizették, s ez fedezte a város által bérelt mérgesi és kömpöci puszták bérleti díját. Amennyiben a fűbér összege nem volt elegendő, a hiányt a redemptusokra vetették ki.

Ugyanezen számadások kiadási oladalán található az árendába, honoráriumra, a tisztelendő és harangozó salláriumára, valamint a conscriptio alkalmával tett kiadások.

A városgazdai vegyes lajstromok között vannak a közmunkák feljegyzései, a kaszások lajstroma, a hidak, töltések és utak készítésére végzett munkák.

V. 103. KISKUNFÉLEGYHÁZA VÁROSGAZDÁJÁNAK IRATAI 1818-1848/49./

0,27 ífm

A városgazdai tisztség betöltése a XVIII. században esetleges volt. Átmenetileg 1790-1793-ban a másodbíró segítségére választottak gazdát, de a hivatal nem vált állandóvá, bár a kerületi közgyűlés 1792-ben szabályozta a gazdák feladatait.

Hivatalát elsődlegesen a főbírónak és a tanácsnak rendelték alá. Vásárlásait a másodbíró pénztárának terhére, a tanács, vagy sürgős esetben a főbíró utasítására végezte, nyugtáit a másodbírónak szolgáltatatta be. E függőségtől eltekintve megkívánták, hogy önállóan gazdálkodjon. Kötelességei közé

tartozott az, hogy a közönség részére szántasson, vettessen, kaszáltasson, a termést betakaríttassa, minden szükséges naturálét beszerezzen, a középületekre vigyázzon, a közönség lovait, marháit tartassa.

Felügyelt a malomjövedelemre és a helység eszközeire. Hivatalába lépve a tanácstól kiküldöttek jelenlétében a felügyelete alá tartozó értékeket leltár szerint vette át.

Az 1793-ban megszűnt oconomusi hivatalt 1801-ben visszaállították, fennállása azonban ismét csak 2 évig tartott.

1809. november 13-án Bótsa Mihályt választották meg városgazdának és feliskették. A már megtörtént beiktatás után értesítették a Jászkun Kerületet, annak jóváhagyását kérve. A kérelem azonban Maár András kiskun kerületi kapitány iratai közül csak annak halála után 1814-ben került elő, ezért 1815-ben hagyták csak jóvá, s ettől a hivatal véglegessé vált.

Az ideiglenes működés idejéből fennmaradt városgazdai kézikönyveket az éves számadások elkészítésekor a másodbíró számadásaihoz csatolták, ezért a rendezéskor mi sem választottuk le, hiszen ezzel megbontottuk volna egy-egy év gazdasági számadásainak egységét.

Az iratok fizikai állapota jó.

2 füzet	Városgazda kiadásainak jegyzéke 1841-1842. /151./, 1848-1849. /151./	1841-1848/49.
4 füzet	Közigazodásra tartozó szolgálatok lajstroma 1830-1833. /155./, 1847-1848. /160./	1830-1848.
19 füzet	A ferencszállási kaszálok nyilas osztólajstroma 1827-1846. /151./, 1833. /184./, 1844. /184./	1827-1846.
1 füzet	A kömpöci kaszáló osztólajstroma 1831. /151./	1831.
1 füzet	Nyilas földosztó lajstromok 1818. /130./	1818.

6 füzet	Földosztó és nádváltság lajstromok 1847-1848. /160./	1847-1848.
1 füzet	A város majorkodásának lajstroma 1829-1830. /151./	1829-1830.

V. 104. KISKUNFÉLEGYHÁZA PERCEPTORI HIVATALÁNAK IRATAI 1747-1848/1861./
1,33 ifm

Kiskunfélegyházán 1770-ben állították fel a perceptori hivatalt a másodbírói hivataltól történő leválasztással. Élén választott tisztségviselő, a quanti perceptor állt.

1770-ben megszabott kötelességei: a quantumot, a lecticát, a katonaállítással kapcsolatos költségeket beszedje, a beszállásolt és átvonuló katona-ság élelméről gondoskodjon, a házakat ellenőrizze, hogy a csavargók be ne telepedhessenek, figyelemmel kísérje, hogy adója megfizetése nélkül senki ne távozhasson a helységből.

1792-ben a Jászkun Kerület ismét megszabta feladatait: évenként készítsen számadást, az insurrectionális pénzt szedje, s felhatalmazták az adófizetés-sel elmaradók ellen végrehajtás foganatosítására.

A quanti perceptornak négyféle kasszát kellett kezelni, melyek a quantum beszedéséből, a lecticából, a szablyapénzből és az árendás puszták bérleti díjának beszedéséből keletkeztek.

A helység két fő adónemet, hadi- és háziadót fizetett. A háziadóból fizet-tek a kerületi tisztviselőket a szolgálakat; s ebből a forrásból. származott a jászok és a kunok főbírájának, a nádornak, tiszteletdíja is. Ez évenként 3000 arany volt.

A három kerületnek közös insurrectionális pénztára is volt, ahová az e-gyes helységekben beszedett szablyapénzt fizették, hogy szükség esetén az insurrectio gyorsan és kevesebb költséggel mehessen végbe. A harmadik közös pénztár a hármaskerület oeconomicus pénztára volt. Ide a redempció alkalmá-val közösen megváltott Páka és Mérges puszták jövedelmét fizették be a hely-ségek, s egyben ez fedezte a kerületi tisztségviselők napidíjait, a forsz-pontokat, és szükség esetén innen kaptak segélyeket a lakosok.

A hadiadó a kerületek hadi pénztárába folyt. A Jászkunság összesen 125 palatinális porta után fizette a hadiadót. Az adókvetés a közgyűlésben

történt, ahol a Jászkunság összes hadiadóját szétosztották, megszabva, hogy egy helységre hány dica, s ennek értékeként hány forint esik. Az adókivetés és beszedés további feladatai a helységekre hárultak. Az adókulcsok megállapítása tanácsülésben történt.

A redempciót követően a jászok és kunok saját költségükön állítottak ki egy huszárezredet, majd 1800-ban létrehozták a 12-es számú magyar huszárezredet, az úgynevezett nádori huszárezredet, melynek örökös tulajdonosa a nádor, közvitézeti pedig jászok és kunok voltak. A szállásoló katonaságból a három kerület 3-5 lovas századot tartott el. Mindezek költségei szintén a lakosságot terheltek.

A perceptori hivatal működése során keletkezett főbb iratcsoportok:

1. A pákai árendák számadásai, melyek tartalmazzák magát a számadást, az árenda beszedő lajstromát és a nyugtákat.

2. A perceptorális könyvek, tartalmazzák lakosonként a beszedett hadiadót, a redemptusokra kivetett szablyapénzt, s a kiadásokat, melyeket ezekből fedeztek. A könyveket éves számadás zárja.

3. 1774-től közös lajstromot vezettek a contributionális és a domestica kasszáról. Ebben tizedenként, névszerint, tételesen feltüntette a perceptor a beszedett összeget. Vezette a katonaságnak fizetett forspontokat, s az insurrectionális pénztárba történt befizetéseket. A lajstromokhoz mellékletként csatlakozik a perceptorális számadás, a fizetési jegyzékek, a természetbeni szolgáltatások feljegyzése, táblázatos kimutatások, a commoransok lajstroma, és a quantum fizetése alól felmentettek lajstroma. 1780-1785-ig a mellékletek közül hiányoznak a számadások, viszont 1784-től csatlakozik a forspontok és vecturák lajstroma.

4. A perceptorális számadások, közös elszámolások a város lecticalis, tergalialis, contributionális és insurrectionális pénztárától. Tartalmazzák a verbunkpénzt is, amit minden lakos fizetett, míg a szablyapénzt csak a redemptusok. Melléklete a perceptorális könyvek kivonata.

A perceptor a beszedett adókat és különféle takskákat az év során együtt kezelte, és minden kiadást e közösen kezelt pénztárból teljesített, s csak a számadáskor derült ki, hogy melyik kiadás melyi kasszát terheli.

Az iratok fizikai állapota jó, kivéve az 1777., 1778., 1779. és 1780. éveket, amikor a perceptorális számadások erősen penészesek.

A legtöbb irat nyelve magyar, illetve a latin kifejezésekkel kevert magyar.

1 füzet	Pákai árenda számadásai	1794-1848/49.
1 doboz	1794-1795. /151./, 1835-1848. /157./	
1 csomó	1848-1849. /158./	
4 kötet	Perceptorali libellus /adószedő könyve/	1770-1848.
1 füzet	1770-1773. /7./, 1773-1774. /185./, 1847-1848. /160./	
13 kötet	Contributionális, generális domestika és insurrectionális kasszák beszedőrajstroma	1774-1787.
	1774-1776. /7./, 1776-1779. /8./, 1779-1782 /9./, 1782-1785. /10./, 1785-1786. /11./	
1 kötet	Kiskun Kerület házipénztárába fizetett adó számadása	1794-1861.
	1794-1848., 1849., 1861. /150./	
1 kötet	Jászkun Kerület házipénztárába fizetett adó számadása	1794-1861.
	1794-1848., 1849., 1861. /150./	
3 kötet	Jászkun Kerülethez befizetett házi- és hadiadó könyve	1747-1848/50.
	1747-1794. /185./, 1760-1794. /185./, 1794-1850. /150./	
4 doboz	Perceptorális számadások	1784-1848.
1 csomó	1784-1786. /36./, 1789-1800. /36./, 1800-1816. /37./, 1816-1821. /38./, 1821-1832. /12./, 1832-1848. /156./, 1834-1835. /48./, 1835-1836. /49./, 1840-1841. /51./	
1 kötet	Vegyes lajstromok, adóügyi iratok	1785-1848.
1 csomó	1785-1786. /11./, 1822-1823. /155./, 1827-1828. /155./, 1848. /155./	

V. 106. KISKUNFÉLEGYHÁZA VÁROS BORBÍRÁJÁNAK IRATAI 1782-1844.

1,62 ífm

A legrégebbi tisztségek egyike a borbírói. Fontos volt e tisztség, mivel a királyi kisebb haszonvételeket, a beneficia regaliákat, /pl. italmérési jog/ a Jászkun Kerület helységei kizárólagos joggal gyakorolták. II. József császár rendeletére 1787-ben a közgyűlés engedélyezte, hogy minden birtokos lakos saját szőlője termését kicsiben mérhesse. Félegyházán 1787. november 8-án a tanács úgy határozott, hogy a régi educillationis törvény szerint hagyják a bormérést, ezért a lakosoknak a szabad bormérés továbbra is tilos volt.

A kocsmajogot a helység többnyire maga gyakorolta, s a közösség érdekeinek védelmére választották meg a borbírókat. A borbírók kötelességébe tartozott az italok vásárlása külső helyeken, a kocsmák ellenőrzése, a kurta kocsmát tartók jelentése. A pálinkafőzést a borbírónak kellett bejelenteni, s a lakosok pálinkájukat csak neki adhatták el.

1795-től a Jászkun Kerület rendeletére a borbírónak kéthavonként táblázatos jelentést és számadást kellett beadni a kerületi számvevőhöz.

Félegyházán a borbíró a tanácstól függött. Számadásait a tanácsnak kellett bemutatnia, s az kiküldött szenátoraival ellenőriztette. A borvásárlásokhoz szintén a tanács engedélyére volt szüksége.

A borbíró iratai:

Legfontosabb iratai a számadások. Az 1782. évet megelőző időszak számadásai a közigazgatási vegyes iratok között találhatóak. A számadások tartalmazzák magát a számadást, mellékletként az italok beszedő lajstromát, a kocsmárosokkal lefolytatott elszámolásokat és a nyugtákat. Esetenként megtalálhatóak a fuvarlajstromok is. 1821/22. évtől a mellékletek sora kiszélesedett. A számadáshoz kapcsolták a kurta kocsmák büntetéseinek, a borbírók által ellicitált hordóknak, a tőkeáron kiadott italoknak a lajstromát, a megmaradt italok inventáriumát, a bor és pálinka beszedő lajstromát.

A borbírók jegyzőkönyve tartalmazza a tilos italméréseket, azok felderítését és a kiszabott büntetéseket.

Az iratok fizikai állapota jónak tekinthető, kivételt képeznek az 1808-1809. évi és az 1824-1825. évi számadások, melyek a korábbi penészedés miatt nehezen olvashatók.

42 csomó	Borbírói számadás 1782-1784. /73./, 1784-1787. /74./, 1786-1788. /75./, 1794-1795. /76./, 1795-1796. /75./, 1795-1797. /125./, 1796-1799. /76./, 1799-1800. /77./, 1800-1801. /78./, 1801-1804. /79./, 1804-1806. /80./, 1806-1811. /81./, 1808-1809. /118./, 1810-1816. /82./, 1814-1815. /119./, 1816-1818. /83./, 1818-1821. /183./, 1821-1828. /13./, 1828-1829. /14./, 1832-1835. /179./, 1835-1836. /49./, 1836-1838. /180./, 1838-1839. /181./, 1839-1840. /50./, 1841-1842. /52./, 1842-1843. /42./, 1843-1844. /43./	1782-1844.
1 füzet	A borbíró kezelési naplója 1830-1831. /134./	1830-1831.
3 füzet	Borbírói kézikönyv 1830-1831. /62./, 1831-1832. /63./, 1840-1841. /51./	1830-1841.
1 füzet	A város kocsmajövedelmei 1809., 1810., 1820., /135., 411.cs./	1809-1820.
1 csomó	Aranyhegyi és ferencszállási csapláros számadásai 1794-1795. /75./	1794-1795.
2 füzet	Borbírák jegyzőkönyve 1795-1815. /125./, 1815-1836. /183./	1795-1836.

V. 107. KISKUNFÉLEGYHÁZA VÁROS SZÉKBÍRÁJÁNAK IRATAI 1746-1847.

0,24 ífm

A kocsmajog mellett a mészárszék joga is megillette a jászkun helységeket. A mészárszékeket a város legtöbbször maga kezelte, e feladat ellátására választották a székbírákat. A közvetlen kezelés sok nehézséggel járt, ezért amikor lehetett, bérbe adták a mészárszéket, s a székbírák tevékenysége a bérlők ellenőrzésére s a vágómarhák járlati vizsgálatára szorítkozott.

A székbírák a tanácsnak tartoztak felelősséggel, attól kapták utasításait, az hagyta jóvá számadásait, a tanács hozzájárulásával vehettek fel székálló és vágó legényeket. Amikor szükséges volt, a húsellátás biztosítására a tanács engedélyével kölcsönt vehettek fel. Számuk változó volt, hol egy, hol kettő, sőt 1810-ben a tanács harmadik székbírót is választott. Ettől kezdve a székbírák közül egy állandóan a városban tartózkodott, és vigyázott a kimérésre, hogy jó húst és limitált áron mérjenek, kettő pedig járta a vásárokat és kereskedett.

Megmaradt irataik közül a számadásokban található a marhavételi lajstromok, a mérési lajstromok, a számadások és a nyugták. A levágott marhák lajstromai a levágás napját, a marhát eladó gazda nevét és lakását, a marha leírását és bélyegét tüntetik fel.

Valamennyi irat fizikai állapota jó.

A tanács vegyes közigazgatási iratai szintén tartalmazzák a húsméréshez és a székbírákhoz kapcsolódó iratokat.

7 csomó	Székbírói számadás 1746-1765. /74./, 1787-1789. /75./, 1789-1791. /75./, 1797-1799. /77./, 1806-1810. /81./, 1807-1808. /118./, 1811-1812. /82./	1746-1812.
4 füzet	Levágott marhák lajstroma 1809-1810. /155./, 1813-1814. /155./, 1814-1816. /184./, 1818-1820. /184./, 1847. /160./	1809-1847.

KISKUNHALAS KÖZIGAZGATÁSA ÉS LEVÉLTÁRA

I. Kiskunhalas közjogi helyzete és társadalmi szerkezete

Kiskunhalas fennállásának legrégebb okleveles bizonyítéka 1408-ban kelt. Halas kunszék nevét 1451-ben oklevél említi, ugyanekkor - bár itt tartják a kiskunok törvényszékét - a város földesúri tulajdonban van, birtokosa a Hunyadi család. 1490-től Halas Corvin János tulajdona, majd hosszú pereskedés után a Török család birtokába került. 1541-ben, amikor a török csapatok megszállták budát, Halas Török Bálint földesúri tulajdonában volt. Török Bálint 1550-ben halt meg török fogságban, s birtokai is török kézre jutottak. A török uralmat azonban már korábbról, 1542-től számíthatjuk, amikor Halas - Szegeddel egyidőben - behódolt.

Közigazgatásilag a budai vilajethez tartozott s ezen belül a szegedi szandzsákba, melynek irányítója a szegedi várban tartózkodó bég volt. A szandzsákba több járás, nahije és törvényszéki kerület, kaza tartozott. Halas mint szultáni város a bajai kázában a bajai kádi bírósága alatt állt.

1566-ban török dúlás következtében elpusztult és 3 évig lakatlan pusztává vált. Szokoli Musztafa budai pasa engedélye és parancsa alapján 1569-ben újból benépesült. A békés időszak 1596-ig tartott, amikor ismét elpusztult, és 1626-ig lakatlan volt. Ekkor baranyai betelepülők népesítették be. A feléledt települést a török adóigazgatás 17 ház után adóztatta.

Halas, bár adózott a töröknek is 1643-1696-ig, mint Pest vármegyébe tartozó helység, a királyi adót is fizette. E kettősség mellé 1689-ben belép a harmadik igazgatási tényező, ugyanis Eszterházy Pál nádor Halast a kun kerületbe tartozónak nyilvánítja, s 1690-től fizeti is a város a nádornak járó taksát.

1693-tól Halas nevébe is bekerül a kun szó az ekkor készült pecsétben már mint Kun Halas szerepel. A nádornak járó taksát 1701-ig fizetik, majd 1702-ben a Jászkunság eladatásakor Kun Halas is a Német Lovagrend birtokába kerül.

Ebből az időszakból említésre méltó, hogy 1721-ben a lovagrend engedélyezi a város számára 3 országos vásár megtartását. Sorsa a későbbiekben azonos a többi jársz és kun helységgel, együtt szenvedik el az eladatás majd elzálogosítás időszakát, és együtt vesznek részt a redempcióban is.

A város társadalmi szerkezete a redempciótól kezdve megegyezett a többi

jász és kun helységével. Lakosai 1769-ig teljes egészében református vallásúak, ekkor Mária Terézia rendeletére hozzájárultak a katolikusok betelepítéséhez. 1769-től tehát református és katolikus vallású lakosok is éltek a városban, s ez a közigazgatásban is tükröződött. A tisztségek választásánál ugyanis figyelembe kellett venniük, hogy mindkét vallási felekezet képviselve legyen.

Számos nemes is volt a lakosok között, 1761-ben a nemes családok száma már 45, s a későbbiekben egyre többen kaptak nemességet az itt élők közül, de a beköltözők között is találhatók nemesek. A Jászkun Kerület társadalmának bemutatásánál említett adómentességért és a közszolgálatok alóli felmentésért indított nemesi mozgalom 1790-ben a halasi nemesek kezdeményezésére keletkezett.

II. A közigazgatás szervezete

II. 1. Testületi szervek

II. 1.1. A tanács

A város irányítását már a török uralom alatt is a tanács intézte, élén a főbíróval. Az 1723-ban készült első városkönyv szerint a tanács 12 tagból állt. A tanácsnokok száma változó, többnyire 12 fő, de voltak évek, amikor a főbíróval együtt 16 fő volt. A szenátorok választása a többi kun helységhez hasonlóan történt, azzal az eltéréssel, hogy míg más helységekben a nótárius nem tartozott a testületbe, Halason több évben is szenátor az első nótárius.

A tanács üléseit hetenként két alkalommal tartotta 1795-ig hétfőn és szombaton, attól kezdve, keddi és pénteki napokon.

1799. decemberétől az adásvételek lebonyolítására minden hétfőn külön tanácsülést tartottak. Mivel a tanács hatáskörét a Jászkun Kerület közgyűlés szabályozta, az azonos volt a többi kerületbeli helységével. Egy-egy megüresedett tanácsnoki helyre általában több személyt - tudunk olyan esetről is, amikor két szenátori helyre 10 főt - jelöltek. A választásoknál, mivel a tanácsnokok tisztségüket életük végéig viselték, - ha arról öregségük vagy betegségük miatt nem mondtak le - csak az "előregedett" szenátorok helyett választottak újat. Ismereteink szerint a halasi id. Péter István 50 évi, Szüry Sándor 37 évi, Túróczi István 40 évi szenátorság után mondott le,

öregségére és betegségére hivatkozva. Péter László 16 évi szenátorság után akart visszavonulni, hogy "több neveletlen gyermekét nevelhesse", lemondását azonban nem fogadták el, sőt még több alkalommal a főbírói tisztelet is vállalnia kellett.¹

Az új tanácsnokok megválasztása tehát itt is csupán a testület kiegészítését jelentette, és nem a teljes tanács újjáválasztását.

Kiskunhalason is választottak úgynevezett "honorarius tanácsbelieket", őket más helységekben "bejáró candidátusoknak" nevezték. Feladatuk volt, hogy részt vegyenek a tanács ülésein, és tapasztalatokat szerezzenek a tényleges szenátorrá választásuk előtt.

A tanács hatáskörébe tartozó elintézetlen ügyek felszaporodása esetén a kijelölt időpontoktól eltérően heti több tanácsülést is tartottak, sőt olyan is volt - 1813-ban -, amikor a tanács minden nap ülésezett.

II. 1.2. A convocatus

Azokra a tanácsülésekre, amelyeken a lakosok - értve ez alatt a birtokosokat - szélesebb rétegeit érintő gazdasági ügyeket tárgyalták, vagy az éves számadások jóváhagyása történt, már az 1750-es években is hívtak úgynevezett convocatusokat.

1766-tól tizedenként választottak három olyan személyt, akinek kötelessége lett a tanács ülésein részt venni. Az így megválasztottak esküt is tettek.²

1781-től kerületi intézkedés hatására a redemptusok közül tizedenként kijelölték azokat a személyeket, akiknek a bíróválasztáson jelen kellett lenni.³

1825-től a szavazásra kijelöltek között minden tizedből 2 irredemptus lakos is volt.⁴

Ezekből a testületekből fejlődött ki a külső vagy kis tanács.

II. 1.3. A külső tanács

Az 1799. évi kerületi rendelet hatására áprilisban Kiskunhalason is megalakult a külső tanács.⁵ Tagjainak száma megegyezett a rendes tanácséval. Ezzel egyidejűleg megszűnt a convocatus, a választások előtt azonban továbbra is kijelölték a redemptusok közül azokat, akiknek tizedük képviselőként kötelező volt megjelenni a bíróválasztáson. 1801-ben ez a testület tizeden-

ként negyven főből állt.⁶

Az 1799. évi november 1-én tartott bíróválasztáskor jegyezték be első ízben a jegyzőkönyvbe, hogy a tanács mellett jelen voltak a külső tanácsbeliek is.⁷

A továbbiakban a külső tanács tagjai rendszeresen résztvettek az olyan jellegű üléseken, ahol korábban a convocatus tagjait találtuk. Pl. a két tanács közös gyűlésben döntött: kit tartsanak valóságos redemptusnak, hogy történjen a hadiadó kivetése, így határoztak a katonaillesítési kérdésekről, az árendákról s általában a birtokosok többségét érintő új ekről.

Azokon az üléseken, amikor a kis vagy rendes tanács és a külső vagy nagy tanács együtt tanácskozott, a jegyzőkönyvbe megkülönböztetésül azt írták: "gyűlés tartatván", ha a külső tanács tagjai nem voltak jelen a tanácskozáson, akkor pedig azt: "tanács gyűlés tartatván".

A külső tanács tagjai tehát részt vettek bizonyos közös tanácskozásokon, ott szavazati joguk is volt, de a tisztségviselők választásánál, - eltérve más kun helységektől - nem volt szavazati joguk.⁸

Kivételt képezett a főbíró választása, majd 1841-től a mezei rendőr választása.

A külső tanács tagjai Halason is mentesek voltak a forspontoktól, de ott mint felügyelők kötelesek voltak tevékenykedni. Adómentességük nem volt.⁹

III. Tisztségviselők és szegedményesek

III. 1. Választott tisztségviselők

A választott tisztségviselők közül az első helyet a tanács élén álló főbíró foglalta el. Választásának módja és hatásköre a kerületi rendszabások szerint alakult.

A tanács tagjai közül, annak jelölése és szavazata alapján választották évenként a másodbírót, perceptort, hadnagyokat, tizedeseket, borbírót, szék-bírót, az árvák gondviselőjét és 1802-től a political inspectort. A városgazdát szintén választották, de többnyire a külső tanács tagjai közül. 1841-től a választott tisztségviselőkhöz csatlakozott a mezei rendőr, 1844-től a political inspector a "köz csinosságra" ügyel, rendészeti feladatait a csendbiztosok veszik át.

III. 2. Kinevezett tisztségviselők

Közülük a helység életében legfontosabbak voltak a nótáriusok. Kezdetben 1, majd korszakunk végén már 4 nótáriust alkalmaztak. Az első nótárius felügyelete alá tartozott a város archívuma.

Kinevezéssel alkalmazták az útinspektorokat, az orvosokat, bábákat és a tanítókat.

III. 3. Szegőnényesek

Ebbe a csoportba tartoztak a város szolgálói és a rendészeti igazgatás alkalmazottai: a csőszök, éjjeli őrök, harangozó, kéményseprő, a város kocsi-sai, az utca-tizedesek.

J E G Y Z E T

- 1 BKML - Kkfháza lt. Kkhalas Prot. Pol. XXVI. 331.p./1825.
- 2 BKML - Kkfháza lt. Kkhalas Prot. Pol. V.p. 50/1767.
- 3 BKML - Kkfháza lt. Kkhalas Prot. Pol. X.p. 340/1781.
- 4 BKML - Kkfháza lt. Kkhalas Bb. 162. N° 17/1824/25.
- 5 BKML - Kkfháza lt. Kkhalas Prot. Pol. XV.p. 242.p./1799.
- 6 u.o. Prot. Pol. XVIII.p. 46-47./1801.
7. u.o. Prot. Pol. XV.p. 317/1799.
- 8 SzML - JK. Ker kig. Fasc. 4 N° 300/1817.
- 9 BKML - Kkfháza lt. Kkhalas Prot. Pol. XXXVIII.p. 45/1834.

IV. KISKUNHALAS VÁROS LEVÉLTÁRA 1636-1848.

IV. 1. A város feudális kori levéltára, levéltári rendszere

Az archívum 1761-ben épült, s az egész korszakban a nótáriusok, illetve az ordinárius nótárius felügyelete és kezelése alatt állt. Létezéséről és működéséről alig van adatunk, csupán a fennmaradt levéltári anyag mennyisége és rendezettsége szolgáltat közvetett ismereteket. A török nyelvű iratok és kevés külön kezelt irat kivételével a közigazgatási iratokat valószínű a 18. században kezdték el rendszerezni, s egyben mutatókkal ellátni. Az iratokból az ABC betűivel ellátott csomókat alakítottak. Egy-egy betűn belül több csomó is volt, ezeket sorszámmal, a csomón belüli iratokat futószámmal látták el.

Pl. Sub A 2 N° 7; Sub A 2 N° 8; Sub B 3 N° 1

Egy-egy csomón belül az 1800 előtt keletkezett iratoknál néha felfedezhető tárgyi egység. Törekedtek arra, hogy egy tárgyi egység 1800 előtt keletkezett iratait ugyanazon betűvel jelzett csomókba rakják. Ezt a törekvést azonban nem tudták következetesen megvalósítani. 1801-től Rapai Stószel József nádori főkapitány rendeletére az archívumba elhelyezett iratokról és jegyzőkönyvekről két mutatót készítettek: tárgyi és személyi mutatót. Ekkor rendelte el a főkapitány azt is, hogy a fassiókat és testamentumokat a személyi mutatóba vezessék.

Mivel az ABC betűi idővel elfogytak, a rendszert úgy folytatták, hogy előről kezdték az ABC-t, a nagybetű mellé egy kisbetűt kapcsolva. Ekkor már nem tárgyi egységek kialakítása volt a cél, inkább a folyamatos rendezés eredményeként időrendet alkalmaztak.

Pl. Sub Aa 159 /1823. évi iratok/; Sub Aa 160 /1823-1824. évi iratok/

Az időközben felbomlott levéltár rendjét az 1920-as évek második felében a Városi Tanács megbízása alapján Nagy-Szedes István állította helyre.

IV. 2. A levéltári anyag segédletünkben kialakított rendszere

A rendezés során ugyanazokat az elveket és módszereket alkalmaztuk, amelyeket Kiskunfélegyháza feudális kori iratainál már leírtunk. Eltérés csupán annyiban van, hogy mivel Kiskunhalas közigazgatási iratai nincsenek dobozva, az eredeti csomókon feltüntetett jelzet egyben raktári jelként is szerepel.

Pl. V. 201. B. Közigazgatási iratok

1. Metalis acták

1703-1777. /E47/

Az "E 47" a csomó jelzete, az "1703-1777." pedig a csomóban található legkorábbi és legkésőbbi irat keletkezési éve.

A kutató, amennyiben a fenti időszak metalis iratait kívánja átnézni, az "E47" jelzet feltüntetésével kérheti az iratot, de ha csak egy bizonyos iratot keres, akkor a korabeli mutatókat is használhatja, mivel az iratok nincsenek elmozdítva az eredeti levéltári jelzet által meghatározott helyükről.

KISKUNHALAS VÁROS FEUDÁLIS KORI LEVÉLTÁRÁNAK ISMERTETŐ LELTÁRA

V. 201. KISKUNHALAS VÁROS TANÁCSÁNAK IRATAI 1636-1848.

35,51 ífm

A tanács Kiskunhalason is - hasonlóan a többi jáász és kun helységhez - ellátta a politikai, gazdasági és rendészeti irányítás feladatait, és meghatározott keretek között jogszolgáltatást is végzett.

A fond levéltári tagolása:

- V. 201. A. Tanácsülési jegyzőkönyvek
- V. 201. B. Közigazgatási iratok
- V. 201. C. Körlevelek és közhirdetmények
- V. 201. D. Összeírások
- V. 201. I. Földkönyvek, földosztó lajstromok
- V. 201. J. Katonai iratok
- V. 201. K. Örökvallások
- V. 201. L. Végrendeletek
- V. 201. M. Betáblázási jegyzőkönyvek
- V. 201. N. Tanácstörvényszék iratai

V. 201. A. TANÁCSULÉSI JEGYZŐKÖNYVEK 1723-1847.

1,50 ifm

1 kötet	Városkönyv	/1279/ 1735-1757.
28 kötet	Protocollum politicum	1723-1847.
	1723-1764/66. /I./, 1761-1763. /III./, 1763-1767. /IV./, 1767- 1800. /V-XVI./, 1801-1805. /XVIII./, 1806-1809. /XX./, 1810-1812. /XXII./, 1813-1815. /XXIV./, 1816-1818. /XXVI./, 1819-1820. /XXVIII./, 1821-1823. /XXX./, 1824-1827. /XXXII./, 1828-1830. /XXXIV./, 1831-1833. /XXXVI./, 1834-1837. /XXXVIII./, 1838-1843. /XL./, 1844-1847. /XLII./	
4 kötet	Mutatók	1723-1848/54./
	1723-1800. /41./, 1800-1830. /42,43./, 1831-1854. /44./	

Kiskunhalas város első jegyzőkönyvei nem a hagyományos értelemben vett ülésjegyzőkönyvek. Ebben az állagban található egy úgynevezett "városkönyv" is, amely az 1735. és az 1757. év közötti időszakra vonatkozóan tartalmaz levelezést, számadást, különböző rendelkezéseket, beírt kiváltságleveleket /1279./ és különféle peres ügyeket is. A kötet végén betűrendes mutató van.

A jegyzőkönyvek első kötetét 1723-ban kezdték vezetni, de ebben a kötetben is megtalálhatók a város fontosabb eseményeinek feljegyzése mellett a peres ügyek, beírt levelek és végrendeletek. Az első és második jegyzőkönyv között időbeli átfedések is vannak. 1800-ig a tanácsjegyzőkönyvek vegyesen tartalmaznak a közigazgatási és a bírászkodási funkcióhoz kapcsolódó ügyeket.

1789-ben áttértek a hasábos jegyzőkönyv vezetésére, de ez csak 1 évig tartott.

1791-től már külön ülésekben tárgyalták a jogszolgáltatáshoz kapcsolódó ügyeket, külön is vezették a jegyzőkönyveket, de az így keletkezett füzete-
ket utólag egybekötötték a közigazgatási ügyek jegyzőkönyveivel. Ez a gya-

korlat 1800-ig tartott.

A jegyzőkönyvek nyelve többnyire magyar, de találhatók latinul beírt rendelkezések, és vegyes magyar és latin nyelven írt szövegrészek is.

Az állaghoz tartozó mutatók személyi és tárgyi csoportosításban tartalmazzák az ügyeket. 1800-ig külön mutatókönyvben találhatók a jegyzőkönyvi ügyek, 1800-tól az aktáknak és a jegyzőkönyveknek közös mutatójuk van. A segédkönyvek igen jól használhatók.

V. 201. B. KÖZIGAZGATÁSI IRATOK

11,04 ifm

1. Metalis acták

/Határpererek, határjárások iratai/

8 csomó /1436/ 1655-1781. /E46/, 1703-1777. /E47/, 1436-1832.
1728-1778. /F48/, 1734-1780. /G65/,
1740-1782. /G66/, 1741-1769. /G64/,
1744-1782. /G63/, 1811-1832. /Pp4/

2. Kerületi közigazgatás költségeinek iratai

3 csomó + 1742-1762., 1778-1779. /P97/ 1742-1808.
15 füzet 1779-1790. /P98/, 1788-1792. /P99/,
1791-1800. /P96/, 1800-1808. /P100/

3. Árvaügyi iratok

8 csomó 1759-1800. /H1/, 1763-1784. /H3/, 1759-1800
1763-1785. /H10/, 1764-1786. /H2/,
1780-1797. /H4/, 1780-1835. /H7/,
1792-1812. /U125/, 1797-1800. /H5/

4. Vegyes közigazgatási iratok 1674-1851.

1674-1786. /E45/, 1688-1784. /D41/, 1693-1745. /H11/, 1700-1747. 1780.
/D39/, 1703-1765. /B10/, 1707-1799. /N88/, 1711-1749. /A1/, 1723-1847.

/660.cs./, 1726-1798. /F50/, 1729-1793. /K78/, 1729-1806. /R111/, 1744-1798. /I70/, 1744-1820. /H9/, 1744-1796. /I67/, 1744-1789. /K77/, 1745-1760. /A3/, 1745-1764. /B9/, 1745-1794. /K76/, 1747-1779. /K74/, 1748-1798. /K75/, 1748-1754. /F49/, 1749-1758. /A2/, 1751-1797. /I71/, 1754-1797. /I72/, 1754-1799. /O92/, 1757-1799. /N89/, 1758-1784. /A5/, 1758-1817. /Z143/, 1759-1761. /A4/, 1759-1764. /B8/, 1759-1780. /F51/, 1759-1819. /Y140/, 1760. /B5/, 1762. /B6/, 1762-1763. /B7/, 1762-1800. /H6/, 1765-1767. /B13/, 1765-1814. /M86/, 1766. /B11/, 1768. /B12/, 1768-1778. /K79/, 1769. /B14/, 1769-1787. /K78/, 1769-1792. /M86/, 1770. /C15/, 1771. /C27/, 1772. /C29/, 1773. /C30/, 1774. /C31/, 1774. /C32/, 1774-1779. /C26/, 1775. /C33/, 1775. /C34/, 1775-1778. /D37/, 1776. /C35/, 1777. /D36/, 1778-1783. /C28/, 1778-1781. /D40/, 1779/1798. /D38/, 1783. /E42/, 1783-1787. /F53/, 1784. /E43/, 1785-1786. /E44/, 1785-1789. /F56/, 1786. /F52/, 1786-1788. /L83/, 1787-1788. /F54/, 1788-1789. /F55/, 1788-1796. /I68/, 1790. /F57/, 1790-1791. /F58/, 1791-1792. /G59/, 1791-1801. /O95/, 1792-1793. /G60/, 1793-1794. /G61/, 1793-1796. /G62/, 1795-1798. /I69/, 1796-1799. /L80/, 1796-1799. /L81/, 1797. /K73/, 1797-1799. /L82/, 1799-1800. /O90/, 1800. /O91/, 1800-1801. /O94/, 1800-1802. /O103/, 1800-1804. /O107/, 1800-1804. /O108/, 1800-1807. /R112/, 1801-1808. /S114/, 1801-1846. /Oo235/, 1802. /Q101/, 1802. /Q102/, 1803. /Q104/, 1803. /Q105/, 1803-1806. /R110/, 1803-1811. /T122/, 1804. /Q106/, 1805. /Q109/, 1806-1809. /T118/, 1806-1813. /U126/, 1794-1807. /S113/, 1807-1810. /T120/, 1808. /S115/, 1809. /S116/, 1809-1810. /T119/, 1809-1812. /T123/, 1810-1811. /T121/, 1811-1821. /V150/, 1812. /U124/, 1813. /U127/, 1813-1814. /U128/, 1813-1816. /X129/, 1813-1814. /X130/, 1814-1816. /X131/, 1814-1819. /Z145/, 1815-1816. /X133/, 1816. /X132/, 1816. /X134/, 1817. /Y135/, 1817. /Y136/, 1817-1818. /Y137/, 1817-1819. /Y141/, 1817-1819. /Z142/, 1817-1822. /Aa154/, 1818. /Y138/, 1818. /Y139/, 1818-1823. /Aa157/, 1818-1825. /Bb166/, 1819-1820. /Z146/, 1819-1821. /V152/, 1820. /Z147/, 1820. /V149/, 1820. /V148/, 1820-1821. /V153/, 1821. /V151/, 1821-1825. /Bb163/, 1821-1835. /Pp1/, 1822. /Aa156/, 1822-1832. /Aa155/, 1823. /Aa158/, 1823. /Aa159/, 1823-1824. /Bb160/, 1824. /Bb161/, 1824. /Bb162/, 1824-1828. /Cc175/, 1825. /Bb164/, 1825. /Bb165/, 1825. /Bb167/, 1825/27-1845/47. /Oo237/, 1826. /Bb168/, 1826. /Bb169/, 1826,1845. /Oo236/, 1827. /Cc170/, 1827. /Cc171/, 1827. /Cc172/, 1821, 1827-1828. /Cc173/, 1828. /Cc174/, 1828-1846. /Nn234/, 1829. /Cc176/, 1829. /Cc177/, 1829. /Cc178/, 1830. /Dd179/, 1830. /Dd180/, 1831. /Dd181/, 1831. /Dd182/, 1831. /Dd183/, 1831-1865. /Mm224/, 1832. /Dd184/, 1832. /Dd185/,

1832. /Dd186/, 1832-1834, 1843. /Nn232/, 1833. /Ee187/, 1834. /Ee188/,
1834. /Ee189/, 1835. /Ee190/, 1836. /Ee191/, 1836-1844. /Pp2/, 1837-1838.
/Ff192/, 1838. /Ff194/, 1838. /Ff195/, 1839. /Ff193/, 1839. /Gg196/, 1839.
/Gg197/, 1839. /Gg198/, 1840. /Gg200/, 1840. /Gg199/, 1840. /Gg201/, 1840-
1846. /Nn233/, 1841. /Gg202/, 1842. /Hh203/, 1842. /Hh204/, 1843. /Hh205/,
1843. /Hh206/, 1843. /Hh207/, 1843. /Ii214/, 1844. /Hh208/, 1844. /Ii209/,
1844. /Ii210/, 1845. /Ii211/, 1845. /Ii212/, 1845. /Ii213/, 1845. /Kk215/,
1845. /Oo238/, 1845-1848. /P3/, 1845-1847. /P3/, 1846. /Kk216/, 1846. /Kk
217/, 1846. /Kk218/, 1846-1853. /Mm223/, 1847. /L1 219/, 1847. /L1 220/,
1847. /L1 221/, 1847. /L1 222/

5. Külön kezelt közigazgatási iratok 1636-1832.

- 2 csomó Redempcióra vonatkozó iratok
1745-1761/62. /Rr1/, 1753-1858. /Rr2/
- 1 csomó Nyomtatott beszédek, rendszabások
1754-1832. /659/
- 1 dosszié Kiskunhalasra vonatkozó török nyelvű
oklevelek
1677-1686. /662/
- 1 doboz Adománylevelek, oltalomlevelek, meghívók
1673-1698. /663/

6. Mutató

1 kötet 1723-1800. /40/

1 Metalis akták

A sorozat néhány eredeti és másolatban meglévő kiváltságlevél mellett főként a halasi puszták vizsgálatakor keletkezett iratokat tartalmazza. Itt találhatóak a határvitákkal kapcsolatos tanúvallomások, bizonyságlevelek, valamint az egyes pusztákra vonatkozó szerződések is.

Az iratok nyelve latin és magyar.

2. A kerületi közigazgatás költségeinek iratai

Főleg elszámolásokat és különféle lajstromokat tartalmaz.

3. Árvákra vonatkozó iratok

Tartalmazza a kijelölt gyámok elszámolásait a gondjaira bízott árvák javairól, az árvák vagyonleltárát, a velük kötött szerződéseket. Az iratok nyelve magyar.

4. Vegyes közigazgatási iratok

A csomók laza időrendben követik egymást. A redempciót megelőző időből a legjelentősebbek a Rákóczi-szabadságharcra vonatkozó iratok.

Az iratok között kérelmek, adásvételek, bizonyáglevelék, tanúvallomások és osztályos ügyek, jelentések és végrendeletek egyaránt találhatók.

A 4-es sorozat is tartalmaz metális ügyeket és árvaügyeket, sőt a redempcióra vonatkozó iratokat is, bár ezeknek elkülöníthető csomói külön sorozatot alkotnak.

A vegyes közigazgatási iratokban minden feudális kori állag és fond témájához kapcsolódó irat előfordul időrendben szétszórtnan, ezért a sorozat kutatása minden várostörténeti témához ajánlott. Az iratok nyelve magyar és latin. Kevés német nyelvű irat is található.

Az állag kutatását betűrendes személyi és tárgyi mutatók segítik. A 660-as számú csomóban elhelyezett 1723 és 1847 közti időben keletkezett iratokhoz a mutató nem használható, de a csomón belüli időrend itt is segíti a kutatást.

A használható mutatók 1800-1848-ig, mivel a jegyzőkönyvi bejegyzéseket is mutatják, a "Tanácsülési jegyzőkönyvek" állagban találhatók.

5. Külön kezelt közigazgatási iratok

A közigazgatási iratok közül a legrégebbi iratok török nyelvűek. Ezek az úgynevezett "török oklevelek" szolgálnak közvetlen adatokkal Halas közterheiről, adózásáról, a török hatóságokkal kialakult kapcsolatáról az 1636-1686-ig terjedő időszakban. Az oklevelek magyar fordítását közli Szilágyi Áron és Szilágyi Sándor: Török magyar-kori történelmi emlékek Magyarorszá-

gon című műve a II. kötetben 361-413. lapon.

A török nyelvű iratokat korban követő másik külön kezelt iratcsoport főleg oltalomleveleket és adományleveleket tartalmaz 1673-1698-ig.

A külön kezelt iratokban 2 csomó kizárólag a redempcióra vonatkozik.

V. 201. C. KÖRLEVELEK JEGYZŐKÖNYVEI ÉS KÖZHIRDETMÉNYEK 1732-1850.

1,805 ifm

1 Körlevelek jegyzőkönyvei

31 kötet I. 1732-1761. /303/, II. 1761-1764. /304/, 1732-1850.
III. 1764-1769. /305/, IV. 1769-1772. /306/,
V. 1772-1775. /307/, VI. 1775-1777. /308/,
VII. 1777-1779. /309/, VIII. 1779-1780. /310/,
IX. 1780-1781. /311/, X. 1781-1782. /312/, XI. 1782-1783.
/313/, XII. 1783-1785. /314/,
XIII. 1785-1786. /315/, XIV. 1787. /316/,
XV. 1788. /317/, XVI. 1789. /318/, XVII.
1790. /319/, XVIII. 1790-1793. /320/,
XIX. 1793-1796. /321/, XX. 1796-1799.
/322/, XXI. 1800-1805. /323/, XXII. 1806-
1809. /324/, XXIII. 1810-1812. /325/,
XXIV. 1813-1816. /326/, XXV. 1817-1820.
/327/, XXVI. 1821-1825. /328/, XXVII.
1826-1830. /329/, XXVIII. 1831-1833.
/330/, XXIX. 1834-1837. /331/, XXX.
1838-1845. /332/, XXXI. 1845-1850. /333/

2. Mutatók a körlevelek jegyzőkönyveihez

2 kötet 1735-1800. /334/, 1800-1850. /335/ 1735-1750.

3. Közhirdetmények iratai

Publikációk könyve 1797-1845.
4 kötet 1797-1799. /N89 N⁰1/, 1800-1805. /R112 N⁰1/
+ 4 füzet 1807-1814. /X129 N⁰26/, 1819-1823. /Bb166/

1824-1827. /Cc172 N^o20/, 1828-1830. /Dd183
N^o8/, 1831-1837. /Ff195/, 1838-1845. /Kk215/

Körlevelek jegyzőkönyvei:

Tartalmazzák a felsőbb hatóságok Halas város tanácsához intézett utasításait, intézkedéseit. A körlevelek egy részét eredeti példányban kötötték be, a többségét azonban csupán bemásolták. A jegyzőkönyvekben a kutatást igen jól használható tárgymutatók segítik.

Forrásértéke nemcsak a várostörténeti kutatásban, hanem a Jászkun Kerület történetének kutatásában is jelentős. A jegyzőkönyvek nyelve a 18. században többségében latin, később viszont csupán elszórtan találhatók latin nyelvű bejegyzések a magyar nyelvűek között.

Közhirdetmények iratai:

A sorozatba tartozó publikációs könyvek tényleges raktári helye a megadott jelzeteken a közigazgatási iratok között van. Témáját és hivataltörténeti helyét figyelembe véve viszont a körlevelek jegyzőkönyvével tartozik azonos állagba.

A publikációs könyvek azokat a közhirdetményeket tartalmazzák, amelyeket a tanács a lakosságnak hirdetett. A történeti és néprajzi kutatás számára egyaránt fontos forrás. Kutatása csak átlapozással lehetséges, mutatója nincs.

V. 201. D. ÖSSZEÍRÁSOK 1725-1845.

2,13 ifm

1 Országos összeírások

2 füzet A Conscriptiones /numerus/ animarum kiegészítése 1770-1846.

1 csomó 1770-1771. /Ksz.76 Rsz.423/, 1773-1783.

/Ksz.190 K79 N^o9/, 1769-1790/91. /Ksz.n.

Rsz. MB7-1/

A Conscriptio popularis ignobilium Kiegészítése

1819-1846/7. /Ksz. 144-167/

2. Állami adóösszeírások

43 füzet Conscriptio /Bonorum/ Facultatum 1774-1819.
1774/75. /Ksz.78. Rsz.425/, 1775/76. /Ksz.79.
Rsz.428/, 1776/77. /Ksz.83. Rsz.430/,
1777/78. /Ksz.80. Rsz.431./, 1778/79. /Ksz.
81. Rsz.434/, 1779/80. /Ksz.82. Rsz.436./,
1781. /Ksz.86. Rsz.445./, 1782/83. /Rsz.456./,
1783/84. /Ksz.84. Rsz.444./, 1784/85. /Ksz.
85. Rsz.445./, 1785/86. /Ksz.87. Rsz. 448./,
1786/87. /Ksz.88. Rsz.450./, 1787/88. /Ksz.
89. Rsz.451./, 1788/89. /Ksz.90., 91. Rsz.
453./, 1790/91. /Ksz.93. Rsz.457/, 1791/92.
Ksz.94. Rsz.459./, 1792/93. /Ksz.95. Rsz.
462./, 1793/94. /Ksz.96. Rsz.463./, 1794/95.
/Ksz.97.Rsz.465./, 1795/96. /Ksz.98. Rsz.
467./, 1796/97. /Ksz.99. Rsz.470./, 1797/98.
/Ksz.100. Rsz.472./, 1798/99. /Ksz.101.
Rsz.473./, 1799/1800. /Ksz.102. Rsz.476./,
1800/1801. /Ksz.103. Rsz.477./,
1801/1802. /Ksz. 104. Rsz. 479./, 1802/1803.
/Ksz.105. Rsz.481./, 1803/1804. /Ksz.106.
Rsz.487./, 1804/1805. /Ksz.107. Rsz.485./,
1805/1806. /Ksz.108. Rsz.487./, 1806/1807.
/Ksz.109. Rsz.489./, 1807/1808. /Ksz.110.
Rsz.492./, 1808/1809. /Ksz.111. Rsz.493./,
1809/1810. /Ksz.112. Rsz.495./, 1810/1811.
/Ksz.113. Rsz.497./, 1811/1812. /Ksz.114.
Rsz.499./, 1812/1813. /Ksz.115. Rsz.502./,
1813/1814. /Ksz.116. Rsz.503./, 1814/1815.
/Ksz.117. Rsz.506./, 1815/1816. /Ksz.118.
Rsz.507./, 1816/1817. /Ksz.119. Rsz.510./,
1816/1817. /Ksz.120. Rsz.511./, 1818/1819.
/Ksz.121. Rsz.513./ 1819/1820. /Ksz.122.
Rsz.517./

3. Állami adókvetési és adóbeszedési jegyzékek 1770-1845.

1 füzet Conscriptio Inquilinorum /Zsellérek összeírása/
1770-1771. /Ksz.77. Rsz.423./

20 füzet Extractus Conscriptionis Facultatum ... Kivonatja
Szabad Kiskun halas város adófizetésének
1820/21. /Ksz.123. Rsz.519./, 1821/22. /Ksz.
124. Rsz.521./, 1823/24. /Ksz.125. Rsz.523./,
1824/25. /Ksz.126. Rsz.524./, 1825/26. /Ksz.
127. Rsz.525./, 1826/27. /Ksz.128. Rsz.526./,
1827/28. /Ksz.129. Rsz.527/, 1828/29.
/Ksz.130. Rsz.528./, 1829/30. /Ksz.131.
Rsz.529./, 1830/31. /Ksz.132. Rsz.530./,
1831/32. /Ksz.133. Rsz.531./, 1832/33. /Ksz.
134. Rsz.532./, 1833/34. /Ksz.135. Rsz.533./,
1837/38. /Ksz.136. Rsz.534./, 1838/39. /Ksz.
137. Rsz.535./, 1840/41. /Ksz.138. Rsz.537./,
1841/42. /Ksz.139. Rsz.538./, 1842/43. /Ksz.
140. Rsz.539./, 1843/44. /Ksz.141. Rsz.540./
1844/45. /Ksz.142. Rsz.541./

4. Vetésterület-, termény-, bor- és állatösszeírások 1747-1826.

19 füzet Conscriptio /procreationis/ frugum ...
/Gabona termésének összeírása .../
1759. /Ksz.178. Rsz. H 8-1./ 1773/74. /Ksz.
75. Rsz.423./, 1774. /Ksz.179. Rsz. H 8-1./,
1775. /Ksz.180. Rsz. H 8-1./, 1776. /Ksz.181.
Rsz. H 8-1./, 1777. /Ksz.182. Rsz. H 8-1./, 1778.
/Ksz.183. Rsz. H 8-1./, 1779. /Ksz.184. Rsz. H
8-1./, 1780. /Ksz.185. Rsz. H 8-1./, 1783. /Ksz.
186. Rsz. H 8-1./, 1784. /Ksz.187. Rsz. H 8-1./,
1784/85. /Ksz.86. Rsz.445./, 1788/89. /Ksz.91.
Rsz.543./, 1817. /Ksz.202. Rsz. Y 136-18./

10 füzet Halas város lakosainak kukorica, krumpli és bor

termésének összeírása

1826. /Ksz.203. Rsz. X 134-6/

2 füzet Jóságösszeírás

+ 109 lap 1747/48. /Ksz.9. Rsz.II. 380./, 1751/52. /Ksz.
18. Rsz.II. 380./, 1752/53. /Ksz.21. Rsz.II. 380./,
1753/54. /Ksz.25. Rsz.III. 384./, 1754/55. /Ksz.30.
Rsz.III.384./, 1754/55. /Ksz.35. Rsz.III.384./,
1756/57. /Ksz.47. Rsz.III.389./, 1812. /Ksz.200.
Rsz.U 127-2./, 1817. /Ksz.201. Rsz.Y 136-18./

5. Városi nyilvántartások

1762-1810.

1 lap Kiskunhalasi pusztákon kint lakó redemptus, vagy
concivilitással és házzal, szőlővel bíró irredemptus
lakosok összeírása
1808. /Ksz.197. Rsz. S 114-37./

7 lap Tanyán kint lakó concivilitással bíró lakosok
conscriptiója
1810. /Ksz.198. Rsz. T 119-14./

8 lap Conscriptio mendicorum ... Koldusok összeírása
+ 1 lap 1779/89. /Ksz.189. Rsz. K 79-5./, 1779. /Ksz.
196. Rsz. R 111-15./

2 lap Kiskunhalas helység lakosai milyen convencióra
állították béres szolgálkat, név szerint gazda és
béres kimutatása
1762/63. /Ksz.172. Rsz. B 7-2./

2 füzet Series formularum in oppidi Halas ... existentium
/Halas mezővárosban levő formulák sorozata/
1765. /Ksz.174. Rsz. B 13-25./, 1768/69. /Ksz.
175. B 14-53./

2 lap Pásztorok, szolgálk összeírása

1774/75. /Ksz. 176. Rsz. D 36-79./

- 4 lap Szolgálatra való fiak és lányok összeírása
1805. /Ksz.195. Rsz. R 110-74./
- 3 lap Toleranciális taksát fizető zsidók conscriptiója
1820. /Ksz.204. Rsz. Z 146-3./
- 1 lap Tabella super auctuali statu nationis zingarae
ex parte oppidi cumanicalis Halas /A cigány nemzetség
tényleges helyzetéről készült táblázat Halas kun mezőváros
részéről/
1772. /Ksz.191. Rsz. K 79-16./
- 3 lap Nova nationis zingarae in oppidi cumanicali
Halas existentis instituta investigatio
/Újjonnan végzett vizsgálat a Halas kun mezővárosban
lévő cigány nemzetségről/
1773. /Ksz.192. Rsz. K 79-16./, 1774. /Ksz.
193. Rsz.K 79-16./, 1780. /Ksz.193. Rsz.
K 79-16./

6. Katonai összeírások

1811.

- 1 füzet Belső bátorságra ügyelő lovas és gyalog polgárok
összeírása
1811. /Ksz.199. Rsz. T 122-1./

7. Adóösszeírások

1725-1774.

- 21 füzet Conscriptio facultatum ... illetve Conscriptio
+ 186 lap domestica /Vagyoni összeírás ... illetve házi
összeírás/
1735. /Ksz.2. Rsz.I.379./, 1735-1746. /Ksz.n.
Rsz.I.379./, 1739. /Ksz.4. Rsz.I.379./,
1740. /Ksz.5. Rsz.I.379./, 1741. /Ksz.6.
Rsz.I.379./, 1743/1744. /Ksz.7. Rsz.I.379./,

1747. /Ksz.8. Rsz.II.380./, 1749. /Ksz.10.
Rsz.II.380./, 1750. /Ksz.11. Rsz.II.380./,
1751. /Ksz.12. Rsz.II.380./, 1751. /Ksz.13.
Rsz.II.380./, 1752. /Ksz.15. Rsz.II.380./,
1751/52. /Ksz.16. Rsz.II.380./, 1751/52.
/Ksz.17. Rsz.II.380./, 1752. /Ksz.45. Rsz.
III.384./, 1752/1753. /Ksz.19. Rsz.II.380./,
1752/1753. /Ksz.20. Rsz.II.380./, 1753/1754.
/Ksz.22. Rsz.III.384./, 1753/1755. /Ksz.23.
Rsz.III.384./, 1754/1755. /Ksz.29. Rsz.III.
384./, 1754-1755. /Ksz.30. Rsz.III.384./,
1755. /Ksz.31. Rsz.III.384./, 1755/1756. /Ksz.
337. Rsz.III.384./, 1755/56. /Ksz.38. Rsz.
III.384./, 1756/1757. /Ksz.41. Rsz.III.384./,
1756/57. /Ksz.42. Rsz.III.384./, 1756/1757.
/Ksz.44. Rsz.III.384./, 1757/58. /Ksz.450.
Rsz.III.384./, 1757/58. /Ksz.46. Rsz.III.
384./, 1756/57. /Ksz.48. Rsz.III.389./,
1757/58. /Ksz.49. Rsz.III.389./ 1758/59.
/Ksz.50. Rsz.III.389./, 1754. /Ksz. 27. Rsz.
III.384./, 1755/1756. /Ksz.39. Rsz.III.384./
1773/1774. /Ksz.74. Rsz.423./

Összesítők

1725. /Ksz.1. Rsz.I.379./, 1735. /Ksz.3. Rsz.
I.379./

8. Adókivetési-, beszédési- és adóhátralék nyilvántartási
összesítők 1751-1783.

6 lap Házaknak classificatioja portio felvetésre
/Házaknak osztályozása protio felvetésre/
1751/1752. /Ksz.14. Rsz.II.380./

51 füzet "... repartitio portionalis quanti
+ /felosztása a hadi adónak/
87 lap 1753/1754. /Ksz.24. Rsz.III.384./,

1753/1754. /Ksz.28. Rsz.III.384./,
1754/1755. /Ksz.32. Rsz.III.384./,
1755/1756. /Ksz.36. Rsz.III.384./,
1756/1757. /Ksz.43. Rsz.III.384./,
év n. /Ksz.26. Rsz. III.384./,
1753/1756. /Ksz.33. Rsz.III.384./,
1754/1755. /Ksz.34. Rsz.III.384./,
1755/1756. /Ksz.40. Rsz.III.384./,
1759/1760. /Ksz.51. Rsz.III.389./,
1759/1760. /Ksz.52. Rsz.III.389./,
1760/1761. /Ksz.53. Rsz.III.389./,
1760. /Ksz.54. Rsz.III.389./,
1760/1761. /Ksz.55. Rsz.III.389./,
1761/1762. /Ksz.56. Rsz.V.400./,
1761/1762. /Ksz.57. Rsz.V.400./,
1762/1763. /Ksz.58,59. Rsz.V.400./,
1763/1764. /Ksz.60. Rsz.V.400./,
1763/1764. /Ksz.61. Rsz.V.400./,
1765/1766. /Ksz.62. Rsz.V.400./,
1766/1767. /Ksz.63. Rsz.V.400./,
1767/1768. /Ksz.64. Rsz.V.400./,
1767/1768. /Ksz.65. Rsz.V.400./,
1768/1769. /Ksz.66. Rsz.V.400./,
1769/1770. /Ksz.67. Rsz.VI.415./,
1769/1770. /Ksz.68. Rsz.VI.415./,
1770/1771. /Ksz.69. Rsz.VI.415./,
1772/1773. /Ksz.70. Rsz.VI.415./,
1772/1773. /Ksz.71. Rsz.VI.415./,
1771/1772. /Ksz.72. Rsz.VI.415./,
1771/1772. /Ksz.73. Rsz.VI.415./,
1780/1781. /Ksz. n. Rsz.438./,
1781/1782. /Ksz. n. Rsz.439./,
1782/1783. /Ksz. n. Rsz.441./

Összesítők

1755/1756. /Ksz.40. Rsz.III.384./

Az összeírások nyelve latin és magyar. Az évszámot követő zárójelben a katalógusszám és a raktéri szám található. A katalógusszám azonos a - Bácskai V. ra által összeállított - területi levéltárak összeírásairól készített jegyzékben feltüntetetté. A csoportosítást a jegyzék szerint végeztük.

V. 201. I. FÖLDKÖNYVEK, FÖLDOSZTÓ LAJSTROMOK 1747-1843.

0,995 ifm

1. Földkönyvek

1754-1793.

5 kötet 1754-1786. /Ksz.170. Rsz.340./, 1755-1763.
/Ksz.168. Rsz.338./, 1755-1786. /Ksz.169.
Rsz.339./, 1786/87. /349./, 1791-1793. /Ksz.
171. Rsz.341./, 1791-1793. /342./

2. Földosztó lajstromok

10 kötet Nádosztó lajstromok 1776-1838.

1776-1797. /350/, 1803-1804. /351/,
1804-1810. /352/, 1810-1815. /353/,
1816-1817. /354/, 1819-1821. /355/,
1822-1825. /356/, 1825-1831. /357/,
1832-1834. /358/, 1837-1838. /359/

5 kötet + Kertföldek osztó lajstroma 1747-1827.

11 füzet 1747-1817. /658/, 1762. /361/, 1785. /363/,
1791-1793. /349/, 1798. /362/, 1801;
1809-1811. /364/, 1817. /366/, 1822.
/365/, 1824. /367/, 1827. /368/

2 kötet Kaszállók osztó lajstroma 1809-1810.

1809. /343/, 1810. /344/

2 kötet Vízállások eladási lajstroma 1842-1843.

1842. /372/, 1843. /373/

Földkönyvek:

Az első földkönyvet 1755-ben kezdték vezetni, az egyes birtokosok neve mellett feltüntetve a redempció összegét a kaszálló és szántó földek nagyságát és helyét, a terület valamint a szomszédok megnevezésével. A változásokat 1763-ig vezették.

A 338-as raktári számú kötet piszkozat, ennek tisztázata a 339-es raktári számú. A 340. Rsz. kötet az 1751-es privilégium beírásával kezdődik, ezt követi magyar nyelven a Jászkun Kerület egyes helységeinek redempciója, majd a halasi redemptusok személyenkénti redempciója és az idők során hozzáfűzött megjegyzések. Itt jegyezték fel az új redemptusok lajstromát 1748-tól 1763-ig. Ezután következik a tényleges földkönyv. A kötet az 1754-es állapot feltüntetésével 1786-ban készült és zárult. Bőrkötéses tisztázat.

A 341-es kötet az 1791/93. évi "új osztály" /tagosítás/ után keletkezett állapotot tünteti fel. Az egyes lapok nyomtatott fejrésszel készültek. Bekötött tisztázat.

A 342-es kötet ugyanezt a tagosítási eredményt tartalmazza. Rovatai: Név, a redempciótól ez osztályig történt vétel, és eladás, kimért szántó helye, kaszálló. A kötet végén betűrendes névmutató van, mely a nevek mellett a lapszámra utal.

A tagosításokról lásd: Kiskunhalas helytörténeti monográfia 1.

Szerkesztő: Janó Ákos 1965. 81. 1.

Az 1786/87. évi /349/. köt. a II. József által elrendelt kataszteri felmérés megmaradt töredéke. A földkönyvek közül a katalógusszámmal ellátottak Bácskai Vera összeírásokról készült jegyzékében összeírásként szerepelnek.

Földosztó lajstromok

A **nádosztó lajstromok** tartalmazzák a birtokos lakosok között kiosztott nádtermelést. A lajstromból kitűnik az egyes tizedek húzási sorrendje, az, hogy melyik évben hol hány öles dűlőket osztottak.

A **kertföldek osztó lajstromai** a szőlő, a veteményes és krumpli földek, a kukorica és káposzta földek évenkénti osztásait mutatják. Itt található az erdőtelepítésre kiosztott földek lajstromai is. Egyes kötetekben berajzolt térképek segítik a kutató tájékozódását.

Kaszállók osztó lajstromaiba a redemptusok számára a redempció összege szerint 1809-ben és 1810-ben kiosztott kaszállókat jegyezték fel. A lajst-

romok feltüntetik a nevek mellett a redempció összegét, a kapott földmennyiséget és annak helyét. Az 1809. évi kötetben betűrendes névmutató található.

Vízállások eladási lajstromának rovatai: vevő neve, fizetett összeg, a vásárolt föld mennyisége és helye.

V. 201. J. MILITARIS IRATOK 1741-1848.

0,415 ifm

	Obsitok	1801-1847.
3 csomó	1801-1816. /M89/, 1804-1848. /M88/, 1814-1847. /M90/	
	Katonaállítási költségek	1741-1841.
2 csomó	1741-1841. /M85/	
	Francia háborúra vonatkozó iratok	1795-1818.
3 kötet	1795-98. /I69/, 1796-1800. /L83/,	
1 füzet	1805-1809. /S117/, 1800. /R110/,	
1 csomó	1814-1818. /Z144/	
	Katonaságnak adott élelem	1755-1799.
2 kötet	1755-1790. /L83/, 1788-1792. /L84/, 1798-1799. /L83/	
	Beszállásolási jegyzékek	1839-1846.
2 füzet	1839-1840. /1002/1/, 1846/1002/2.	

Az állag iratai helyileg a közigazgatási iratok között találhatóak, a jelzetek alapján jól elkülöníthetők. Az állagon belül tematikai csoportokat alakítottunk ki.

Az **obsitok** nyelve német, az ide sorolt szabadságos katonák elbocsátó levelei között találhatóak latin sőt magyar nyelvűek is.

A **katonaállítási költségek** iratai a katonák névsorát, valamint a katonaállítás költségeinek lajstromait tartalmazza. Nyelve magyar.

Külön csoportosítottuk a napóleoni háborúkkal kapcsolatban fennmaradt katonai vonatkozású iratokat. Ezek az insurrectióra, és a háborúk során kive-

tett külön hadiadóra, annak kivetési és beszedési módjára szolgálnak adatokkal. Többségében magyar nyelvűek, de néhány latin nyelvű irat is található köztük. A katonaságnak adott élelemről és beszállásolásokról készült lajszromok, elszámolások magyar nyelvűek. Az iratok kutatásához a közigazgatási iratok mutatói használhatók.

V. 201. K. ÖRÖKVALLÁSOK IRATAI 1816-1848/50.

2,365 ifm

	1. Jegyzőkönyvek	1816-1848/50/.
12 kötet	1816-1821. /586/, 1821-1823. /587/, 1824-1827. /588/, 1828-1830. /589/, 1831-1835. /590/, 1835-1836. /591/, 1837-1838. /592/, 1839-1841. /593/, 1842-1845. /594/, 1845-1846. /595/, 1847. /596/, 1848-1850. /597/	
	2. Felvallások	1819-1848/49/.
30 csomó	1819-1820. /599/, 1821. /600/, 1822-1824. /601/, 1825-1827. /602/ 1828-1830. /603/, 1831. /604/, 1832. /605/, 1833. /606-607./, 1834. /608/, 1835. /609/, 1836. /610/, 1837. /611/, 1838. /612/, 1839. /613/, 1840. /614- 615/, 1841. /617/, 1842. /630/, 1843. /631/, 1844. /632-633/, 1845. /634- 635/, 1846. /636-637/, 1847. /638- 639-640/, 1848/49. /641/	
	3. Mutatók	1817-1850.
1 kötet	Betűrendes mutató 1817-1850. /598/	

Az örökvallások jegyzőkönyveit Halason nádori rendeletre 1817. április

l-től vezették rendszeresen. A jegyzőkönyvekbe beírták az örökös adásvételeket, ellentmondásokat, cseréket, egyezségeket és az adósságokat.

A **felvallások** az örökvallások jegyzőkönyveihez kapcsolódó iratok, az egyes iraton hivatkoznak a jegyzőkönyvi bejegyzés számára, dátumára.

Az állagban található iratok magyar nyelvűek, de bennük néhány, a korra jellemző latin kifejezés is található.

A kutatást betűrendes névmutató segíti, a nevek mellett utalva a jegyzőkönyv számára és a lapszámra.

V. 201. L. VÉGRENDELETEK 1712-1848/53.

0,39 ifm

	Végrendeletek	1712-1848/53.
6 csomó	1712-1774. /N3/, 1766-1776. /N2/,	
1 doboz	1770-1784. /N1/, 1781-1793. /N4/, 1790-1796. /N5/, 1791-1800. /N6/, 1803-1848. /620/1./	
	Végrendeletek mutatója	
1 füzet	1803-1848/53. /620./	

A végrendeletek többsége a zárójelben megadott jelzet szerinti helyen a közigazgatási iratok között található. Az 1803-1848. közötti feljegyzéseket viszont külön kigyűjtve kezelték. Ez utóbbiakhoz mutató is készült, korábbiak a közigazgatási iratok névmutatójában szerepelnek.

V. 201. M. BETÁBLÁZÁSI JEGYZŐKÖNYVEK 1841-1848/67.

0,08 ifm

	Betáblázási jegyzőkönyvek	1841-1848/67/.
2 kötet	1841-1848/49. /345/, 1847-1867. /346/,	
1 kötet	Betáblázási névmutató 1841-1849. /810/	

Az 1841-48-as éveket magába foglaló kötetbe a tanács előtt történt betáb-

lázások teljes szövegét beírták, a kötet végén névmutató van. Az 1847-1867-es időszakról készült jegyzőkönyvbe már nem írták be a teljes szöveget. A kötetben a következő rovatok találhatóak: év, sorszám, adós neve, hitelező neve, betáblázott összeg, a vagyon, amit megterheltek.

A kutatást betűrendes névmutató segíti.

A jegyzőkönyvek és a mutató nyelve magyar.

V. 201. N. TANÁCSTÖRVÉNYSZÉK IRATAI 1754-1848.

1,30 ifm

16 kötet	Jegyzőkönyvek 1754-1760. /II/, 1801-1806. /XVII/, 1806-1810. /XIX/, 1810-1813. /XXI/, 1813-1815. /XXIII/, 1816-1818. /XXV/, 1819-1820. /XXVII/, 1821-1823. /XXIX/, 1824-1827. /XXXI/, 1828-1830. /XXXIII/, 1831-1833. /622/, 1834-1837. /623/, 1838- 1841. /624/, 1842-1844. /625/, 1845-1846. /626/, 1847-1848. /627/	1754-1848.
1 csomó	Sommás szóbeli perek 1821-1846. /644/	1821-1846.
2 csomó	Polgári perek 1799-1819. /642/, 1820-1848. /643/	1799-1848.
1 füzet	Mutatók Szóbeli perek mutatója 1816-1836. /647/, 1793-1794. /G61 N ^o 61/	1793-1836.
6 füzet	Polgári perek mutatója 1790-1799. /T121 N ^o 60/, 1800-1843. /645-650/	

Az állag a tanács jogszolgáltatási hatáskörének gyakorlásakor keletkezett iratokat tartalmaz.

A **jegyzőkönyvek** a törvénykezési célra összehívott tanácsüléseken hozott ítéleteket és az azt megelőző eseteleírást, tanúkihallgatást tartalmazzák. Elsősorban örökségi és vagyoni jogi ügyekben, továbbá hatalmaskodási, tulajdon elleni vétségekben ítélték. A tanácstörvényszék hatáskörét meghaladó ügyeket továbbbítták a kapitányi székhez. A jegyzőkönyveket kiegészítő iratok hiányosan maradtak meg. A sommás szóbeli perekhez mutatók is készültek, de az idők során ezekből is csak töredék maradt, hasonlóan a tanács előtt kezdett polgári perekhez. Mivel az iratok mennyisége összesen 3 csomó, célszerűbb átlapozással kutatni.

A jegyzőkönyvekhez a tanácsülési jegyzőkönyveknél feltüntetett mutatók használhatók.

Az iratok nyelve vegyes: magyar és latin.

A polgári perek időrendben rendezettek a per indítási évének figyelembe vételével: valamennyi, a per során keletkezett irat az első évhez van csatolva.

V. 202. KISKUNHALAS VÁROS FŐBÍRÓJÁNAK IRATAI 1822-1848/1849.

0,885 ífm

6 csomó	Vegyes iratok 1821-1827. /651/, 1828-1831. /652/, 1832-1839. /653/, 1840-1844. /654/, 1845-1847. /655/, 1848. /656/	1832-1848.
1 csomó	Bitangóságba vett jószágok jegyzéke 1822-1835. /657/	1822-1835.
	Kisebb kihágásokat és vétkeket jegyző könyvek 1836-1847. 1836-1841. /Gg198/, 1841-1847. /Kk218/	
1 csomó	Járlatlevelek 1832-1853. /585/	
1 kötet	Bírói kézhez letett összegek jegyzőkönyve 1841-1848. /1851; 1862-1869/. /1226/	

A főbíró **vegyes iratai** között főleg a jogszolgáltatási hatáskörhöz kapcsolódó iratok találhatók: tanúkihallgatások, más helységek átiratai egy-egy bűnügy nyomozásával kapcsolatban, a lakosok panaszai. A büntető ügyekben hozott ítéleteket is a főbírónak küldték meg a felsőbb bíróságok.

A **kisebb kihágásokat** a főbíró két szenátorral ítélte, s erről külön jegyzőkönyvet vezetett. A megmaradt két füzet helyileg a közigazgatási iratok között található az itt megadott jelzeteken.

A **járlatlevelek** főleg a gazdaságtörténetet kutatók számára szolgálhatnak adatokkal. Rovatai: eladó neve, eladási, vevési hely, idő, vevő neve, lak-helye, eladott jószág leírása, ára.

V. 204. KISKUNHALAS VÁROS MÁSODBÍRÓJÁNAK IRATAI 1734-1848/50/.

11,45 ifm

1774/75-ös évig a házipénztári számadásokat a főbíró kezeli. Attól a "2^d bíró", aki addig az adópénztárat kezelte.

1802-től a házipénztári számadáshoz csatolták a quanti perceptor számadásait is.

Városgazdát bizonyos években választanak, így 1756, 1760/61, 1791/92, majd 1800-tól rendszeresen, de iratai nem választhatók el a házipénztár irataitól. A bor- és székbiró iratait szintén a házipénztárhoz tartozóan kezelték. Mindezek figyelembevételével a fondok kialakításánál nem az egyes tisztségviselők funkcióit vettük alapul, hanem a folyamatosan létező pénztárak funkcióit. Ezért Kiskunhalas pénzügyi és gazdasági jellegű iratait a két nagy pénztár: a házi és az adópénztár fondjába osztottuk be. A kisebb pénztárak iratai pedig természetes módon kapcsolódnak az előzőkhöz. Az iratok eredeti és nehezen megbontható rendje is ezt a fondalakítást tette szükségessé.

1. Számadások és mellékletei

91 csomó   1748-1756. /385/, 1756-1757. /386/, 1757-1758.
                  /388/, 1758-1759. /391/, 1759-1760. /393/,
                  1760-1761. /394/, 1761-1762. /397/, 1762-1763.
                  /398/, 1763-1764. /401/, 1764-1765. /404/,
                  1764-1765. /403/, 1765-1766. /406/, 1766-1767.

/408/, 1767-1768. /410/, 1768-1769. /411/,
1769-1770. /414/, 1770-1771. /416/, 1771-1772.
/419/, 1772-1773. /420/, 1773-1774. /422/,
1774-1775. /426/, 1775-1776. /427/, 1776-1777.
/429/, 1777-1778. /432/, 1778-1779. /433/,
1779-1780. /435/, 1780-1781. /436/, 1781-1782.
/440/, 1782-1783. /441/, 1783-1784. /443/,
1784-1785. /446/, 1785-1786. /447/, 1786-1787.
/449/, 1787-1788. /452/, 1788-1789. /454/,
1789-1790. /455/, 1790-1791. /458/, 1791-1792. /
/460/, 1792-1793. /461/, 1793-1794. /464/,
1794-1795. /466/, 1795-1796. /468/, 1796-1797.
/469/, 1797-1798. /471/, 1798-1799. /474/,
1799-1800. /475/, 1800-1801. /476/, 1802-1803.
/482/, 1801-1802. /480/, 1803-1804. /483/,
1804-1805. /486/, 1805-1806. /488/, 1806-1807.
/490/, 1807-1808. /491/, 1808-1809. /494/,
1809-1810. /496/, 1810-1811. /498/, 1811-1812.
/500/, 1812-1813. /501/, 1813-1814. /504/,
1814-1815. /505/, 1815-1816. /508/,
1816-1817. /509/, 1817-1818. /512/,
1818-1819. /514/, 1819-1820. /518/,
1820-1821. /520/, 1821-1822. /521/,
1822-1823. /522/, 1823-1824. /523/,
1824-1825. /524/, 1825-1826. /525/,
1826-1827. /526/, 1827-1828. /527/,
1828-1829. /528/, 1829-1830. /529/,
1830-1831. /530/, 1831-1832. /531/,
1832-1833. /532/, 1833-1834. /533/,
1837-1838. /534/, 1838-1839. /535/,
1839-1840. /536/, 1840-1841. /537/,
1841-1842. /538/, 1842-1843. /539/,
1843-1844. /540/, 1844-1845. /541/,
1845-1846. /542/, 1846-1847/48/ /371/,
1847/48. /370/.

	2 Nyugták	
39 csomó	1806-1807. /544/, 1807-1808. /545/, 1808-1809. /546/, 1809-1810. /547/, 1810-1811. /548/, 1811-1812. /549/, 1812-1813. /550/, 1813-1814. /551/, 1814-1815. /552/, 1815-1816. /553-554/, 1816-1817. /555/, 1817-1818. /556-557/, 1818-1819. /558-559/, 1819-1820. /560- 561/, 1820-1821. /562/, 1821-1822. /563-564/, 1822-1823. /565/, 1823-1824. /566/, 1824-1825. /567/, 1825-1827. /568/, 1827-1829. /569/, 1828-1830. /570/, 1830-1831. /571/, 1831-1832. /572/, 1832-1833. /573/, 1833-1834. /574/, 1834-1835. /575/, 1835-1836. /576/, 1836-1837. /577/, 1837-1838. /578/, 1838-1839. /579/, 1839-1840. /580/, 1844-1845. /581/, 1845-1849/50. /584/	1806-1848/50.
2 csomó	3. Kórházipéztár számadásai	1818-1848/49.
8 füzet	1818-1845. /582/, 1820-1842. /583/, 1841/42-1848/49. /1173/	
	4. Bor- és székbírói számadások	1734-1755.
	1734-1743. /375/, 1744-1747. /378/, 1748-1751. /381/, 1752-1755. /382/	
	5. Kocsmárosok kézikönyve	
13 füzet	1798-1816. /543/	1798-1816.
	6. Református eklézsia számadásai	
3 csomó	1818/19. /515/, 1819-1820. /516/, 1820-1821. /519/	1818-1821.

1. Házipénztári számadások és mellékletei

Összefoglaló házipénztári számadás az 1755/56-os évtől folyamatosan van. Borbírói számadás a házipénztári számadások megfelelő évéhez mellékletként csatolva 1755/68 évtől 1766/67-ig, minden évben megtalálható. 1767/68-1788/89-ig a borbírói számadások hiányosa, az 1788/89-es évi megvan, de ettől 1791-/92-ig ismét hiányzik. 1791/92-es évtől 1844/45-ig a borbírói számadások a következő hiányokkal vannak meg: 1822/23, 1823/24, 1825/26, 1834/35, 1835/36, 1836/37 és 1843/44.

A székbírói számadásokat szintén a házipénztári számadásokhoz csatolták. 1755/56-1763/64-ig a megfelelő éveknél megtalálhatók, 1764/65-1791/92-ig hiányzik, ettől 1793/94-ig folyamatos, a későbbi évekről azonban székbírói számadás nincs.

A számadások mellékletei a különféle lajstromokból állnak. 1802/1803-tól rendszeresen évenként megtalálhatók itt a quanti perceptor számadásai is. A quantiperceptor számadásához a következő mellékleteket csatolták:

1. Kivonat az az évi adóösszeírásból
2. Birtoktalan lakosok jószágai és bora után kivetett taksák lajstroma
3. Az insurrectionális kassza számadása
4. Külhelyen lakó vagy szolgáló földbirtokosok közmunkaváltságának lajstroma
5. Nemesek katonatartási- és quartélyváltságának lajstroma
6. A katonaságnak adott élelemlajstroma
7. Forspont-lajstrom
8. Közigazgatási lajstrom
9. Igarvonó állatot nem tartó birtoktalan lakosok lajstroma
10. Terragium-lajstrom

Ezeket kiegészíti esetenként a verbunk-költség, a rendkívüli adók kivetésének, és a csöszök bérének kivetési lajstroma, valamint az adóhátralékos lakosok lajstroma.

Azokban az években, amikor volt városgazda, a város gazdálkodásáról készült számadás is megtalálható.

2. Nyugták

A nyugták az esetenkénti kiadásokat dokumentálják. A korabeli árak és

bérek kutatói számára hasznos források.

3. Kórházpénztár számadásai

Az évenkénti számadáshoz csatolva különböző lajstromokat és nyugtákat is tartalmaz.

4. Bor- és székbírói számadások

1754-1755-ig kezelték külön a számadásokat, a későbbiekben - mint már említettük - a házipénztári számadáshoz csatolták, ezért - mint utólag szét nem választhatót - annak sorozatában hagytuk.

5. Kocsmárosok kézikönyvei

EBBE A sorozatba 13 füzet tartozik. A füzetekbe az egyes személyek fogyasztását jegyezték fel. A feljegyzések keletkezését valószínűen a hitelben történő fogyasztás indokolta.

V. 205. KISKUNHALAS VÁROS ADÓSZEDŐJÉNEK IRATAI 1735-1848/49.

1,04 ifm

2 kötet	Adópénztár iratai	1735-1845.
22 csomó	1735-1745/46. /376/, 1745-1761. /A/7.395/, 1746/47-1752. /A/2.379/, 1753-1757. /A/3. 383/, 1757-1758. /A/4.387/, 1758-1759. /A/ 5.390/, 1759-1760. /A/6.392/, 1761-1762. /396/, 1762-1763. /399/, 1763-1764. /402/, 1765-1766. /405/, 1766-1767. /407/, 1767- 1768. /409/, 1768-1769. /412/, 1769-1770. /413/, 1770-1771. /417/, 1771-1772. /418/, 1772-1773. /421/, 1773-1774. /424/, 1837- 1845. /369/, 1842-1846. /369.II./, 1842-1847/ 48./372/	

Az adópénztár iratait 1774-ig folyamatosan külön kezelték, a későbbi időkben a házipénztári számadásokhoz csatolták, ezért a kutató is annak fondjában találja meg.

1735-1745/46-ig csupán az adókievetési lajstromok maradtak meg. A későbbi-

ekben ezeket különféle lajstromok is kiegészítik, ezek: malomjövedelem, betyárok lajstroma, az évi összeírás összesítő lapjai, a salláriumok és convenciók lajstroma. A lajstromok azonban nem minden évben maradtak meg.

Az utolsó 3 csomó vegyes iratokat tartalmaz. Közülük különösen figyelemre méltó a 372-es csomó, amelybe 1842-1847/48-ig az adóketési kulcs táblázatait gyűjtötték össze.

Az iratokhoz egykorú segédlet nincs, a jelen segédlet alapján az éven belül átlapozással kutatható.

V. 206. KISKUNHALAS VÁROS RENDŐRI HIVATALÁNAK IRATAI 1841-1848/53.

0,03 ifm

Az 1840. évi 9 tc. és a Jászkun Kerület rendelete hatására 1841. április 22-i tanácsülésen választották meg az "első mezei rendőrt". A választásra jelölt 4 tanácsnok közül a külső és belső tanács szavazása alapján Székér Istvánt választották. A rendőr fizetése évi 100 Ft lett, s hivatalába minden évben a bíróválasztás napját követően választották. Munkájához segítségül rendelte a tanács a városi mezei biztost és két hadnagyát, de csak akkor, ha azoknak egyéb elfoglaltságuk nem volt. Közvetlen segítői voltak a csőszök. Halason 1841-ben 33 csősz alkalmaztak.

A mezei rendőr hatásköre határbeli károk becsléséből és intézéséből állt. Ezek az ügyek azonban csak akkor tartoztak bírászkodási jogkörébe, ha a kárt okozó halasi lakos volt, a kár értéke pedig nem haladta meg a 24 forintot. Ítéletét végre is hajtotta.

Amennyiben a kár értéke a 200 ezüst forintot nem haladta meg, az ítélkezés és végrehajtás a tanács feladata volt. Abban az esetben, amikor a kárt okozó kerületbeli, de nem halasi lakos, az ítélkezés joga a kerületi kapitányt illette.

A mezei rendőr tevékenységéről jegyzőkönyvet vezetett. Ebbe beírta az eseteket és az ítéletet, melyet utólag a tanácsülésen felolvastak.

A jegyzőkönyvekhez mutató nem készült, csupán átlapozással kutathatók.

2 kötet   1841-1843. /628/, 1843-1853. /629/   1841-1853.

V. 210. KISKUNHALAS VÁROS POLITIKAI INSTEKTORÁNAK IRATAI 1808-1825.

0,10 ífm

A Jászkun Kerület közgyűlése 1802-ben új politikai rendszabást szabott ki, s egyben megtartásának ellenőrzésére elrendelte a politikai inspectorok tisztségének létrehozását.

Helységenként a tanácsbeliek közül választhattak inspectort a szenátorok és a kerületi kapitány szavazatával. Fizetésük a népesség szerint 10-40 Ft-ig terjedt. Írástudókat választottak, hiszen a rájuk bízott feladatok teljesítéséről jegyzőkönyvet kellett vezetniük, s jelentéseiket is maguk készítették a kerületek számára. A helység tanácsától nem függtek, közvetlenül egy kerületi esküdttől kapták utasításait, és neki is küldték jelentésüket. Ennek ellenére fő feladatuk a bírák segítése volt, a "belső bátorságra" vonatkozó rendelkezések teljesítésében. Tehát - bár elméletben megkerülhették jelentéseikkel a helyi tanácsot és főbíró - a gyakorlatban mégis az általuk megszabott feladatokat is teljesítették.

	Politikai inspector napi jegyzőkönyve	1808-1825
6 füzet	1808. /S115/, 1818-19. /V150/, 1819. /Z146/, 1820-21. /V153 N ^o 30/, 1821-23. /Bb163/, 1824-25. /Bb166/	
	Levágott marhák feljegyzése	1794-1811
5 füzet	1794-1803. /S113 N ^o 86/, 1804-1813. /U127 N ^o 21/, 1805-1808. /S117/, 1808-1810. /T123 N ^o 1/, 1810-11. /T122 N ^o 1/	

A levágott marhák lajstroma tartalmazza: milyen állatot vágtak, honna vették, az állatok leírását és bélyegét. A politikai inspector jegyzőkönyvéhez hasonlóan átlapozással kutatható.

V. 211. HALAS VÁROS ORVOSÁNAK IRATAI 1846-1848/49.

0,01 ífm

1 füzet	1846-1848/49. /1076/	1846-1848/49.
---------	----------------------	---------------

Mindössze 1 füzet maradt meg. Ebbe jegyezte be az orvos azokat a vizsgálatokat és műtéteket, amelyeket valamely megsebesített vagy meghalt egyénen végzett. Rovatai: a sebész neve, a beteg neve, a sebek és tapasztalatok leírása. A leírás nem tartalmazza a gyógyítás módját.

Idegen szavak, kifejezések

akció	eljárás, művelet
állag	felső szintű levéltári egység, a fondnak önálló jellegű része
approbatio	jóváhagyás
aquisitio	szerezés
archívum	levéltár
arenda	bérlet
armális nemes	A XVI-XIX. századi kismanes, akit címeres nemesi oklevéllel megnevesítettek, rendszerint birtok nélküli.
armás	fegyveres
articulus	törvénycikk
assessor /asszessor/	ülnök, táblabíró
autonómia	önkormányzat
beneficiális kassza	házipénztár
beneficia regalia	királyi kisebb haszonvételek
castellanus	háznagy, várnagy
coaquisitio	közkereset, közös szerzemény
commorans	tartózkodó /átmeneti jelleggel a helységben/
conciuitas	polgárjog, lakosi jog
communitas	közösség
conductor	kísérő, felvigyázó
concurál	verseng
congruál	megegyezik
koordináció	/itt/ közigazgatási rendszer egységesítése
conscriptio	összeírás
conscriptus	összeírt
contractus	szerződés
contributionalis kassza	adópenztár
contribuens	adófizető
convencio	szegődés, szegődmény /bérért szolgálók fizetése/
convocatus	"választók testülete"
deputatio	küldöttség
dica	a XVI. századtól a hadiadó neve, osztály, rovás
dikasztérium	testületi döntések alapján működő közigazgatási hatóság, kormányszék, pl. helytartótanács kerület
districtus	kerület
diurnum	napidíj
domesticális 1 forint	háziadó egy forintja
domicilium	állandó lakóhely
educillatio	italmérés, kocsmáltatás
elaborátum	javaslat, tervzet
"electa communitas"	választott közösség
emptor	vevő
excessuosus	kihágó, kicsapongó
excidál	kihasít, földet foglal
excisio	kihasítás
executio	végrehajtás
familia	család
familiáris	családi
fiskális	ügyész, ügyvéd
fond	felső szintű, vegyes terjedelmű levéltári egység

forspont	előfogat
fungens	hivatalban levő
funkció	1. működés, hivatalos működés 2. feladatkör, tisztség
funkcionál	működik, feladatát végzi
garadgya, garád	tüskés sövényből, gallyakból, szalmából font, rakott kerítés
generalis congregatio	itt: a Jászkun Kerület közgyűlése
generalis domesticus perceptor	Jászkun Kerület házipénztárának pénztárnoka
generális nótárius	Jászkun Kerület főjegyzője
hierarchia	rangsor, hivatali rendszer
honorárius	tiszteletbeli
immunisatio	mentességtétel, kivétel, valamely szabály alól
incorporationis taxa /taksa/	lakosi jog elnyerésekor fizetendő díj
indubitatus	kétségtelen
in natura	természetben
inquilinus	zsellér
inquisitio et benevolae fassiones	vizsgálatok és önkéntes vallomások
inspector	felügyelő
instans	kérelmező
instancia	kérelem kérvény
instructio	útmutatás
insurrectio	nemesi felkelés
insurrectionális	felkelési
interressentia	érdekeltség, részrehajlás
inventarium	vagyoneleltár
investigatio	kivizsgálás
ipa	após
irredemptus	a megváltásban részt nem vett, vagy csak keves földet váltott birtokos
jurátus	joggyakornok
jurisdictio	joghatóság
jus patronatus	kegyúri jog
kancellista	írnok
kandidáció	jelölés
komisszárius	biztos
lectica	ágybér /adónem/
legalizál	törvényesít, törvényessé tesz
legitimál	törvényesít, törvényesnek nyilvánít
liber fundi	földkönyv
limitatio	árszabás
magisztrátus	kerületi előljáróság
mechanizmus	egymással összefüggésben levő folyamatok összessége
metallica acta	határpercek, határjárások irata
militaris acták	katonai ügyek iratai
missilis	levél
napa	anyós
naturále	termesztmény, termés
naturália	termékek
oeconomicus pénztár	gazdasági pénztár
oeconomus	gazda /városgazda/
ordinarius	rendes vagy fő /bíró, jegyző/
orphanalis acta	árvaügyi irat
palatinalis	nádori
palatinális porta	hadiadó egysége

particularis	részleges, helyi
patvarista	"ügyvédbojtár" /joggyakornok/
perceptor	pénztárnok
perceptorális libellus	adószedő könyve
petició	kérvény, folyamodvány felső hatósághoz, kifogás bejelentés
plenipotentarius	teljhatalmú megbízott
politicae inspector	közrend megtartására felügyelő, közigazgatási alkalmazott
portio	illeték, részlet, adó /az állami hadiadó ter- ményben fizetett része/ előjog, kiváltság
praerogativa	előterjeszt
praesental	elnökség
praesidium	kiváltság, kiváltságlevél
privilegium	arányt tart /arányosan oszt el pl. adót/
proportiót observál	a jogi közösség miatt
propter communionem iuricum	az ügyek ünnepélyes jegyzőkönyve
protocollum actorum solemnium	körlevelek jegyzőkönyve
protocollum currentalium	peres ügyek, jogi ügyek jegyzőkönyve
protocollum iuridicum	útlevelek jegyzőkönyve
protocollum passualium	peres ügyek jegyzőkönyve
protocollum processuum	levéltári rendezési elv, mely szerint a fond- képző szervek, személyek szervesen összefüggő
proveniencia elve	levéltári anyagát megbontani nem szabad kihirdetett, nyilvánosságra hozott
publikált	/adó/ mennyiség, summa
quantum	adópénztárnok, adószedő
quanti perceptor	szállás
quartély	beszállásolt
quartélyos	nyugta
quietentia	megváltás
redemptio	megváltott /váltásgot fizetett/
redemptus	jelentés
relatio	visszaküld
remittal	határoz/at/, rendel/et/
resolvál /resolutio/	illetve
respective	tekintély, tisztelet, becsület
respectus	tisztújítás
restauráció	kötelezvény, írásbeli nyilatkozat
reverzális	díjazás
salarisatio	választott lakosok
selecti incolae	tanács
senátus	formulák sorozata
series formularum	szolga
serviens	gondnok
sindicus	határozat, helyi érvényességű törvény
statútum	főfelügyelő
super inspektor	díj, illeték
taxa /taksa/	fűbér
terragium	végrendelet
testamentum	türelmi taksa
tolerantialis taxa	összesség
univesitas	fuvar
vectura	

AJÁNLÓ BIBLIOGRÁFIA LEVÉLTÁR, LEVÉLTÁRI SEGÉDLETEK

ANTAL Árpád - SERES Péterné: A Szolnok megyei Levéltár /volt Szolnoki Állami Levéltár/ fondjainak jegyzéke. Bp. 1975, Kiad. a Magyar Országos Levéltár. 78 p. /A magyar állami levéltárak fondjegyzéke III./

A Bács-Kiskun megyei Levéltár /volt Kecskeméti Állami Levéltár/ fondjainak jegyzéke. Szerk. Bálintné Mikes Katalin. Bp. 1974, Kiad. a Magyar Országos Levéltár. VIII. 118 p./ A magyar állami levéltárak fondjegyzéke III./

BÁNKI HORVÁTH Mihályné: A levéltár és a levéltáros munkakörének alakulása Kiskunfélegyháza = Levéltári Szemle, 1979. 3.sz. 557-563.p.

FÁBIÁN István: Szabadszállás mezőváros hivatalsszervezete a XVIII-XIX. században = Levéltári Szemle, 1967. 1.sz. 109-135. p.

FELHŐ Ibolya - VÖRÖS Antal: Helytartótanácsi levéltár. Bp. 1961, Akadémiai K. 599 p.

GYÖRFFI István: A nagykun városok levéltárai I. = Levéltári Közlemények, 1925. 192-205.

GYÖRFFI István: A nagykun városok levéltárai II. = Levéltári Közlemények, 1926. 214-219. p.

Kéziratos térképek a Kecskeméti Állami Levéltárban. Bp. 1967, Kiad. a MM. Levéltári Osztálya. 575-689. 1. /Levéltári jegyzékek 1./

A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere. Szerk. Éri István 1-2 köt. Bp. 1975, Damjanich János Múzeum soksz. 381, 410 pl

SZABÓ Sándor: A kiskunfélegyházi "Kiskun Levéltár". = Levéltári Szemle, 1967. 2.sz. 451-460.p.

Szolnok megye Levéltára. Szerk. Tóth Tibor. Szolnok, 1981. Kiad. a Szolnok megyei Levéltár 32 p. /Levéltári füzetek 6./

Szolnok megyei Levéltár kéziratos térképeinek katalógusa 1867-ig. Összeáll. Antal Árpád. Szolnok, 1974, Kiad. a Szolnok megyei Levéltár 212, 9.p. /Levéltári füzetek 1./

A területi állami levéltárakban őrzött feudális kori összeírások jegyzéke. I-II-III. Szerk. Bácskai Vera. Bp. 1965-1969. Kiad. a Magyar Országos Levéltár. 227 p. XI t., 355 p. 43 t. /Levéltári jegyzékek 2./

A JÁSZOK ÉS KUNOK TÖRTÉNETE

Adatok Szolnok megye történetéből. 1. köt. /Szerk. biz. vez. Tóth Tibor./ Szolnok, 1980, Kiad. a Szolnok megyei Levéltár. 671 p.

BALOGH Ödön: Cigány gyermekek a Kiskunságon a benépesítés korában. /Kecskemét, 1981, Kiad. a Bács-Kiskun megyei Pedagógiai Továbbképző Intézet/ 38 p.

BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet: Bírák és választásuk a Kiskunságban a redemptiótól a szabadságharcig = Levéltári szemle, 1981. 2-3. sz. 295-302. p.

BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet: Nemesek a Jászkun Kerületben = Levéltári Szemle, 1982. 2-3. sz. 367-373. p.

BELLON Tibor: Nagykunság. Bp. 1979, Gondolat. 255 p. 12 t. Bibliogr. 249-254. p.

EPERJESSY Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon. /1686-1848. Bp. 1967, Akadémiai K. 278. p.

FODOR Ferenc: A Jászság életrajza. Bp. 1942, Szt. István Társulat. 504 p. 16 t. 8 térk.

GYÁRFÁS István: A jász-kunok története. 1-4. köt. Kecskemét, 1870-1885.

HORVÁTH, Petro: Commentatio de Jazigum et Cumanorum. /Tanulmányok a jászokról és kunokról./ Pestini, 1801. Typ. Matth. Trattner. 254 p. 8 lev. 1 térk.

A Jászkunság kutatása 1985. Szerk. Fazekas István, Szabó László, Sztrinkó István. Kecskemét-Szolnok, 1987, 444 p.

Jászkunság. Közzéteszi Bognár András. Kiad. a Katona József Megyei Könyvtár és a Verseygy Ferenc Megyei Könyvtár. Kecskemét-Szolnok, 1978. 406 p. /Pesty Frigyes Kéziratos Helynévtárából 1./

KELEMEN Kajetán: A Jász-kun redemptio története és fejlődése a jelen korig. Tekintettel a jász-kun birtokviszonyok rendezésére. Szeged, 1977. IV, 265 p.

KISS József: A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején 1702-1731. Bp. 1979, Akadémiai K. 297 p.

PALUGYAI Imre: Jász-Kun kerületek, s Külső Szolnok vármegye leírása. Pest, 1854, Heckenast Gusztáv. XII. 444 p. 1 t. 2 térk. /Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása 3./

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. Szerk. Borovszky Samu. 1-2. köt. Bp. 1910, Országos Monográfia Társaság. /Magyarország vármegyéi és városai 15-16./

SZABÓ László: A jász etnikai csoport. I. Szolnok, 1979, Kiad. a Szolnok megyei Múzeum. 183. p. XXIX.t.

SZABÓ László: A jász etnikai csoport II. A Jászság társadalomnéprajza a XVIII-XIX. században. Szolnok, 1982. Kiad. a Szolnok megyei Múzeum. 176 p.

SZABÓ László: Jászság. Bp. 1982. Gondolat, 325 p. 40 t.

TÁLASI István: Kiskunság. Bp. 1977, Gondolat. 332, 3 p. 16 t.

TÁLASI István: A Kiskunság népi állattartása. Bp. 1936. 292 p. /Néprajzi füzetek 6./

TÓTH János: A Jászkunság helyzete a 18. sz. végén. /Bede Kovács Lőrinc kéziratos könyve./ Jászberény, 1976, Kiad. a Jász Múzeum. 71 p. /Jászsági füzetek 13./

Olvasókönyv Szolnok megye történetéhez. Összeáll. /Antal Árpád-Fodor Zoltán/ Szolnok, 1969, Szabadság Ny. 256 p. 4 t.

ZOUNOK. A Szolnok megyei Levéltár évkönyve 1 Szerk. Botka János. Szolnok, 1986, Kiad, a Szolnok megyei Levéltár 416 p.

ZOUNOK 2. A Szolnok Megyei Levéltár évkönyve. Szerk. Botka János, Szolnok, 1987. 394 p.

KISKUNFÉLEGYHÁZA TÖRTÉNETE

BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet: Kiskunfélegyháza újratelepítőinek 1744. évi lajstroma = In. Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve 1981. Szolnok, 1981. Kiad. a Damjanich János Múzeum. 123-128.p.

FEKETE János: Kiskunfélegyháza településfejlődése és utcaneveinek története. Kiskunfélegyháza, 1974. Kiad. a Városi Tanács. 167 p. 1 térk.

MEZŐSI Károly: Az iskolaügy Kiskunfélegyházán a XVIII. században. Kiskunfélegyháza, 1938. Feuer Ny. 17 p. Klny. a Kiskunfélegyházi Állami Tanítóképző Intézet 1937/38. évi értesítőjéből.

MEZŐSI /METZNER/ Károly: Kiskunfélegyháza múltja és fejlődése. Kiskunfélegyháza, 1931.

MEZŐSI Károly: Kiskunfélegyháza településtörténete és XVIII. századi társadalma = In. Cumania 2. Kecskemét, 1974. 331-362. p. /Bács-Kiskun megyei Múzeumok Közleményei./

Olvasókönyv Kiskunfélegyháza történetéhez. Szerk. Iványosi Szabó Tibor. Kecskemét-Kiskunfélegyháza, 1985. Kiad. a Kiskunfélegyháza Város Tanácsa. 634 p. 66 t. Bibliogr.: 561-617. p.

SZERELEMHEGYI Tivadar: Kis-Kun Félegyháza város monographiája. Nagy-Kőrös, 1882. 314 p.

KISKUNHALAS TÖRTÉNETE

Kiskunhalas. Helytörténeti monográfia. I. Szerk. Janó Ákos. Kiskunhalas, 1965. /Kiad. Kiskunhalas Város Tanács/ 396 p. 1 térk.

NAGY SZEDER István: Adatok Kiskun-Halás város történetéhez. 1-3. köt. Kiskunhalas, 1924-1926. Hungária Ny. 127, 131-256, 260-380 p.

NAGY SZEDER István: Kiskun-Halás Város Története Oklevéltárral. 1, 3, 4, köt. Kiskun-Halás, 1926, 1935, 1936, Kiskun-Halás Helyi Értesítője Ny. 131, 142, 131 p.

SOMFAI István: Kiskunhalas /Fotóalbum/
Kiskunhalas, 1980, Kiad. Kiskunhalas Város Tanácsa. 80 p.

A BÁCS-KISKUN MEGYEI LEVÉLTÁR KIADVÁNYAI

BÁCS-KISKUN MEGYE MÚLTJÁBÓL sorozat
Szerkesztő Iványosi-Szabó Tibor
I. kötet /1975. 251 l./:

Illyés Bálint-Szöts Rudolf: Bél Mátyás: A kunok és a jászok avagy filiszteusok kerületei

Rusvay Kálmán: Kecskemét város ménese

Bráth János: Fajsz népessége a XVIII. század közepén

Mészáros László: Bács-Kiskun megye cigánységének történetéhez /Az 1768-as cigányösszeírás népességstatisztikai-demográfiai adatai/

Lóránd Nándor: Adatok a kecskeméti 12/11. számú, volt "Szentlélek" gyógyszer-tár történetéhez

Romsics Ignác: A történeti Dél-Pest megye foglalkozás-szerkezeti viszonyai a XX. század elején

Selmeczi-Kovács Attila: Az olajosnövény-kultúra kialakulása az Alföldön /Vázlat/

Romsics Ignác: Az áprilisi tanácsválasztások Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében - az egzakt források tükrében
A kötet ára: 55,- Ft.

II. Kötet /1979. 671 l./:

Bálintné Mikes Katalin: Kecskemét város Tanácsa a XV-XIX. században

Mészáros László: Kecskemét gazdasági élete és népe a XVI. század közepén

Iványosi-Szabó Tibor: Három katonai összeírás a Rákóczi-szabadságharcról

Gyetvai Péter: A tiszai korona-kerület újranépesedése a XVIII. században

Kissné Mező Gyöngyi: Kunszentmiklós demográfiai viszonyai a XVIII. században

Novák László: Pest-Pilis-Solt vármegye alföldi vidékeinek településrendszerei a XVIII. században

Eperjesi Kálmán: Bács-Kiskun, illetve Bács-Bodrog megye a II. József kori Országleírásban
A kötet ára: 175,- Ft

III. kötet/1981. 475 l./:

Király László: Az "amerikai utas" agrárfejlődés Bács-Kiskunban a második világháború előtt

Fekete János: A kiskunfélegyházi pusztakeresők és az alföldi parasztmozgalom

Bezdán Sándor: Kecskemét társadalmi egyesületei a kiegyezés után /1867-1878/

Bánki Horváth Mihályné: Kiskunfélegyháza közművelődése a dualizmus idején

Romsics Ignác: A Duna melléki ellenforradalom

Pastyik István: Pataji katolikusok és a Tanácsköztársaság

Hargitai Gábor: A kalocsai érsekség a politikai katolicizmus szolgálatában

Pintér Ilona: Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kamara 1922-1946.

A kötet ára: 100,- Ft

IV. kötet /1982, 592 1/:

Illyés Bálint-Jakab László: Kunszentmiklós egészségügye a XVIII-XIX. században

Pastyik István: Pataj egészségügye a tanácsuléseken 1799-ig

Fekete Dezső: Egy bácskai nagyközség közegészségügye 1945-ig

Bálintné Mikes Katalin: Adatok Kecskemét város egészségügyi helyzetéről 1919-1936.

Bánkiné Molnár Erzsébet: A közegészségügy- és járványügy helyzete Kiskunfélegyházán a két világháború között

Pintér Ilona: Bács-Kiskun megye egészségügyi és szociális ellátásának fejlődése 1950-1970.

Nagy György: A kecskeméti Bőr- és Nemibeteg gondozó Intézet története 1928-1951.

Novák László: Pestis-, himlő- és kolera járványok Pest-Pilis-Solt vármegyében a XVIII-XIX. században

Nagy lucskay Sándor: A vírus hepatitis előfordulása Bács-Kiskun megyében 1968-1978.

Lóránd Klára: Népi gyógyászat és XVII-XVIII. századi feljegyzések Bács-Kiskun megyében

Korkes Zsuzsa: A Kiskunság egészségügyi viszonyai a XVIII-XIX. században

Novák László: Egy XVIII. század végi - XIX. század eleji orvosló könyv Kecskemétről és korának gyógyító gyakorlata

Rusvay Kálmán: A népi állatgyógyítás múltja Kecskeméten

A kötet ára: 100,- Ft

V. kötet /1983. 628 1/:

Bodor Jenő: Bács-Kiskun megye oktatásügyének jellemzői a felszabadulás után /1945-1970/

Udvarhelyi István: körzetesítés a kiskőrösi járásban

Zorn Antal: Adatok a katolikus népoktatás helyzetéhez a kalocsai érsekség területén 1848-ig

Sz. Kőrösi Ilona: Az elemi népiskolai oktatás Kecskeméten a dualizmus korában

Kopasz Gábor: Az alsófokú iskolai oktatás Bács-Bodrog vármegyében 1935-1950.

Bárth János-Bárthné Berhidai Ágnes: Fejezetek a kalocsai tanítóképző történetéből

Krajcsovszki József-Krajnyák Nándor: A kecskeméti pedagógusképzés története

Kovács László: A kecskeméti piarista gimnázium tanulóinak társadalmi hovatartozása a két világháború között

Kemény János: A bajai szakmunkásképzés a felszabadulás előtt

Pintér Ilona: Mezőgazdasági szakoktatás Kecskeméten a felszabadulás előtt

Szita László: Adatok Bács-Bodrog vármegye dualizmus kori népoktatásának nemzetiségpolitikai kérdéseire

Mándics Mihály: A csávolyi délszlávok anyanyelvi oktatása /1748-1878/

Fehér Mária: Adatok a délszláv nemzetiségek alsó fokú oktatásának történetéhez Bács-Bodrog vármegyében 1945-1948.

Szöts Rudolt: Gimnáziumi felnőttoktatás a Katona József gimnáziumban
A kötet ára: 100,- Ft.

VI. kötet /1982. 179 1/:

Helytörténeti források és szemelvények a XVIII-XIX. századból.

Fordította és jegyzetekkel ellátta Szöts Rudolf.

Bél Mátyás: Pest-Pilis-Solt vármegye

Bél Mátyás: Bács-Bodrog vármegye

Bél Mátyás: A kővári kerület története

Kiskunság száz esztendő irodalmában /1731-1839/
A kötet ára: 30,- Ft.

VII. kötet /1985. 503 1/:

Iványosi-Szabó Tibor: Pénzforgalom és pénzértékek
Kecskeméten 1662-1711.

Gabonaürmértékek használata Kecskeméten a XVII-XVIII. században

Az árak alakulása Kecskeméten 1662-1790 között

A bérek alakulása Kecskeméten a hódoltság utolsó évtizedeiben

A migráció Kecskeméten 1662-1711 között

Nagykőrös népe és gazdálkodása az 1689-es nyilvántartások alapján

A kötet ára: 95,- Ft.

VIII. kötet /1983. 155 1/:

Bálintné Mikes Katalin: A kecskeméti Református Jogakadémia évkönyvei. Repertorium

A kötet ára: 40,- Ft.

IX. kötet /1987. 423 1/:

Kemény János-Pintér Ilona: A közművelődés Kecskeméten a dualizmus korában

Bánki Horváth Mihályné: Fejezetek Kiskunfélegyháza közművelődésének történetéből

Bálintné Mikes Katalin: Kecskemét város Levéltára

Mándics Mihály: Nemzetiség - szocializmus - közművelődés
/Áttekintés Bács-Kiskun megye bunyevác lakosságának közművelődéséről/

Fekete János: Adatok Kiskunfélegyháza sajtótörténetéhez

Halász Ferenc: Sajtó és közművelődés kapcsolódásai a Petőfi Népe és a Forrás évfolyamaiban

Ittész Mihály: Adatok Kecskemét zenetörténetéhez

Sümei György: Építészeti törekvések Kecskeméten a századfordulón
A kötet ára: 120,- Ft.

X. kötet /1990/

Molnár Attiláné: A paraszti vagyon struktúrájának alakulása a XVII-XVIII. században Kecskeméten

Iványosi-Szabó Tibor: Egy mezőváros társadalma és gazdasági tagolódása a XVIII. században. I-III.

Ü Kovács József: A mezővárosi társadalom és a zsidóság

Zorn Antal: Német betelepülések a mai Bács-Kiskun megye területére a XVIII-XIX. században
A kötet ára: 150,- Ft.

DOKUMENTUMKÖTETEK

1. Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez. A dokumentumokat gyűjtötte Romsics Ignác és Szabó Csaba. Szerkesztette és a bevezetést írta Romsics Ignác. Kecskemét, 1976, BKML. 741. 1 XXXIX. t.
A kötet ára: 80,- Ft.

2. Így kezdődött. Dokumentumgyűjtemény Bács-Kiskun megye 1944-45. évi történetéhez. Összeállította és bevezetéssel ellátta Bálintné Mikes Katalin és Szabó Sándor. Kecskemét, 1971. BKMT. VB. Műv. Oszt. 504 l.
A kötet ára: 75,- Ft.

3. A mai Bács-Kiskun megye az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején. Szerk.: Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1988. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványa. 496 l.
A kötet ára: 150,- Ft

LEVÉLTÁRI FÜZETEK sorozat

Szerkesztő: Iványosi-Szabó Tibor

I. Bánkiné Molnár Erzsébet

A Jászkun Kerület társadalma és önkormányzati igazgatása 1745-1848. Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas feudális kori levéltára. Gyula, 1990. BKML.

A sorozat következő számai:

II. Hornyik János: A kecskeméti zsidók története.

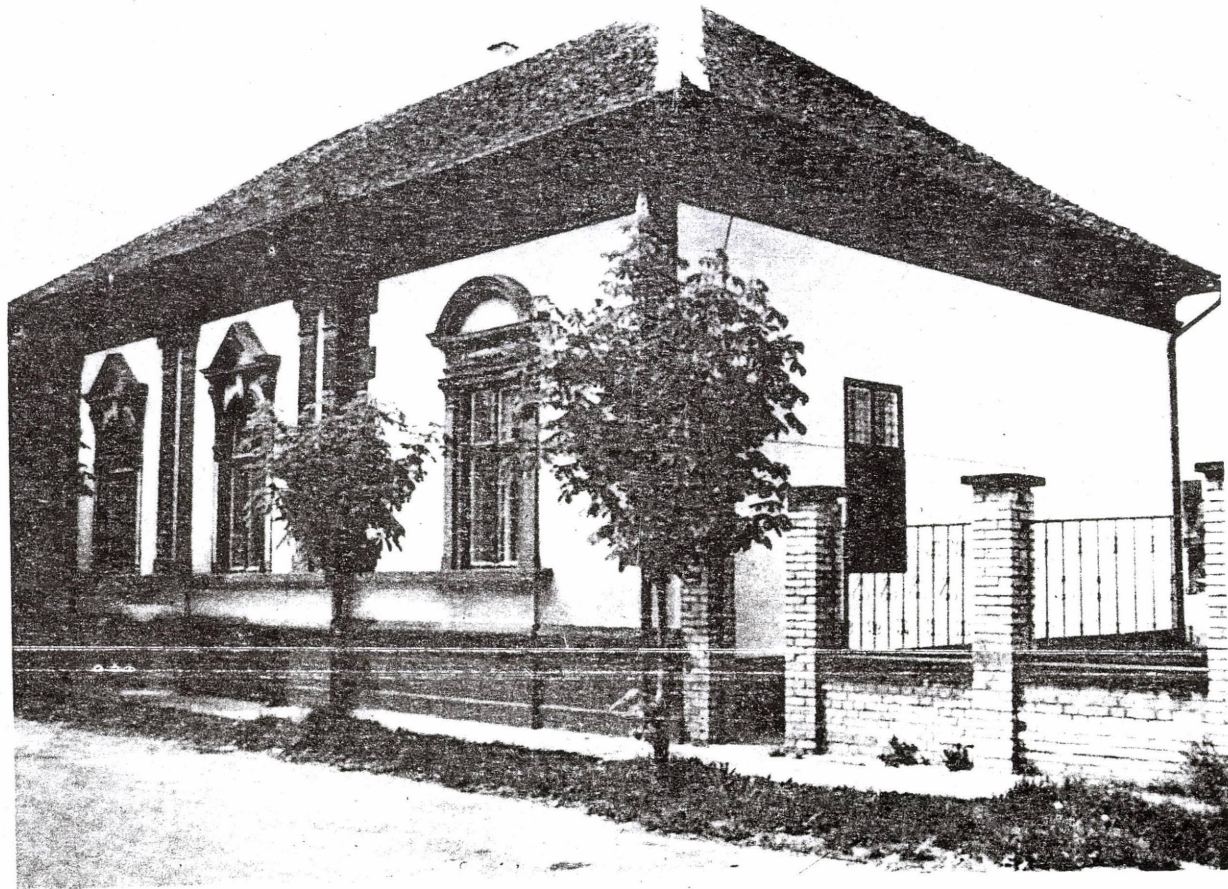
/A szöveget gondozta, jegyzetekkel ellátta és a bevezetőt írta: Ö Kovács József/ Gyula

III. Kisfaludi Katalin: Nemzeti bizottságok a mai Bács-Kiskun megye területén (1944-1949)

IV. Orosz László: Szokolay Hártó János várostörténete

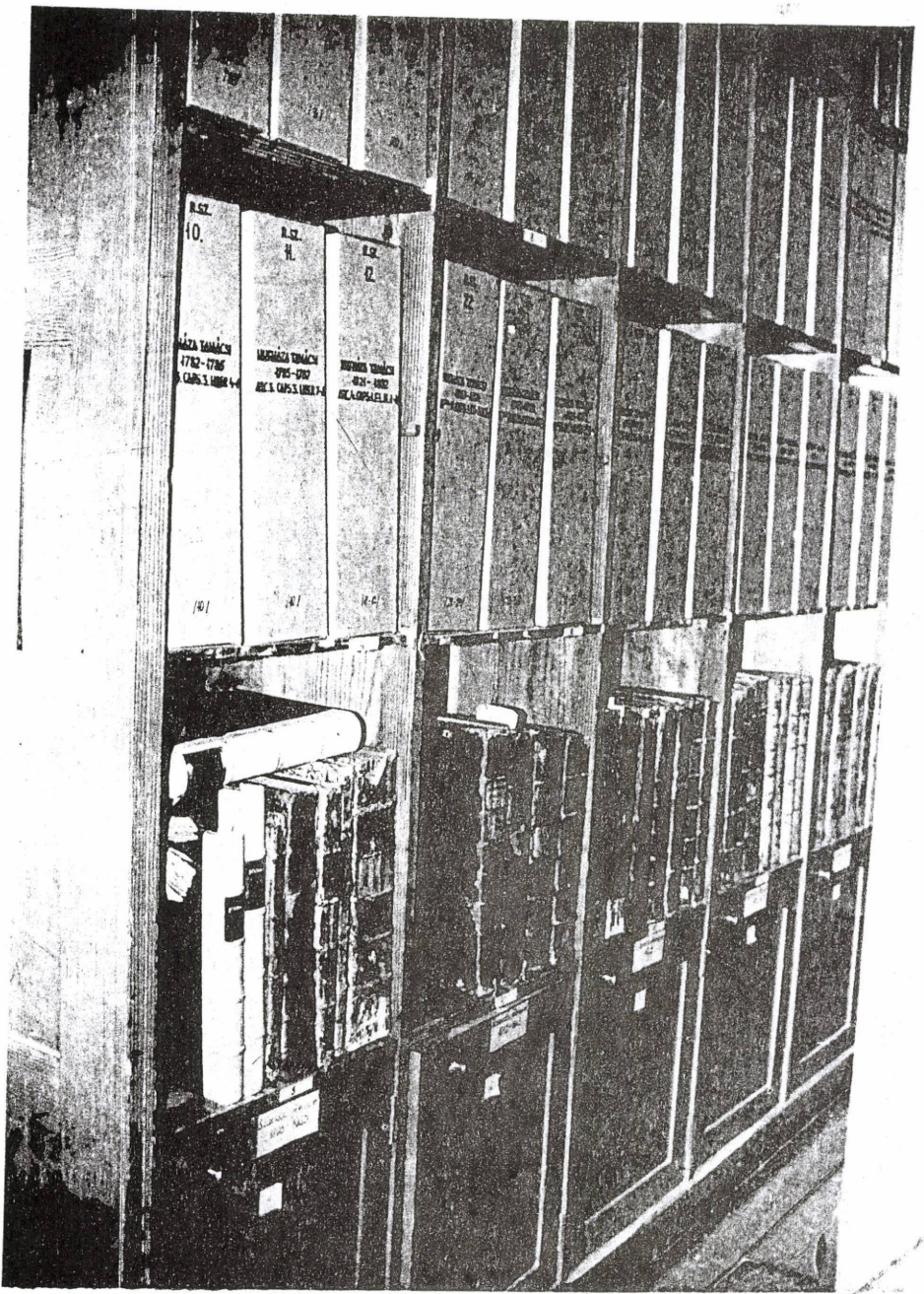
V. Tóth Ágnes: Telepítések Csonka Bács-Bodrog vármegyében 1945-1948.

A kiskunhalasi levéltár épülete

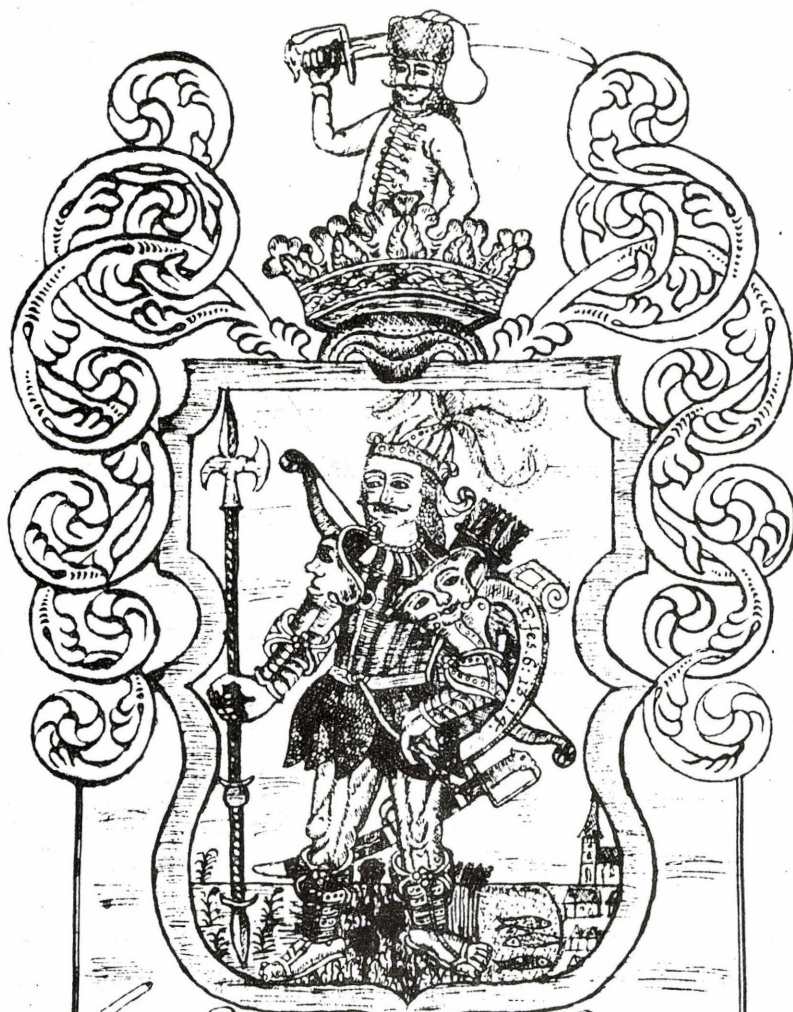

A kiskunfélegyházi levéltár raktára. Részlet.

A Jász és két Hun kerületek
pecsétje.

*Inclita Cumanæ Tellus vocitata Minoris;
 Quæis Atavis Humis, Gens hæc hinc mixta Verulis
 Floruit, At retro Seclis mea Sera Propago
 Arte peritos, dum gemit pro Marte. Repotes,
 Et Fidei Laurum tuorum Symmetria. Regens,
 Nobilibus sociata, diu hæc gero Symbola Priscum.*

Kiskun Kerület címere

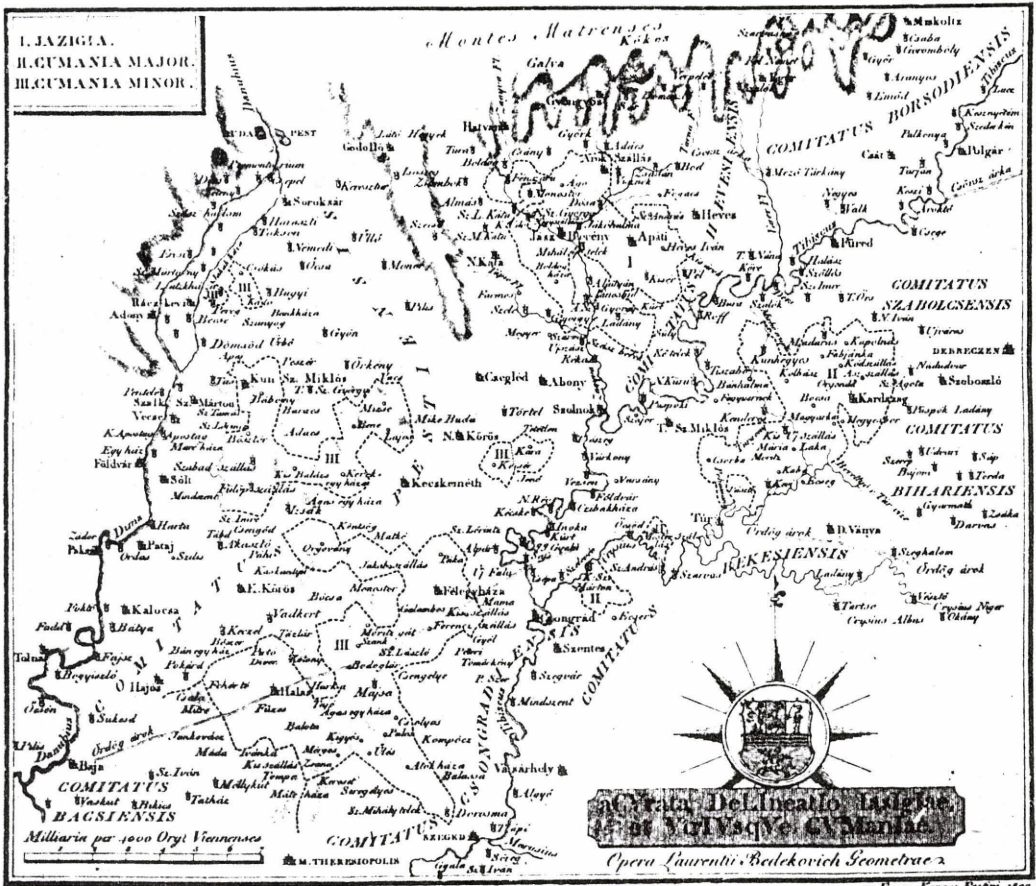

Kiskunfélegyháza város pecsétje 1838

Kiskunhalas város pecsétje 1844

Bedekovits Lőrinc 1802-ben készült térképe. A Jász és Kun Kerületek határát szaggatott vonallal jelölte

Anno 1798. Die 1ma Novembris.

Nemzetes és Nézők Már András Biskop Hapjánny és Előkelő
 se által Restauratoria Kélt tartatván jelen voltak Öd Biskop Puhás,
 János és, Tarjányi János, János Pall, Rósnoki Mihály, Tajthy László,
 Csélsi János, Endre Mihály, Horvath Antal, és Öd Biskop József Mátyas,
 Péter Mihály, Miklósnéi András, Tarjányi Pall, és Örsényi Mihály
 Kható Urak; Balajthy Imre Öd, és Kéty József Notarius Urak.

341. Sub N. 371. Protocollis
 Sessionis Senatorialis Feo Divio
 Hivatala candidati Puhás János
 Actualis Divi, János Pall, és Örsényi
 Mihály Kható Urakhoz a József
 Districtus referent Hatala Városi
 Utan tartatott Rósnoki Püteliben
 meg Rósnoki Mihály, és Tajthy László
 Urak hozzájól Estak.

342. A Lent Lelkésnek se.
 gittigal hívása után, a Közf a
 Város Híradóké begyűjteték, és b.
 kiálthatván candidatus Uraknak se.
 veit a közfegyves voxolás véghez
 vitotott, mely szerint Puhás János
 Urak eset 44 vox, János Pall
 Urak 15 vox, Rósnoki Mihály Urak
 6 vox, Endre Mihály Urak 6 vox.

Ad 341. Len Restauratoriachel
 abban állagodván meg, hogy az feo
 Divio Hivatala Urak 4 Személygel
 tetszenek li candidatusban; ugyan
 azérs Tajthy László Urak belegy
 állagotga, melyet itten Személygel
 senis kinyilatkoztatott, teléntetke
 vételven, a Candidatusok közül
 imion lezele szerint kihagyott.

Ad 342. A voxolás többje se.
 rent a közfegyves 1798. Est.
 tendere Puhás János volt Feo Divi
 Urak azon Hivatala ismét elválaszt
 otott, és confirmaltatott; Péter
 az Ur Hien elhesen.

Anno 1778 de 14. Martij Vas Jovan Uran Bencšenel Szalall

Josefnel Eptendeig valo Bere 120 peng	120
egy negyveti ipo	10
Egy mka	10
H. marha teleltesej	0
<u>Summa</u>	<u>140</u>

Szolgalu 8 heng, mely idore jarna	61 92 7
Utali beibe 120 peng	50

3 darab marhai nyelprendi nap kol fogve ketelberen.	
8 heng idest ugyne H. Meny 2 1/2 50 7	4. 50.
jan neg nedi e' perial	<u>Summa 5. 00</u>

Glen hivit von egy darab marhai Bura kanyfal	1. 92 7
egy tarjona egy hónapig, de jom a jarda lennie von	
Praxidell	

Szolgák és szolgálók bérek eligazításáról való protocollum 1763–1799. A jegyzőkönyv a kiskunhalasi levéltárban V. 101. B. Sub N Fasc. 89 N 4. jelzet alatt található

TARTALOM

Előszó	5
A Jászkun Kerület társadalma és közigazgatása 1745-1848.	7
Kiskunfélegyháza közigazgatása és Levéltára 1744-1848.	93
Kiskunfélegyháza feudális kori levéltárának ismertető leltára	100
Kiskunhalas közigazgatása és levéltára	139
Idegen szavak és kifejezések	174
Bibliográfia	177
Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai	179
Képmelléklet	185

